

Szépirodalom

Fekete Vince: Idővonal	5
Egyed Emese versei	9
Bogdán László: soha többé	11
Láng Orsolya: Ártér	16
Király László versei	17
Káli István: Farháj	23
Király Zoltán: Hősök	45
Tóth Erzsébet: Díszallat feleség	47
Kiss Noémi: Holle anyó városa	49
Karácsonyi Zsolt versei	57

Literata Hungarica

Csordás László: Sztereotípiák rögzítettsége és eloldozottsága (Szilágyi István: <i>Üllő, dobszó, harang</i>)	59
--	----

Nobile Officium

A Tisza név még a vályogkunyhóban is veszélyes volt a kommunizmusban (Oláh-Gál Elvira beszélgetése a borosjenői és szegedi gróf Tisza család marosvásárhelyi leszármazottjával, gróf Tisza Kálmánnal)	87
---	----

Ujjlenyomat

Gál Péter: Az Ikrek jegyében (III. rész)	125
--	-----

Szemle

Alföldy Jenő: Kettősportré, avagy a mindenség szinonimái (Pintér Lajos: <i>tóth menyhért-énekek</i>)	155
Zsidó Ferenc: Grotosz katarzis (Káli István: <i>A szemfényvesztett</i>)	159
Gajdó Ágnes: Semmi nem az, aminek látszik (Greco Krisztián: <i>Jelmezbál</i>)	171
Olasólámpa (Tar Sándorról/Bán Zoltán Andrásról és Szántó T. Gáborról/Mészöly Miklósról)	175

Székely Könyvtár

Blénesi Éva ajánlja Ágoston Vilmos <i>Godir és Galanter</i> című regényét	180
Előfizetők listája	181
Székelyföld-pályázat, 2018	194

E lapszámunkat Sipos Gaudi Tünde munkáival illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNÓ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266–311 775, 0266–311 026 (fax), 0746–195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.

Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft, 14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

Fekete Vince

IDŐVONAL

Egyed Péter¹ halálára

I.

Már csak a jelen már csak a mai nap
már mindig csak ez a nap beszélek Veled
és tudom amit te nem hogy nincsen már
nincs semmi remény gépek és műszerek
foglyaként ágyhoz perfúziós állványhoz
kötözöttek a meszesedő agysejtek vakcin
hunyorogva néznek farkasszemet a múlttal
zöld legyek íve himbálózik előttem végig
a kerten ahol vagyok lobogó ingujjak gatyák
mellények foszló harisnyák kibomlott
hajak úsznak a levegőben a templom mohos
kövei és a fűvel benőtt halmok mögül
az élők világa felé ropogtatják kiszáradt
ízületeiket kopognak csontszúvas bokáikkal
a holtak földöntúli jelszavakat harsogva
eszüket vesztve forognak habzó álkapsokkal
becézik a teremtést az örökkön elfolyó időt

ó édes virágporos levegő ó te édes ózon
szemgödreiken átsüt a hold

II.

Beszélek veled és úgy mondod ki hogy mi van
mintha nem is rólad nem is a véget mondanád
madarak ciripelésének vékony huzalai kötik a házat
kórházat a dombhoz a földhöz alvó népének figyelme
ellankad (te nem tudsz aludni!) a lüktető vér

¹ „Mindig is hittem abban, hogy az a kevés ember, aki barátom lett, nekem volt rendelve, kivételesen. Velük kell leélnem ezt az eföldit.” Egyed Péter, 2005. október 29.

hullámaiból le az örök folyadékba az Idő vizébe
igyekszel csobban a holdfény mint egy kő metsző szél
fúj a vályús utakból trappolnak a holtak bordáik
kerepeltetve kiáltana egy de állkapcsa kiakad és
az aljba zuhan

tükrébe tart vissza a kilépett tükörkép

III.

Öntözni gazolni nyírni nyesni kötözni
megegednek-e vajon a tavaszi facseteték
kaszálni vágni gereblyélni megsérült-e
vajon a damiltól-késtől amikor hozzákapott
a cseresznye vékony kérge megszenved-e
kihajt-e jövőre virágzik-e nő-e vagy újat
kell venni helyette ásni trágyázni ültetni
gondozni megfog-e a traktorkerék
által vágott kopaszokban az új fű
kihajt-e újra az idén már száradó
körtefa terem-e áttelel-e megsínyli-e
a kora tavaszi fagyokat viharokat

IV.

ó idő múlásának percenése ó az
az élőlény riadalma hogy nincs
nem lesz többé nem lesz többé már
ami van ó a maradók lelki háztartásának
üzemzavarai percre-pillanatra
emlékek rajzanak s mint rügyek
által mélybe lökött száraz levelek
pörögnek aláhullnak elenyésznek
a domb öléből vonulók kézen fogják
egymást menetelnek már a reggeli
fényben üres szemgödreikkel a felkelő
napba hunyorogva a kimondhatatlant
akarva kimondani tátogva reménytelen
szerelmüket az élet iránt szélfúttá

zöld homályban mennek némán
ötven év száz év elviszi mind el őket
az emberiség szítás emlékezetéből

V.

A levél elejti árnyékát ökörnyál lebeg
mint két ág között a telefonban zümmögnek
az elhaló hangok hangjaid az üzenetek ott lebegnek
gazdáik is a csendben az emlékezet szövömirigyeiből
eregetik a szálakat a kezek néma beszédével
az érintéssel simogatással társalognak azzal
ami még felel ezen a nyelven ami megéri a
figyelmet a gondoskodást nyesik a csemetéket
a fákat bokrokat vágják a füvet a motorberregés
mint a méheké suhogó porzó fű fák virágok
füvek gyógyítói ültetni locsolni ápolni az
izgalom a jóérzés a test legkisebb pórusaiba
szivárog át zöld vérű fehér vérű növények szín
illat örömei életük ennyi születés halál születés
halál aztán magára csukódik a lélek mint egy
levél mint a kert mikrovilága magára csukódik
a világ szelídség vadság bölcsesség gyöngeség
a vég ellen befelé göngyölődő ökölbe szoruló
levelek tetűmocsokolták már gombatenyészet
fehér nyálkái rajtuk süt a nap haláluk előtt
még egyszer utoljára vakító ragyogás

VI.

A múlt milyen nyomjelző rakétái miféle drónok
ezek honnan jönnek csontzörgéssel kopogással
kerepléssel miféle csapat az álom innenső térfelén
miféle alakzatok hogy sem bőr sem a levegő sem a
hús sem a kód körvonalak csak töltet nélkül lebegő
gomolyagok bőr inak izmok semmi nélkül nyúlálnak
felénk feléd csontkezükkel csontlábukkal

VII.

Ringó kerti bölcső öntevékeny boldog ajándékok
a múlttól a kerttől hogy elfeledkezzék a halandó a
mindenség létezéséről fejt a paplan alá vonja
összezsugorodik mint egy embrió anyja hasában
a jó melegben a sötétben érzi-hallja a hasfalban a
vérkörök zúgását dobog ver hangosan mögötte dohog
a táj él lebeg virágzik minden suhog susog zakatol
ő örökre a vízben mint a magzatvízben lengedez kintről hangok
már kósza hangok csupán a lét elillanó lángtengeréből - -

Csend, 2017 (filctoll, 70x50 cm)

Egyed Emese
FOHÁSZKODÁS

Leljen meg,
azt kívánom:

fájdalmak enyhítőjét,
gondjai oszlatóját,
görcsbe kövesült lelke
mindigtól ismerőjét,
és néven
szólítóját!

Leljen meg, csöndben kérlek.

Imádsággal elérlek,

vágyak elnémulása,
hálapatak forrása,

megbékülés hozója,
könnyek felszárítója.

Hadd sírjon, ha sírhatna,
leljen rád szívszakadva:

mert megvigasztalsz, célt adsz,
tanítottál szuszogni,
sorsunk fonalát fenni,
szövetébe szövődni,

örvendeni, zokogni,
nemlétbe kidobódni,
szemed elé kerülni,
vizeidbe merülni:

tisztulni földi szennytől,
távozni vak terekről,
érkezni
elkészülve:
másik világra szülve.

Ott mi lesz veled, vélünk?

Hallgasd meg könyörgésünk:
légy, Istenem, a válasz.

Megtisztítasz, megváltasz.

JÚLIUS

Ereje fogytán (nem panaszkodik).
Jártányi ereje (is elfogyott).

Holdfogyatkozás (tűnő idején)
tünetek (belső sikoly jelei),

éltejel(t alig adó érverés).
Érvek (lélegzetvétél mellett) –

(ziháló) lélek,
test(-ellenség).

Még egyszer haza(látogatni):
otthon (lenni egyetlenegyszer)!

Kínzókamra (-testbe számúzve)
mulandóság (pajzsára tűzve)

erőt adj, Isten (reménykedni)
reményt (adj feltámadnunk)

Ámen

Bogdán László
SOHA TÖBBÉ

Egyed Péter idézése

de a vodka jó volt akkor (mikor?)
Moszkovszkaja az a zöld emlékszel
akkor (de mikor az istenért?)
ezek szerint még volt ha azt ittuk
Péter szerezhette be a születésnapjára
de ez mégsem április 8-án volt
de akkor mikor
azóta a Moszkovszkaja is eltűnt
eltűnt minden
a helységneveket nem lehetett leírni
magyarul Zsófit megfenyegette
Cseke a főnöke ha még egyszer neki kell
kijavítania megnézheti magát
őt nem ezért fizetik – akkor miért? –
Zsófi anginás rohamot kapott
a csíkszeredai kórházba került
soha többé olvasta Cseke elcsukló
hangon '91-ben a Petőfi Házban
Farkassal elképedten meredtünk egymásra
arról nem volt szó hogy ő is fellép és mosakodik
hogyan és miért került oda és hozott ilyen helyzetbe
soha többé! akkor csak Polár vodka volt
az átmeneti korszak nehézségei
néztük a bánatos kék jegesmedvéket
később lett megint orosz is
a változás a változás de se a Sztálingrád
se a Kutuzov se a hamisított Smirnoff
s a felsorolás hosszan folytatható
nem volt olyan mint a Moszkovszkaja

amelynek a címkéje zöld volt
tudod a zöld a remény színe
s akkor még nem is beszéltünk a Sztalicsnajáról
annak vörös vagy a Krepkajáról amelynek fekete
sokat töprengtem a vodkás üvegek címkéjének
színe és a világ változásai közötti
összefüggéseken s akkor még
a helységneveket is le lehetett írni magyarul
és Cseke sem gondolhatott akkor még
arra hogy ő nem ő soha többé!
sőt követelte másoktól is hogy
tegyék le már azt a kurva garast!
melyik garast kellett volna tulajdonképpen
letenni és hova
soha többé!
megindultak a Szamos-parton a park felé
a vidám hóemberek fehér lett minden átmenetileg
Jézus-fehér majd hirtelen kezdett olvadni
locsogni csepegni minden és ismét visszanyerhette
megbízhatóan szürke színét
a mozdulatlan világ azok az ingaévek
se térhetnek vissza soha többé
Péterrel javígtattuk egy éjszaka a *Promenádban*
a kefelevonatokon a helységneveket
Sepsiszentgyörgy nem Sfintu Gheorghe lett hanem S.
és hősöm elménckedéseiről
hogy így az S.-i helyállás meg úgy
dekódolva azt olvasta ki egy ifjú kritikus
hogy a sütői helyállás néztük egymást
Péterrel egy utcasarkon hát igen
ezek már nem értik legyintett
változik a világ Lacuskám értekezhetünk
a nemzedékek kettős nyelvéről
mi még értettük Kányádit Lászlóffy
Páskándit Sütőt ezek már minket sem
értenek nemhogy őket szegény Cseke
mondotta akkor (mikor?) mentorom Lazics

neki se könnyű főszerkesztő is volt
s most mégis vele töröltetik fel
a padlót s ő másokkal szeretné
feltöröltetni de milyen padlót
de ha letette a garast és letette
akkor miért vállalja már-már kéjesen
még ezt is és miért csörög a garas
amit már régen le kellett volna
másoknak is tenni hova miért
hősi megalkuvással à la Hajdú Győző
és Cseke követelőzött a Sylvester
akkor tizenhét éves fiának is megírta
ma geológus Amerikában akkor (mikor?)
hogya meg akar jelenni az *Előrében*
ne az apjából induljon ki nézzen szét maga körül
és valljon például arról
hogya mit is adott nekik a fiataloknak
ez a szép új világ az aranykorszak
amikor minden este besötétedett
egymás után tiltotta ki az írókat
az *Előreből* soha többé
ittuk a találkozó után a bort a Berlinben
Cseke oda már nem követett soha többé
vonatotok van elég nevetett Hugó
kiszámoltuk az aprópénzt az utolsó borra
de ki tudja melyik lesz a legutolsó
a Berlinben már az asztalokra rakták
az égnek fordított székeket akkor (mikor?)
még a Berlin is megvolt és medvés német sört is
lehetett inni ott csak az ára emelkedett évről évre
csörgött a garas amit nem tettünk le megmaradt
az utolsó üveg borra akkor jelent meg
a *Tiszatájban* Utassy Dzsó egy verse
Farkas arról mesélt a vonaton
hogya hogyan ismerkedtek meg
még az elején de ki tudja hogya
hol van már az eleje hol van

az elérhetetlen föld akkor még (mikor?)
nem tudtuk hogy Cseke is felolvass
erről egyáltalán nem is volt szó
Johannes beszélget velünk ez volt a terv
szomorú szakállas arca ma is
előttem lebeg soha többé
s ez nem is vers mi a vers
amikor Zsófi szegényke anginás
rohamot kapott arra gondoltam
fogja még játszani a Kinderszenent
de Cseke ismételten figyelmeztette
nehogy már ő kelljen kijavítsa
Clujra Kolozsvárt hogy így hogy úgy
szegény Cseke lamentált Lazics
aki mindent tudott a Prahovában
egy úriember vagy egy úriember
feltételezetten szolid paródiája
egy olyan világban ahol nincsenek is
úriemberek s hogy követelődik?
ugyan már rajta is mindent számon kérnek
engem is esznek írta Farkas
a Szórról akkor (mikor?)
Zsófi újra eljátszotta
és milyen gyönyörűen a Kinderszenent
de legalábbis feltette a lemezt
de miért izgat ez téged kérdezte Lazics
te amúgy sem akarsz írni az *Előre*be
vagy igen? s a lassú tébolynak is
vége lett soha többé
a Szamos-parton vonultak a park felé
a vidám hóemberek murokorrak vörösen
villogott mint a Sztalicsnajá címkéje
és Péter a szenvedés kritikáját elemezte
a félhomályban akkor (mikor?)
észre se vettük olvadni kezdett minden locsogni
cseperészni és szürke lett megint
minden tébolyszürke akár

a férfiak zakója arca a férfiaké akik
akkor (mikor?) állandóan szembejöttek velünk
és megint előlről soha többé
nem leszünk már ifjúmunkások
s már mindenhol előre van
írta egy másik költő akkor (mikor?)
Péter váratlanul átállépett a seholba
ez nem vers miért is lenne vers mi a vers
s a felidézettek közül többen már
az elágazó ösvények kertjében sétálgatnak
felidézve egy evezős-verseny
pillanatait kimerevednek az időben
ami olyan mégis mint egy ementáli sajt
s lyukain egymás arcába meredhetünk
mi akiknek még van arcunk
s felhangzik a Kinderszenen és Péter
a gyermekjátékok visszatérő motívumait
hangsúlyozza ki a szürke arcú férfiak
és a vidám hóemberek között
a Szamos-parton s ez nem is vers
miért is lenne vers olyan mindegy
nézem Péter ellobbanó árnyát az erdélyi
mezőkön görögnek az ördögszekerek
mint száz éve tegnap soha többé!¹

2018. augusztus 23.

1 Részlet az *Ott túl már egy másik világ volt* című, készülő könyvből, ahol kilépve az átíratok múzeumából a nagy sötétlő erdőbe, halott barátaim árnyait idézem.

Láng Orsolya

ÁRTÉR

Milyen konkrétta válik halálával,
ki az elvontságban látta a valódit.
Koszorúival lábszárakat karcol,
s cérnavekony sebben hordozódik.

Tétlen kezeket indít egymás felé,
köt egybe, mintegy összeesket:
ásó, kapa s a nagyharang válasszon
el, kik engem eltemettek.

Érezhető egy-egy ölelésben,
hogya a mögötte álló egyre-másra
hordja magában a homokzsákot
a forró folyót visszatartó gátra.

Az osztó, viszonzó, osztozó tömeg
oszcillál, lebeg, párlik az út felett.
Bábok a délben. Imbolyognak:
boly felé hömpölygő sereg.

S célját éri az ide-oda dőlés,
mintha egyhelyben mégis: ringató.
Egy fekete lyuk magát a gátra tátja,
és medrébe szakad vissza a folyó.

Király László

HAJNALI

Valaki csenget. Kipattanok
kusza álmaimból s vígan
hosszúgatyát rántok magamra,
vidáman, mint hajdani öregek.
O ma jeunesse abandonnée...

Francia napom lesz, miazisten?!
Vagy talán orosz hercegekkel
múlattam át magányos éjszakám?

Olyan vagy, mint ők.
Tisztára! –
hallom a lóporos hordó
Benczédi Sándor mestert,
jó bátyánkat, a műtermében,
lapos léccel pofozva jobbról-balról
agyag fejemet.
– Olyan, olyan. Vagy mint Puskin!
Jó lesz – rikkant. – Jó lesz. Abbiza!
Egy Királynak
rosszabb is lehetne, atyafi!

A búbánat csenget odalentről?!
Kitekerem zsenge nyakad, öcsém',
Megskalpollak!

– Nyitom, nyitom... – hörgöm
az átkozott kaputelefonba.
– Köszönjük, köszönjük – dalol vissza
két hajnali csalogány...
Ki jön hozzám, Teremtőm, ez órán?
Ha túlélélem –

ötpercenként borotválkozom,
 legszebb gúnyám öltöm magamra!
 Ezután...

... Sokat megélt bájos küszöbömön
 kettő szelíd, halk banya áll, ki még
 sosem bucskázott át saját fején:

– Beszélgetni szeretnék...

Ön szerint

érvényes-e még a Biblia?

Él-e Jézus mindnyájunk szívében?

Látom magam – majd – az Ítélszék előtt.

Csupa bűn a lelkem,

fortyogó üstök az emlékeim.

Mentségem semmivel egyenlő.

Enyhítő körülmény:

csupán ez a vers. Egyedül.

Hűséges, becsapott, tanácstalan.

ELTÁVOZÁS. KÖNYVTÁRRENDEZÉS

In memoriam Katona Éva

Amikor fúj a szél... –

Eredményeink

úgyszólván lehangolók – mondta a fanyelű

Professzor-Doktor-Hervadó-Vén Kisasszony

hidegen.

– Törekvéseink gyümölcstelenek.

RÓMAI KÖLTŐK ANTOLÓGIÁJA

Legyünk készen a legrosszabbra is – igyekezett
 szemünkbe nézni a fürgemenyét Triska doktor,

de túl fiatal még ő az effélékhez –
kerekét oldott legott.

HAZA A MAGASFÖLDSZINTEN
(Határ Győző. Versek)

Mindnyájan Isten kezében vagyunk –
öregeskedett az ifjú pillangó Réka,
tömegek s hangok legfőbb ura, operarendező.
Hogy jön ez ide?!

A SÓVÁRGÁS BIRODALMA
(Kenéz Feri remeklése. Könyv. Loptam)

Nincs hová menekülni – nagy kár! – Európa-szerte,
azonos terep – röstellkedett Ráncsa doktor
rendíthetetlen értelem magasában,
kifogástalanul.

A BÖRTÖN SZAGA
(Bodor Ádám. Oszlop. Kikerülhetetlen.)

Ennyi vért én még nem láttam, ennyi nincs is,
amennyit mi felhasználtunk – roskadozott
a kimerült, tántorgó Hodzsa doktor,
vezér, ki épp elvesztett egy hadjáratot,
s rosszra vár.

A LÓ MEGHAL A MADARAK KIREPÜLNEK
(Kassák)

Mi marad énnekem? Mi a teendő? –
bámultam faggatva a behavazott ablakot.
– Orvos vagyok, gyógyítanék, de ez mostmár
csakmikettőnkre tartozik... –
tárta karjait a semmibe nézve Ráncsa, az ember.
A szamuráj!

Miközben A BETHLEN BÁSTYA DALLAMA szólt.
(Odakint. Írta KáeL)

Amikor fújt a szél.

A REPÜLŐ BÚCSÚJA

Távozt, elszállót
megkönnyezni, Barátném,
balgaság.
Gyémánt gyöngyeit Ön
pazallja nyírfákra!
Legenda kél belőlük,
rügyet pattint az ág.
Gazdának háza lesz,
bujdosónak sátra.

Hadd dolgozzák földjét
páncélos bogarak!
Dús emlékek melege
gőzölgjön e tájon.
Önmagát ügyelje!
A szűzies szerelem
hó fényében táncol.
S csak integet –
hogy fájjon.

IGAZOLVÁNY

Hervay Gizinek, azon is túlra

Ím, igazolványom, a vers:
magyar vagyok.
(A kutya-fáját!)

Magyarok között is: romániai.
(A szépszerelmit!)
Azon is túl: erdélyi.
(A búsba!)
Legvégül: székely.
(A kuvasz életbe!)
S tetejébe: lófő.
Lófő. Ló. Fő. Hallod?
(Asszamaszta!)

Nem csoda hát, ha időközön átlépve,
jókedvemben, éppen itten, Gizellám,
érintetlenül áthaladva a párjanincs
Balta Alba kartier rettentő,
bukszára bukó lányai között,
Bukurestiben – –
lengyel almát cipelek Felétek,
stílusosan a Cybulski-vodkához.

Patientia! Türelem! J'arrive!
S nem lesz csoda, ha legeslegvégül
– azaz még egyszer, újra, törölhetetlenül,
e csúcokra igyekvő poétabandával –
dajkáljuk egymást, fél-egész pucéran,
ki-ki mód és találékony szív szerint.
Legmagyarabb költők, balkáni fővárosban –
deportált ősök emlékezetére!
Bátran-szomjan, éles dallal, bár
időről időre kegyeletlenül.

És hogy múlik a semleges idő!
Kipányvázhatatlan.
S hova lettünk, mivé levél,
ó, lelkünk ifjúsága!

Brazil kávé.
Kínai táská.

Kubai sapka:
Che Guevara...
Jenki nadrág.
Schengeni öv(ezet).
Német ing...

TUNDRA

Gennagyij Kagannak

Terelik őket.
Havas mezőkön.
Nyomaik szertefutnak.

Recsegő folyók jegén.

Megvakul minden emlékezet.

Medvecsapáson. Amíg élek.

De az én birodalmamban
dereng valami szerelmes igazság.

Tánya Szmirnova utca.
Al. Nyezvanov tér.
Mindörök és törölhetetlen.

Betűsétányok... Muzsikaösvények...
Majdnem költemény.

Káli István

FARHÁJ

Jellegtelen teremtmény az ember. Nem ékeskedik sokszínű szőrzettel, tollazattal, de még fejének, törzsének vagy abból kilógó tagjainak ilyen-olyan különleges alakjával sem. Meztelenül, még ha kisportolt, arányos alkat is, rútnak, idomtalannak tűnhet bármelyik más, a formát látni képes élőlény szemében. Bizonyára öltözködni is a fokozatosan krónikussá váló szégyenérzetében kezdett el, és az ebből fakadó igyekezetében, hogy leplet borítson saját kiábrándító összképére, eltakarni óhajtván e szégyenteli kinézetét a természet többi faja elől. Az állandó becsomagoltság lehet az oka annak is, hogy az emberek egymás között igazán fontos megkülönböztető jelnek az egyetlen, jobbára meztelenül maradó testrészüket tartják: az arcukat.

Meglátni és rokonszenvesnek, akár szeretetre méltónak, esetleg ellenszenvesnek vagy egyenesen utálatosnak tartani felebarátunkat, elsősorban az arc megítélésének kérdése, annak következménye. Más szóval: előítéleteinket főleg a látott arc kiváltotta benyomásainkra alapozzuk, s ennek a fordítottja is igaz, ha netán még nem volt alkalmunk látni valakit, de a róla hallottak alapján véleményt formálunk, azonnal a lehetséges arcára összpontosítunk, azt az előítéleteinkhez igazítjuk, kellemesnek vagy éppen visszataszítónak rajzolódik ki, aszerint, hogy elképzelésünk alapján milyennek szeretnénk tudni az illetőt. Pusztán az arcról ítélve többnyire persze csalódunk, főleg a rokonszenv esetében, mert az ügyesebbje hamar megtanult majdnem észrevehetetlen álarcot viselni, és a mi emberi szemünk távolról sem olyan tökéletes, hogy ezt felfedezze, az észnek és a szívnek meg bizony időre van szüksége a megismeréshez.

Hogy mire való e kis okoskodó eszmefuttatás prologus gyanánt? Csak mert a következőkben egy Farkas Sebe Mihály nevű, a szűk környezetében Farhájnak csúfolt – de lehet, hogy becézett – különös egyedről lesz szó, akinek rendhagyó volta az életnek és velejáróinak valamennyi területére kiterjedt, ezért is gyökerezett meg cselekvésterében, és terebélyesedett igen gyorsan dús bozóttá a fogalom: *Farháj, mint olyan.*

Székely embernek született, amint azt ő is állította, és ez nála (sokakhoz hasonlóan, de sokakkal ellentétben is) már magában is minőségnek számított, mintegy ellensúlyozván az alkatát, természetét tekintve ugyanis nem volt túlméretezett, sőt, általában alulról kellett volna fölnéznie bárkire, ha éppen szemkontaktusra vágyik, szerencséjére ez, kapkodó tekintete miatt, amúgy lehetetlen lett volna. Testét – amely első megítélésre azonnal kiérdemelte volna a nyikhaj jelzőt (mélybeható elemzők sem tudták végül eldönteni, hogy becenevének – gúnynevének?! – második tagja keresztnevéből vagy természetének jelzőjéből ered, ezért az is-is verdiktumot találták kézenfekvőbbnek) –, pontosabban az azt fedő sűrű, fekete szőrzetét folyamatosan ruha takarja, deréktől fölfelé jó tíz éve már mindig valami hosszú ujjú, a pamacsos kézfejére is jócskán rányúló piros-, zöld- vagy kékkockás flanel ing, gallérja alatt az alaptól elütő színű nyakkendővel, az ing fölött nyers színű, a szükségesnél legalább két számmal bővebb velúr bőrzakó, teljes felületén kifényesedve, a makulátlanságot feledtető foltokká sötétedve az elkerülhetetlen dörzsölések mentén, alább a patkányszürke szövetnadrág, amelyen nehéz lett volna felfedezni az egykori vasalás nyomát, vastag gumitalpú cipője, szemtanúk szerint már a megvásárlás másnapján viseltesnek látszott. Ami viszont fölöt-
több méltányolandó benne, hogy mindig vannak az életében olyan időtoredékek, amikor a szemek szabad prédájára kitett, reggelente véresre borotvált, mégis borostásnak tűnő arcán nem tudna megállapodni a másságot mutatni igyekvő maszk, ezért azon minden tükröződés, legalább néhány másodpercig, a pillanatnyi, legőszintébb érzelem kivetülése, legyen az akár a düh, az öröm, netán az egyszerű, a bambulásig menő értetlenség. Így hát ő az, akit meglátni és egyazon pillanatban megszeretni, esetleg megutálni – s itt csak a vagy-vagy esélye áll fenn – hangulat vagy megítélés kérdése. Egyszóval, elég egy pillantást vetni rá, hogy azonnal megértsük a nagy mondás igazságát: senki emberfia nem tökéletes.

Amikor nagyreményű fiatalemberünk megismeri őt, Farháj élete delén van, alkotó ereje teljében, ahogyan ő mondja a későbbiekben magáról. Mindez az erő nem igazán szembeötlő, ha fiatalemberünk az első benyomásunkra hagyatkozik, de ő nem teszi, mert másképpen nevelték. A továbbiakban sem, noha az alkotását is, mint olyant, egy idő után folyamatos kétségei kísérik.

Farháj egy közönséges, egykor egyenletesen fényesre politúrozott, mahagóni-vörösre pácolt, közepes méretű íróasztalnál ül, egyedül egy nagyobbacska helyiségben – mint menet közben majd véleményéből kiderül, ez, mármint a nagyobbacska szoba meg az egyedüllét a tisztségénél fogva kijár neki –, és folyamatosan ír. Vagyis írna, ha a töltőtolla nem kutyálná meg magát olykor, és a tinta gyatrább minősége miatt az adagolótorok nem dugulna el tíz másodpercenként. Ilyenkor, e komoly akadályoztatást kiküszöbölendő, Farháj jó nagyokat ráz a tollon, hegyét lefelé fordítva, aminek következményeként a világos, bolyhos szőnyeg, amely a szoba parkett burkolatának nagy részét befedi, s amelyen tehát az asztala meg a széke is áll, olyan mint egy éppen munkára előkészített, a padlóra kiterített félkész vászon Jackson Pollock tintakék korszakában, háta mögött a nemrég budafölddel frissen mázolt, vasoxidos keverékkel tudatosan, gazdagon bepreckelt, utólag tintakékkel alkalmilag is sűrűn tarkított fal pedig, mint egy ugyancsak az amerikai híresség által absztrakt remekműnek tervezett freskó a kezdeti stádiumában. Amint a toll, engedve az erőszakos rázogatásnak, szabadon folytatná a tintát, Farháj másképpen is erőszakot tesz rajta: alkarját ritmustalanul mozgatva olyan keményen nyomja a papírhoz, hogy az asztal, bár súlyos préselt lemezből készült, ritmusosan inog, elmozdulni látszik tőle a helyéből. A belépőre nem néz fel, noha a kopogtatására előbb harsány igent kiáltott, az írás láthatóan fontosabb, mint a jövevény személye, bárki is lett légyen az, mindaddig, amíg a furcsán nagy, tudálékosan kitett pont oda nem kerül az írásban rögzített megfogalmazottak végére. Akkor fölemeli a fejét. Nos, ez az a pillanat, amelytől kezdve – tekintve, hogy az arca láthatóvá válik – kezdetjük szeretni vagy utálni őt.

A belépőben, aki viszonylag tapasztalatlan fiatalember, nemrég múlt huszonhárom, abszolút kezdő mérnököcske, ki is alakul azonnal az egyértelmű vélemény: ez az arc szeretetre méltóan utálatos. Mert mit is mondhatna arról, amit lát? Felülről lefelé: deresedő, rendezetlen, szabályozhatatlan hajbozont, a tarkónak induló homlokon jól kivehető a nyomok, amelyek arra utalnak, hogy eredeti állapotában legfennebb másfél ujjnyi magas volt, két szembefordított és középen összenőtt, szerteszet meredező szőrpamacs alatt a mélyen és közel ülő, apró, furcsán fénylő szemek, tömzsi, az arca süppedt, s abból a homloktól viszonylag távol éppen csak kitüremkedő orr, melynek széles, szellős

likaiból, akárcsak az enyhén elálló fülekből szúrósan ágaskodik a bokros, szürkülésnek indult szőrzet, túlméretezett, lelógó felső ajkán az orraljtól a szájnylásig szabályos, a hegyétől a talp tengelyéig a hossztengely mentén metszett négyoldalú prizma a bemélyedés, az ajkak vonala mégis jóindulatot sugall, bár az alsó kissé félszegen csücsörödik, amint a jövevényre rácsodálkozás közben elválik a felsőtől, előtűnik a teljes, de fura összevisszaságban leledző, nikotintól és kátránytól elsárgult fogsor, az áll közepén rövid, de mély árok, melyből egy óvatos mesterkéznek és tökéletes mesterszerszámnak talán ha sikerülne kivágni a szakáll drótszárait (de hol lelhetnénk ma ilyen mesterkézre és -szerszámra?!), egész arcát a szem alatti első ránctól az inggallér gyűrődéséig néhány órás, sűrűn serkent, sötét borosta fedi. Órá tekintve Darwin atya büszke lenne forradalmi elméletére, és Karl Linné sem szégyellné magát, amiért az emberi fajt egy jól ismert, rőfögő haszonállattal együtt a mindenevők közé sorolta, bár a látványt a maga összességében egybevetve talán még ők is felfedeznék azt, ami a belépő első benyomása: az egész taszító hatású jelenségben mégis van valami mélyen emberi jovialitás. (Ezt példázza a cég egyik alkalmazottjának egy későbbi, korszakos mondása is az éppen folyó, évszázó közgyűlésen, amikor is felháborodásában az őt ért kritikák miatt csak úgy odakérdezett félhangosan maga elé, hogy miként tudnak némelyek egyidőben majmok, disznók és emberek is lenni, aminek nyomán a gyűlést vezető pártkiküldött keményen megdorgálta, hogy az ilyen megjegyzések nem méltók a szocialista etikához, és felszólította, hogy legyen szíves az általánosítást névszerűsíteni, mire a megrótt szürke kis alkalmazott természetesen szabadkozott, hogy nem teheti, nem vállalhatja a nevesítés számára valószínűleg hátrányos következményeit, ugyanis az illető a főmérnök a vállalatnál.)

A pont kitételét követően jön a széles, teátrális intés, akárki vendég, esetünkben az új fiatal mérnököske leülhet Farháj jobbán az íróasztalra merőleges kis társalgóasztal mellé az egyik székre, és egy újabb, felkérésnek tekinthető intés után mondhatja a magáét. A könyökökre merev kimértséggel támaszkodó test csupa szem és csupa fül tartása a garancia arra, hogy a jövevény mondandója meghallgatásra talál. És hogy nyoma is maradjon mindannak, ami elhangzik, jegyzetelésre kerül valamennyi szava, gondolata, illetve esetenként annak tartalmasabb,

kivonatolt része. Természetesen, amely pillanattól a töltőtoll írni hajlandó. De ahhoz néhányszor megálljt kell inteni, alaposan meg kell rázni a fránya jószágot, hol függőlegesen, a hegyével a Föld középpontja felé, a newtoni nehézkedés és a farhái rázóerő eredőjének varázserejében bízva, hol rézsút, a fal felé tartva, annak reményében, hogy a tinta, amint az elvárható, alkalmazkodik az impulzus („tömeg és sebesség szorzata, kolléga”), valamint a tehetetlenség törvényéhez. A tinta pedig, mint már azt előbb is vázoltuk, legtöbbször tudós és szófogadó anyaga a Farháj legkevésbé sem művészinak szánt, de önkéntelenül is azzá váló hajlamainak.

A fiatalembernek – most éppen neki, de akárki vendégnek, ha mesél, ha érvel – illik olykor-olykor megállnia, Farháj ugyanis igyekszik semmit nem elszalasztani, a füle mellett elereszteni a hallottakból, határozott, tiltó mozdulattal emeli fel olykor a bal kezét, jelezve, hogy még nem végzett az előbbi gondolat lejegyzésével – igaz is, nem várható el, hogy az ember keze hasonlóan gyorsan szárnyaljon, mint a beszélő gondolata –, majd a kis csendszünetek végén avatott karmesterként beinti a folytatást, a toll, a papír, az asztal meg a vendég mind koronatanúja az ő alkotó lendületének.

Farháj lendülete, a fiatalember folyamatosan és kitartóan alakuló véleménye szerint is, beleillik a kor jellegzetes lendületébe. Hogy ez a megállapítás érthetőbb legyen, be kell helyeznünk őt a konkrét időbe és a történetet befogadó helyiségnél valamivel nagyobb térbe. Nos, éppen ezerkilencszázhetven július tizenegyedikét írják, és ifjú vendégét Farháj a sok mindenre, de főleg téglagyártásra kárhozott vállalat újonnan épített és alig egy hónapja átadott adminisztratív pavilonjának főmérnöki irodájában fogadja. (Igen, igen, a tintapacnikkal meggyalázott falfestés is alig egy hónapos, de kinek és mi okból kellene ezen megakadnia, megrökönyödni?!)

Az irodát, amelybe mérnököcskénk élete első munkanapján első alkalommal belép, amúgy a teljes puritánság jellemzi. A Farháj háta mögötti, a belülről párnázott bejárati ajtóval szembeni falon lógó, amúgy kötelező arcképen kívül – amelyről a mosoly álcája alól vizslató, kajtató, rideg szem mered rá mindenkire, aki odabent kitölti az általa kiszorított levegő helyét – meg egy kétajtós, kalapácsfestékekkel szürkére mázolt pléhszekrényen kívül semmi dísz, semmi sallang. A környezet nem lényeges, a hangsúly amúgy is a bent folyó munkán van. És ki

merné azt állítani az éppen jegyzetelő Farhájrról, hogy nem magát a hangsúlyt testesíti meg?!

A vendég, akinek élete még tartalmatlanul rövidke, ezért mondandója is az, hamar befejezi, elhallgat, várakozón tekint a jövődjé elé. Ekkor következik az újabb, nagy és határozott pontkitévés a jegyzetfüzetbe. Majd egy sóhaj, ami lehet a megkönnyebbülés édessége, de akár a nekiveselkedés támpontja is, ez ugyanis nem derül ki a csendet nyugtázó kérdésből: „Kész?!” Ez követi, az önbecs megnyilvánulásaként is, a néhány lélegzetvételyi, homlokráncolással kifejezett, élesen figyelő kivárás, majd komolykodó, a kátrányos lerakódásoktól kissé recsegő hangon a folytatás: „Akkor most én beszélek, kolégga!” (Nem, nem helyesírási hiba, így ejti, ilyen alig hallható, rövid ellet, ami majdnem jébe folyik, a nagyon hosszan ejtettével és megnyomott gével!) És figyeli a hatást, hogy a jövevény miként viszonyul a frappáns megnevezéshez, ráérett-e azonnal, hogy ettől kezdve ő a Farkas Sebe főmérnök elvtárs új mérnök-beosztottja, eme státusz minden velejárójával együtt?!

De mert a frissiben számba vetten nem ütközik ki azonnal az alázatos csodálat, elkerülhetetlenül következik a teljes munkaidő tartalmak kihasználását követelő boglyas teendők hosszas felsorolása, ami nem kis erőfeszítés még egy ilyen fontos vezető részéről sem, de ezek a teendők minket most nem igazán érdekelnek, a későbbiek során talán szó lesz néhányról, s amelyikről itt szó nem esik, az bizonyára szóra sem érdemes. A munkára jelentkezettnek, azaz immár kollégának, igyekeznie kellene kihámozni, mi az, ami mindebből közvetlenül rá tartozik, s ő igyekszik is, mégsem igazán boldogul, de illetlenségnek tartaná mindegyre rákérdezni, reméli, hogy menet közben valaki majd erre is fényt derít, úgyszintén azt is, hogy e kusza, alakatlan boglyát nem neki kell majd szálanként szétszednie és valami jól meghatározott rendbe raknia. Egy idő után már alább is hagy a hallottak megértésére és rendezésére tett igyekezete, s bár a szemét, már csak illemből is, le nem veszi a beszélőről, lemond arról, hogy kövesse a kioktatást (ezt a későbbiek során majd többször is felhánytorgatják neki!), így szinte észrevétlenül és teljesen tartalmatlanul múlik el a következő félóra, ami után nem marad más hátra, mint tudomásul venni az atyai szándékkal záró figyelmeztetésként meghatározott, lehetséges, ambiciózus életcél: „Az igazgató elvtárs igazgató lesz, míg a világ világ, mert

ó a párt bizalmát élvezi, de főmérnök mindig új kell!”, majd a közben behívatott közvetlen főnökre, Gyuszira bízatra udvariasan elköszönni, másnapról beülni a még épen hagyott, régi adminisztratív fabarakkba és, belemélyedve a komoly mérnöki feladatba, termelés-nyilvántartó regiszterfüzeteket vonalazni.

Az az egy hónapnyi, vonalazgatásnak álcázott semmittevés arra legalább jó volt, hogy ifjú mérnököcskénk megszokhassa nyitott szemekkel-fülekkel járni-kelni abban a közegben, amelyben, más kilátás éppen nem lévén, élni kényszerül, és – a szándékos vagy szándéktalan tájékoztatások (sok helyütt ezt pejoratíve egyszerűen pletykaként könyvelik el) nyomán szerzett tudáshalmazt rendszerezve – mindenkiről megrajzolhassa a maga külön vállalati személyiségtérképeit. Volt olyan térkép, amely egészen természetesnek tűnt, volt viszont annyira különleges is, hogy nap mint nap kénytelen-kelletlen újra meg újra rácsodálkozott, milyen közeg az, amelyben ilyen gyorsan mehetnek végbe határ- és domborzatváltozások. Ezek közül a változások közül, mindet felülmúlva, kiemelkedett a Farhájé. És minél több fehér folt tűnt el e térképről az újabb, közvetlen vagy közvetett információk nyomán, ifjú barátunkban annál inkább megerősödött az első benyomás: szeretetre méltóan utálatos.

Farháj – az új és diadalmas kor követelményeinek megfelelő megítélés szerint – jó közegből, hatgyermekes sóvidéki szegényparaszt családból származott, de amikor a hat év polgári után egy udvarhelyi tanonciskolába adták, nyeszlett fizikuma miatt ugyanis erőtlennek tartották a kaszához, kapához, ekeszarvhoz, de még a gané hányó vasvillához is, ennek még senki nem tulajdonított különösebb jelentőséget. Ő, a helyzet komolyságát átérezve, ha már abba az idegenségbe kényszerült bele, amitől addig riadtan ózdkodott, mert ügyefogyottnak érezte magát a család pátyolgatása nélkül, s olyasmire kellett ráhangolódnia, amiről addig halvány dunsztja sem volt, a folytonos megaláztatottság közepette is igyekezett a külső-belső nyomorban eltelt két év alatt ellopni valamennyit a lakatos szakma titkaiból. Alig múlt tizenhét, amikor hírét vette, hogy a parajdi sóbányában segédvájárokat keresnek. Ő éppen abban a korban lévén, hogy még nem sorköteles, a leventeség pedig, alkati okokból, szóba sem jöhetett, azonnal jelentkezett, és mivel a háborús emberhiány miatt már ott sem válogathattak, ahol ez elvárható lett volna, már másnapról szinte a boldogság tudatos

elégtételével vonult le minden ráeső siktában a föld alá sót fejteni, és úgy szajkózta bemenet meg kijövet a „szerencse fel!” bányászköszöntést, hogy közben fogalma sem volt róla, kinek is, minek is szól. Elég volt arra hajtania, amit a mélyben megköveteltek tőle, s hogy közben mi történt odafent, arra nem maradt ideje figyelni, így aztán az éppen végbe menő hatalomváltás semmit nem jelentett neki, az a só szükségességén mit sem változtatott, ezért is érte meglepetésként tíz év gondtalan vajúrkodást követően, hogy megkérdezése nélkül beírátták esti iskolába, ahol egy év alatt, miután a tanonciskolai kinlódást is beszámították a tanulmányi időszakba, mindenféle különbozeti látszatvizsgák letétele után leérettségizett, majd újabb két év elteltével, a gyakorló népi hatalom áldásával elküldték tanulni az éppen akkor Petrozsényba költözött Bányászati Intézet bányagépészeti karára, ahonnan három év gyorstalpalásos képzést követően villamosgépész mérnökként került vissza Parajdra, az állami sóbányavállalathoz, a főgépészeti osztályra. Akkorra már úgy gondolta, annak is eljött az ideje, hogy a nősülésre is sort kerítsen. Nem tudta, hogy vágjon bele, mert addig két lépés távolságnál közelebb nem mert kerülni a szebbik nem valamely egyedéhez, ezért is volt kicsit furcsa eleinte, hogy nem kellett válogatnia, mert az éppen frissiben kinevezett, kedves kis tanítónéniben mutatkozott hajlandóság arra, hogy mérnökné legyen – azzal sem törődve, hogy Farháj közben, alig egy év mérnökösködése alatt, a kétes mindentudásával, gyöngéd fontoskodásával, ártatlan balfogásaival kiérdemelte a „parajdi bányarém” címet –, és szült neki egy egészen aranyos, fekete hajú, szemű kislányt, akinek a neveléséhez, mire odaérett, persze már nem lehet elég jó a parajdi iskola színvonala, egy megyei jogú város, az mindjárt más, s ha a munkahelyváltáshoz meg a költözéshez az szükséges, ami, akkor bármit véghez kell vinni, semmi nem számít, egy derék férj és apa minden eszközt megragad és kihasznál, függetlenül attól, hogy erkölcsileg ez milyen következményekkel jár. Aki így vagy úgy helyet csinál magának, annak helye lesz, és ennél semmi nem lehet fontosabb, mert a család, ugyebár, mindenekelőtti.

Így történt, hogy ez a sok mindent, de főleg téglát gyártó vállalat Farkas Sebe Mihály személyében egy új értékkel, azaz egy új főmérnökkel gyarapodott. Akkor, sajnos, még nem volt egyértelmű, hogy ő csak másodlagosan mérnök, elsősorban Farháj. Ez menet közben derült

ki róla. Már jóval előbb, hogy mérnököcskénk először tette tiszteletét az irodájában, de ezt egy újonnan érkezettnek nem volt honnan tudnia. A következő napokban sem, hiszen az első hónapban jobbára csak a saját értelmetlenségének felfedezése okozta életében a szenzációt, noha kétségtelen, hogy a regisztrervonalazás pazarul ment, s ő már ezzel is igazi elismerést váltott ki a környezetéből.

Aztán mégis történt az idők folyamán egy s más, ami elterelte az ifjú figyelmét a saját értelmetlenség-érzéséről. Ehhez először is el kellett jönnie ama csodálatos, augusztus hatodikai bányásznapnak, amely, a ház szokása szerint, egy(ik, mert utóbb kiderült, sok ilyen akad) kiváló alkalommal szolgál a szervezett, közös evés-iváshoz, tekintve, hogy a szovátai központú kőkitermelő egység a vállalat bányászati részlegének számított, Sajgó Buci bácsi, az egység vezetője a központi vendégeket szívvel-lélekkel fogadó házigazdának, a Tivoli nevű vendéglátóipari egység pedig az alkalomhoz illő, minden, ezzel kapcsolatos igényt kielégítő, remek helynek.

Azon a csütörtöki délutánon három óra egy perckor, a hivatalos munkaidő lejárta után, a két GAZ terepjáró begyújtott motorral, menetkész állapotban várta tizennégy utasát. Egyikben Basa Sándor, az igazgató terpeszkedett a vezető, Meszes Karcsi jobbján, hátul, a két oldalsó ülésen az ő közvetlen alárendeltjei feszengtek: Laja, az eladás, Géza, a beszerzés, Macácska az adminisztráció, Ancsa, a könyvelés, Etus, a pénzügy főnöke és persze Vadmarci, a jogtanácsos, a másik első üléséről Farháj ágaskodott a jobb kilátás érdekében, na meg azért is, hogy szemmel tarthassa a hátul ülő sajátjait, Gyuszit, a termelés, Bercit, a kitermelés, Antit, a gépészet főnökét, Sanyit, a geológust, Jenőt, a munkavédelmist és tűzrendészt, úgyszintén a kakukkfíókaként frissiben a csapatba csöppent ifjú kezdőnket.

Az úton odafelé semmi nem történt azon kívül, hogy az öreg terepjárók nem remekeltek hegynek fel, ezért feszültséget okozott az aggodalom, hogy vajon a csapat eléri-e a tervezett ötórás kezdést. A sofőrt szekírozó biztatáson meg a vezetői virtusok felemlegetésén kívül semmi érdemleges nem hangzott el, rendhagyónak csak ama szupercselekedet bizonyult, amit Farháj eskü alatt állított, mint életének nagy, vészhelyzet-elkerülő bravúráját, ami abból állt, hogy a minap, Parajdról jövet a családdal, éppen egy teherkocsit előzött úgy nyolcvanassal a balavásári hegyen fölfelé a Škoda 1000 MB nevű csodával,

amikor kábé száz méterre előbukkant a kanyarból a vele szembeszá-
guldó fekete Volga, mire ő, mert érezte, hogy nincs más kiútja a halálos
ütközés elkerülésére, egy reflexmozdulattal rükvercbe tette a járgányt,
és betolatott az előzőtt teherkocsi mögé. Ifjú titánunk nem értette,
hogy ezek után Gyuszi (Moszkvicsos), Anti (Wartburgos) és Sanyi
(Daciás) miért szorítja negyedórán át a kezét a szájára olyan erővel,
hogy az ujjuk közben ellilul, a szemük kiguvad, a fejük fokozatosan
szederjesbe vált.

Amúgy bajok és kevésbé szerencsés események nélkül, éppen időben,
öt előtt öt perccel érkeztek meg az egység székhelyére, Szováta Parajd
felőli kijáratához, ahol az ottani teljes munkacsapat és az alsósófalvi
rezesbanda várta őket, ez utóbbi azonnal, amint a terepjárók lefutottak
az aszfaltról, s felverték a bekötőút első porpamacsait, rázendített a
bányászindulóra, s amíg a kiszállást követően az úton meggémberedett
testek, a sok baráti kézfogás, illetve férfias arcpuszi után gyors
egymásutánban beléjük töltött három-három pohárka oroszhegyi kis-
üsti szilvától ki nem lazultak, olyan lelkesen fújva kezdték, végezték s
kezdték újra az áldott zenét, hogy a végére angyalian átszellemültek a
másokban gerjesztett jókedv látványától.

Basa igazgató és Buci bácsi szerencsére rövidre szabták a maguk
részéről elhangzott ünnepi beszédeket, rögtönöztek, mint avatott
szónoktól ez elvárható, így megbocsátható volt minden, a visszabőf-
fentett pálinka miatt használt, a szöveg tartalmához nem illő kifejezés,
a sok értelmetlen félmondat, valamennyi mondatszerkezeti balfogás.
Különben is, ifjú titánunknak, ha mást nem is, azt sikerült egy hónap
alatt megtanulnia, hogy okos emberek között nem divat az okoskodás,
őt meg amúgy is csak azért vitték magukkal, mert volt egy üres hely,
s mert ideje már beleszoknia a megszokhatóba.

Pontban fél hatkor a rezesbanda kifújta az utolsó finét, akkor Buci
bácsi néhányszor figyelemfelkeltően összecsapta a tenyerét, így moz-
gósítva az egybegyülteket, hogy igyekezzen ki-ki a maga járgányán
mielőbb átruccanni a Tivoliba, ahol Vágási úr, a főnök, már túl van az
előkészületeken, s hat órától arrafelé bármikor fel tudja szolgálni az
alkalomra főzött tárkonyos becsináltlevest, utána meg a tisztességes
szeletekre vágott tarjából sült flekkent szalmakrumplival és kovászos
uborkával, igyekezni kell, mert időre van szükség, amíg az megroskad,
helyet csinálva a házi gyártású vékonykolbásznak is (mustárral vagy

tormával, ki hogyan szereti), és elfogy az a húsz láda sör, ami tisztességesen behűtve várja a forró nyári délután hevében szomjazó társaságot.

Mérvököcskénk gyors fejszámolást végzett, hogy felmérje, mekkora teljesítményre lesz szükség a jelzett italmennyiség elfogyasztásához, és elhűlve tapasztalta, hogy ha ők tizennégyen (mert a sofőrök, ugye, nem ihatnak), a helyiek huszonheten, plusz a Buci bácsi felesége, akkor is a ládánként huszonnégygel számolt, négyszáznolcvan üveg sörre negyvenketten jutnak, ami fejenként majdnem tizenkét üveget, azaz hat litert jelent. És már a sörivás puszta gondolatától is az életében addig egyetlenegyszer érzett másnaposság rosszullete szállta meg.

Másfél óra múltán nem találta értelmét a sörfogyasztás lehetséges következményeinek követésével, a fogyasztott mennyiség elszámolásával foglalkozni. Arra is a hirtelen nyomasztó vizelésinger döbbsentette rá, hogy a virtus mindenek előtt való. Éppen Basa igazgató és Buci bácsi után lépett be a mosdóba, és döbbsenten vette tudomásul, hogy ők felül ürítenek. Ezt, azután, amit látott, természetesnek tartotta, csak tíz perc múlva lett végérvényesen rosszul, amikor azok ketten egymással versenyezve, stopperórával mérve a másodperceket, fejüket hátravetve töltötték le gyors egymásutánban a következő két üveg tartalmát. Akkor érezte, hogy megfordul vele, feje tetejére áll a világ.

Kiesett az időből. Nem tudta, mennyi telt el azóta, hogy csak valami tompítón át beszűrődve sikerült érzékelnie az ünnepélyességet, s talán az asztalra borulva egy alvással szégyenszemre még meg is csúfolja ezt a sokak által annyira várt, ünnepélyes alkalmat, a bányásznapot, ha nem hall váratlanul valami különös, éteri, másvilágról érkező, tompán elfojtott, mégis ellenkezést nem tűrő hangot: „Gyere ide, Farkas Sebe Mihály, ha van gatyád!”

Az erre ocsúdó fiatalember tekintete az éppen megszólítottára tévedt, még pontosabban annak arcára, és a látványtól egyszer s mindenkorra letisztázódott benne az addig homályosan maradt „élő halott” fogalom lényege: a bőrszín viaszossága csak egyik enyhe jelző, a tudati bénultságot tükröző rémület-merevség a tekintetben a másik, amellyel az állapot kifejezhető, de legmegrázóbbnak a félelem testbeszéde tűnt, az a különös remegés, amelynek egyetlen nyilvánvaló oka a hang eredetének kideríthetetlensége, hiszen egyértelmű volt, hogy a felszó-

lító hanghullámok nem a teremben jelen levők valamelyikének szájából eredtek.

És hogy még teljesebb legyen a hatás, az ismeretlen hang újra szólította Farháj: „Gyere ide, Farkas Sebe Mihály, ha van gatyád!”

Anti, a főgépész a Farháj jobbjáról számított harmadik székről pattant fel ültéből elsőnek, harciasan az ajtó felé indulva dühödten harsánykodott: „Ki vagy, mi vagy, te mocsok?! Mutasd meg magad, ha van gatyád!”

De a hang, immár az ajtó közeléből, leintette, pedig senki, semmi rendkívüli nem volt ott Vágásit, a Tivoli főnökét kivéve: „Semmi bajom veled. Te tudod, hogy vagyok, s hogy ki vagyok. Farkas Sebe Mihály nézzon szembe velem, ha van gatyája!”

Anti a döbbenettől meredten nézett vissza az ajtóból Farhájra, majd, mint akinek hirtelen eszébe jut, hogy az ember bátornak született, kihívóan szól rá: „Gyere, főmérnök elvtárs, lássuk el a baját! Itt vagyok én is, ne félj! Azt mondtad, nincsenek. Most hallhatod, hogy vannak. De ennek itt ellátjuk a baját. Gyere!” Felkapta az ajtó mellé támasztott cirokfejű seprűt, visszalépett vele az asztalhoz, és a Farháj kezébe nyomta.

Farháj körülnézett, s mert körös-körül a rámeredő tekintetekből csupa biztatást olvasott ki, lassan, mintegy erejének, bátorságának fitogtatásaképpen, fenyegetően kihúzott mellel, felhúzott vállakkal felemelkedett a székről, majd a seprű nyelét döfésre tartva, „hol vagy, te mocsok?!” csatakiáltással megindult az ajtó felé. Ám akkorra már a gonosz szellem hívása az ajtón túlról hangzott. Nem lehetett megállása, ott állt az ajtóban Anti, biztatón-csalogatón intett, negyvenen emelkedtek kíváncsian az asztalok mellől, s mire Farháj tétován hátranézett, már nem maradt választása, a megütközés a közben egyre távolabbról hívó szellemmel nyilvánvalóan elkerülhetetlenné lett.

Ki az étterem ajtaján, át az előtéren, hátra a mellékhelyiségek felé, el a padlásfeljáróig, mert alig pár pillanat elteltével a hívó hang, ahogyan az egy igazi szelleméhez illik, a padlásról érkezett. Anti tört bátorítóan utat a semmivel megküzdve, mögötte Farháj, továbbra is döfésre tartva a seprűt, diadalra ittasan, már-már vakmerőséggel átitatódottan, egyre hangosabban ismételve: „Hol vagy, te mocsok?! Most véged! Kicsinállak!” A padlásra vezető lépcsőkön is, Anti nyomában haladva, többször elharsogta, csatakiáltása még a padlásfeljáró

lappantyújának csattanását is elnyomta, odafent is elhangzott néhány-szor, látni nem lehetett a rövid dulakodást, de az ütközet hangjai lent is tisztán kivehetők voltak, az egésznek Vágási ellentmondást nem tűrő, parancsoló szavai vetettek véget. „Nincs szüksége erre a seprűre, főmérnök úr, nincs itt semmiféle kísértet. Legyen komoly!” Csakhogy Farháj, bár a seprút közben bizonyára elvették tőle, nem hagyta magát holmi nyugtatással lefegyverezni. „De van! Hallottam. Innen a padlásról beszélt. Van!” Vágási igyekezett nagyon kemény hangon ismételtlen egyértelművé tenni, hogy a játéknak vége. „Nincs. De ha van is, tőlem fél. Elment.” Farháj erre kivárt ugyan, de nem volt az a fazon, aki csak úgy veszítsen. „Elkotródott a mocskok, mert megijedt tőlem.” Akkor Vágási, a lentiek nagy elkeseredésére, végérvényesen tönkrezúzta az esemény egyértelműségét: „Tőlem, magától, az mindegy. Nincs itt, és kész. Menjünk, mert a lányok már találják a vékonykolbászt. Nem jó, ha kihül.”

A vékonykolbász csakugyan finom volt, zamatos és kellően fűszerezett, hogy csússzon rá a sör, amiből éjfélig tizenegy egész láda el is fogyott, a tizenkettedikből is hét üveg. „Azért pazarlódik el, mert az olyan taknyosok, mint, te, nem isznak”, mutatott rosszállóan Basa igazgató a mi gyámoltalan, józan mérnököcskénkire, aztán indulásra serkentően bezuhant a GAZ főnökülésére.

Hazafelé Farháj már kókadozott, le-lebukott a feje, de aludnia nem lehetett, mert Anti nem tudott napirendre térni afölött, hogy egy szellem éppen a hitetlen főnökének mutatkozott meg. „Hű, főmérnök elvtárs, tudtam, hogy vannak, mondtam is, bár te állítottad, hogy nem, de azt nem hittem volna, hogy neked előjönnek. Kurva bátor voltál, hogy szembeszálltal velem!” A dicsérettől Farháj életre kapott, a félprofiljáról a sötétben is leolvasható volt a diadalittasság, amint hátraszólt: „Csak egy kicsi kellett volna még, s kicsinálom a mocskot!” Anti jóváhagyólag bólogatott. „Te ki aztán, ha az a barom Vágási nem avatkozik kéretlenül belé. Kurvára bátor voltál!” S hogy ne pusztába kiáltott szó legyen az Antié, Gyuszi is meg Sanyi is majdnem egyszerre jóváírták a tényt: „Kurvára bátor voltál!”

Attól kezdve már nem volt értelme akár egyetlen szót is vesztegetni az ügyre. Másnap a vállalatnál mindenki tudta, hogy a főmérnök a szovátai Tivoli vendéglő padlásán megütközött egy gonosz szellemmel.

De a gonosz szellemek a Farhájjal vívott ütközetekben nem mindig hagyták őt felülkerekedni. Különösen attól kezdve nem, hogy a felfalusi téglagyárba is beköltöztek. Csak ezzel magyarázható ugyanis valamennyi szerencsétlenség, ami abban az átkozott gyáregységben vele megesett.

A baj akkor kezdődött, amikor a szárítóalagútban, amelybe a szénfűtéses kazánból a ventilátor közvetlenül, szűrés nélkül fújta be a meleg levegőt, a nyers téglával teli csillék áthaladtukban egyre gyakrabban elakadtak, s mert egyetlen sodronyhoz csatolták őket, a torlódás miatt olykor fel is borultak. Ez minden alkalommal komoly kiesést okozott, ugyanis ilyenkor le kellett állítani a kazánt, ki kellett húzni a még nedves téglával teli csilléket, vissza kellett taszítani őket egy kis emelkedőn az alagút szájához, be kellett menni a levegőtlen alagútba, fellapátolni, talicskán kihordani az összetört téglákat, letakarítani, -kaparni a sínekről a rájuk rakódott kormot, kátrányt, hamut, így visszaállítva a hiteles nyomtávot, amelyre a keréktávolságot is tervezték.

Farhájnak mindeközben az elsőre halott nyomtáv fogalma tetszett meg igen-igen nagyon, mondta is azonnal Gyuszinak, hogy szerinte nem a lerakódásokkal, inkább ezzel a nyomtáv izével lehet gond, s nem bánna, ha elkísérné a gyártelepig, mert szeretné személyesen megmérni, hiszen „azért lennének mérnökök, nemdebár, hogy megmérjük, ami mérhető”, mert az nem valószínű, hogy a gonosz szellemek galádsága okozza a gyakori leállást, termelés kiesést. És Gyuszi hiába állította, hogy egy kis beruházással, a befúvó elé szerelt szűrővel megelőzhető, de legalábbis ritkítható lenne a gyakori megállás, a következő hétfőn – október közepe volt, tartós égi áldással –, a Basa tartotta szokásos reggeli eligazítás után intett Gyuszinak és az ifjú kollégának, begyűjtatta a szolgálati GAZ motrát, kis elnézést kért, hátrasietett az asztalosműhelybe, kölcsönvett egy colstokot, az esztergályosoktól egy subleret, s így felszerelve pattant be az első ülésre, azonnal gyors tempóra nógatva Szikárt, a vezetőt (rendes nevén Szígyártó Károly, amúgy apró volt és gömbölyű), mondván, halaszthatatlan mérnivalója van.

Az odaúton (Gyuszi csak az út egyharmadának megtétele után kezdte el számolni!) huszonhétszer említette a nyomtáv fogalmat. Felfaluba érve a maga szokásos szerénységével háritotta el a neki szánt lelkes üdvözlést, azonnal leállította az alagutat kiszolgáló ventilátort, kihú-

zatta a félig száradt téglával teli csilléket, tüntetően előkapta világos trencskója zsebéből a mérőeszközöket, és senkitől sem kísérve, zavarlatva begyalogolt az embermagas, meleg alagútba. Egy perc múlva ismét kint volt, és ellenkezést nem tűrően egy viharlámpát kért. Az alagútzáró pléhajtón türelmetlenül dobolva várta ki, amíg megkapta, aztán a vibráló fényű lámpát maga előtt tartva ismét eltűnt a sötétben. Közel egy órát tartózkodott bent. Amikor kijött, Gyuszi azonnal az égre nézett, tartósan úgy maradt, mint aki éppen azon van, hogy az arcát tisztára mosassa a sűrűn hulló esőcseppekkel, a grimasz, amibe a vonásai eközben torzultak, akár a bőrét paskoló cseppek rovására is írható lehetett volna. Pedig egy alapos mosdatásra nem neki, inkább Farhájnak lett volna szüksége. A benti hunyorítástól fehéren maradt szemráncai kirittak fekete arcából, amelyet amúgy bárgyúvá merevített a ráfagyott értetlenség, amit a mérések eredménye szült: a nyomtáv az alagút egyik végétől a másikig, félméterenként mérve mindenütt azonos (lásd: colstok), a sínek felületi szélessége, amelyen a kocsikerek futnak, úgyszintén (lásd: subler), mérnöki jelenlétünk értelmetlensége nyilvánvaló („neked volt igazad, Gyuszikám, itt csak a szűrő segít, de az is lehet, hogy csak a jóisten”), pedig az esőcseppektől még jobban elkenődő korom és zsiros kátrány a trencskón is bizonyosság arra, hogy mi mérnökileg mindent megtettünk az alagútban a magunk igazának bizonyítására („az asszony megöl, dobhatom el ezt a vacak kabátot, pedig a múlt héten vette nekem!”), még szerencse, hogy az a néhány perc, amíg tanácsstalanságunkat feldolgoztuk, miközben a váltásban éppen dolgozó mind a harminckét munkaerő sorban csodájára járt a vállalati főnégernek, túl kevés volt ahhoz, hogy hamarjában előkerítsék összehasonlítási alapul Terézt, a gyártelep mindenesét, a barnák közt a legbarnábbikat („Gyuszikám, szólj Szikárnak, hogy azonnal indulunk!”). A hazafelé úton Gyuszi összesen négyszer próbálkozott a nyomtáv fogalmának társalgási témává tételével, de Farháj résen volt, azt az isteni szót hiába szájába nem vette. Hazavitette magát Szikárral, s amikor kiszállt, határozottan utasította őt, hogy Gyuszit is meg az ifjú kollégát is tessék a kapuig hazaszállítani („nem szeretném, fiúk, ha a világ már ma megtudná, hogy előttetek hogy bekormoztam magam”).

Attól kezdve Farháj a felfalusi gyáregységet tabuként kezelte. Ha csak tehette, még az említését is elkerülte, a maga magyarázatában egyértelmű volt, hogy ki kell törölnie a mindennapokból.

De a sors nem azért sors, hogy hagyja magát kijátszani. És az önérzet sem azért önérzet, hogy ne lehessen rájátszani. Nem hiába említette Gyuszi az eligazításon, hogy Felfaluban pillanatnyilag nem találnak műszaki megoldást a téglához szükséges pala kitermelésére, mivel a hosszan tartó és kiadós őszi esőzések következményeként a palabánya fenéke feltelt vízzel, méteresnél mélyebb a híg iszap, a bányacsilléket kihúzták, ki sem látszanának belőle, billenőteknőssel sem lehet behajtani, motorig, de lehet, afölé érne a zatty. Lefolyóárkot sem tudnak kaparni, a fenék minden oldalról a palafal felé lejt. Talán ha bekeményít a tél, s a jégfedő megbírja legalább a csilléket... De az enyhe december... Basa a műszaki megoldás említésekor egyértelműen nézett Farhájra, akinek illett állnia ezt a tekintetet, s úgyszintén illett a csorbíthatatlan önérzetét egyetlen, kihívó választ tekintetben felmutatnia.

A megoldás megtalálásának első lépését a helyszíni, közeli szemle biztosította, természetesen a szokásos felállásban, azaz ő, plusz Gyuszi és a fiatal kolléga. Az úton szokatlanul szótlan volt, nyilvánvalóan a lehetséges műszaki megoldásokon elmélkedett. Vagy talán azon morfondírozott, miért is kellett hirtelenjében egy olyan helyzettel szembeülnie, hogy sürgősen megoldást várnak tőle, mert a terv... Arra nem számított, amit aztán a saját szemével látnia kellett: a kiterjedt, több hektárnyi sártengert. Nem hitte volna, hogy ilyen létezhet, hogy egyik napról a másikra kialakulhat.

Farhajt a látvány meglepte ugyan, de igyekezett nem mutatni döbbenetét. A szemgolyóit le-fel, jobbra-balra mozgatva jelezte, hogy agya lázasan dolgozik, s néhány pillanaton belül meg is találta a kézenfekvő mérnöki megoldást: elsősorban meg kell mérni a felszín és a szilárd fenék közötti távolságot, vagyis az iszaptenger mélységét. De a megoldásnak ezt a kezdeti, zseniális lépését nem szabad másra bízni, ha már neki jutott először eszébe, ezért minden magyarázat nélkül kért az eszközraktárból egy vadonatúj lapátnyelet. Három percbe tellett, amíg Verebes Bandi, az egységvezető hátravitte neki. De Farháj ez idő alatt sem tétlenkedett, fel-alá sétált a „tengerparton”, azon elmélkedve, meddig juthat be „a vízen járva”, ahol a mérésnek már értelme van. Az alkalmi téglaošvény úgy két-három méterig biztosnak látszott, úgy dönthetett, addig elmegy, ott aztán majd lenyomja a lapátnyelet, s a tapasztalás függvényében újabb stratégiát eszel ki a folytatásra. Az első két határozatlan lépést, mivel az őšvény biztonságosnak tűnt, egy

harmadik, magabiztosabb, igazi mellkihúzó, farhájás mozdulat követte, azt egy kis megingás, amiből még sikerült visszanyernie az egyensúlyát, de a tehetetlenségi erő a negyedekre is rákényszerítette, annak végén pedig nem maradt a talpa alatt semmi szilárd anyag, amire léphetett volna, és hiába tolta be maga elé támasznak a lapátnyelet, hogy visszanyomja magát, eldőlt, s az odakint állók döbbenetére elmerült a híg sárban. Szerencséjére, mint fuldokló a szalmaszálba is, ösztönösen, görcsösen kapaszkodott a lapátnyélbe, amelynek vége néhány másodperc múltán felbukkant a felszínen. Gyuszi azonnal ocsúdott, a téglaoösvény végéről sikerült elkapnia, maga felé húzta, a fogódzó segített Farhájnak talpra állni. Még így is megkínlódtak mindketten, amíg ügyel-bajjal a partra kászálódott, mert az iszap nyakig ért neki. Eleinte patakban, majd erekben folyt, aztán csak csöpögött róla a sár, amint ott állt elesetten, tanácstalanul, szétterpesztett lábakkal, a testétől eltartott kezekkel, mint aki undorodik a bemocskolt önmagától, arra várva, hogy valaki megmondja, mi történjen. A gyárudvari vízcsap is Gyuszinak jutott eszébe, azzal mosták némelykor a téglaszállító teherkocsikat, a kétcolos, több méter hosszú slagot sem szerelték le a kifolyócsőről, nem volt olyan hideg, hogy a benne maradt víz jéggé fagyjon. Verebes Bandinak megvolt a kellő rutinja a használatához. Fejtől lefelé haladt a vízszugárral, módszeresen, kitartó egyenletességgel adagolva a tisztulás anyagát, ujjaival szabályozva a nyomást, hogy kárt ne tegyen a fürdetetben, nem hagyott egyetlen tenyérnyi felületet sem alapos átmosás nélkül. Ahogy a Farhájról lefolyó sártócsa pillanatról pillanatra terebélyesedett, Gyuszi szorongása egyre oldódott, mind nagyobb erőfeszítésbe tellett az igyekezete, hogy összeszorítva tartsa az ajkait. A fiatal kolléga számára nem volt egyértelmű, hogy a heveny sírhatnékját vagy a röhöghetnékjét igyekszik így visszafojtani. Fürdetés közben, ha nem kellett éppen hátat fordítania, hogy mindenéhez hozzáférjenek, Farháj folyamatosan őt nézte, nem titkolt rosszállással, mint megszégyenülésének ősforrását. Aztán mégis, lemondóan, egészen emberi hangon, elesettsége miatt már-már szájalmat keltően kimondta a feloldozást: „Röhög csak rajtam nyugodtan, Gyuszikám!”

Elöl, a gyárirodában, Farháj meztelenre vetkőzött, megtörülközött, s magára öltötte a kölcsönruhákat: Gyuszi az alsónadrágját és az ingét adta, a fiatal kolléga az atlétáját meg a pulóverét, a raktárból vételeztek

egy egérszürke dokk salopétát meg egy fatalpú bakancsot, amit a kemencében dolgozó kihordók munkavédelmi lábbeliként használtak. „Egészen jól állt rajtam”, mondta, s a hang, amit utána hallatott, akár kuncogásnak is felfogható lehetett volna, miközben az ajtó üvegbetétjét tükörnek használva forgolódott, úgy szemlélve magát, odafigyelve arra is, hogy Verebes Bandi minden vizes cuccát berakja a nagy fekete nejlonzsákba.

A hazafelé úton végig szótlan volt. „Köszönöm, hogy megmentettél, Gyuszikám”, mondta, amikor a tömbház bejárata előtt kiszállt a kocsiból.

Érdekes módon soha senki, semmilyen körülmények között sem másnap, sem azután nem emlegette az esetet.

Amit viszont a következő év novemberében ugyanott elszenvedett, végzetesen meghatározta a sorsát.

Pedig megfogadta az asszonynak, hogy ha már a korom nem évődött bele végérvényesen a bőrébe, s a sárfürdőt is olyan szerencsésen megúsza, vesztég ül, nem hívja ki maga ellen a sorsot.

Csakhogy a tisztség annyi mint kötelesség, a műszaki megoldások kiötölésében és gyakorlati megvalósításában nem hagyatkozhat másra, mi értelme lenne akkor az ő főmérnöki státuszának. És hova jutna a világ, ha egy kőkorszaki téglagyár technológiája nem újulna meg, ha azoknak a „szerencsétleneknek” nem teremődne új, jobb feltétel a mindennapjaikhoz. Ki kell iktatni az agyagbánya és az előkészítés között a keskenyvágányt, a csillerendszert, micsoda félállati sors, hogy két „nyomorultnak” kézzel kell feltolni a közel kéttonnás terút a kollergangig, ott kifordítani a kocsiból a palát, belapátolni a tányérba, amin a zúzókerekek görögnek. Mennyi szép szak kifejezés, érdemes volt mindezt ellesni, megtanulni, célszerűen használni, lám csak, ezek a kis beosztottak képesek odafigyelni arra, amit mond, igenis, be kell fogni a kivénhedt, de még működő Steagul Roşut, úgy sincs kihasználva, legalább Bereschi Iuon nem ásítózik egész nap, a két maradék felső fogát mutogatva, majd a kotrógép egyből a rakodóládába engedi bele a palát, három köbméter is belefér egyszerre, szép, száraz ősz van, nem okoz gondot, hogy akár kettőt is forduljon óránként, odafent öntünk egy ügyes betonplaccot, egy villanymotorra egy redukciós áttétellel, két jó kemény sodronnyal ráerősítünk egy fémlapot ekének, két szarvat rá, aminél fogva az iparos tartja, megnyomja a motor indítógombját, s az eke betolja a palát a tányérba, nyolc ember

munkáját kettő elvégzi. Ehhez a szupermegoldáshoz, amelyet hevenyészett, skiccnak szánt krikszkrakszok igyekeztek tisztábbá tenni, nem lehetett semmi kommentárt fűzni, egyetlen „mi lesz, ha?” kérdésnek sem lett volna értelme, annyira tisztán, mérnöki ésszel kigondolt volt minden, hogy annak működnie kellett. Mondd és tedd, egy jó karbantartó műhelynek kismiska egy ennyi feladat, egy hét múlva kipróbálták a szerkentyűt, fungált, mellet ki, állat előre, lehet utasítást adni a keskenyvágány felszedésére, a felszabadult hét ember mehet téglát rakni, úgyis mindig baj, hogy ott állnak a fuvarozók, néha órákat várva, hogy megrakják a kocsijukat. Az élet szép, a főmérnök igazi, a beosztottaknak van alkalmuk süvegelni. Az a kis olykori malőr, amit a rendszer aprócska hibái okoztak, igazán elenyésző volt. Egy hónap alatt mindössze két esetben történt meg, hogy Bereschi, a platformra érve a földhöz verte a bászokáját, „Nezeii mäsì, ni mã cã n-am roatã!” csatakiáltás kíséretében, így adva a világ tudtára, hogy pihennie kell, amíg az öreg teherkocsi valahol útközben kiesett hátsó kerekének törött tengelyét kicserélik majd, a meghibásodott kardánt kijavítják, ilyenkor egy-két órányi telefonálgatásba, kuncsorgásba került, hogy sikerüljön valahonnan kölcsön venni egy másik ráblát, de a kiesés nem volt bepótolható, csak Verebes Bandi rágta a körmét, s morzsolta el néhány simogató káromkodást. A baj, amit ez a rendkívüli mérnöki találékonyság okozott, csak november közepe táján ütött be, amikor, nem éppen váratlanul, de nem is a megszokott időjárási körülményeknek megfelelően, lehullott az első hó, majd egy derűs nap után, amikor az idő enyhülni látszott, s a hó is kicsit megroskadt, éjszaka minden csonttá fagyott, s három nap után is, az enyhülés reményével dacolva, kitartott a kutya hideg.

Farháj éppen az állat a könyökére támasztva, az ablakon kibámulva azon mészázott, hogy milyen szép is az isten-teremtette téli táj, amikor Gyszi megzavarta azzal, hogy Verebes telefonált, az ekét nem lehet használni, a betonra hullott hó megolvadt, megfagyott, a pala abba bele, a placc egyenetlen, az ekét kezelő embernek a meg-megakadó szerkentyű úgy megrándította a vállát, könyökét, csuklóját, hogy orvoshoz került, táppénzre írták ki, a karjára gipszpólyát tettek, senki nem akar ott dolgozni.

„Az nem lehet! Annak mennie kell!” Farháj úgy pattant fel ültéből, mint aki élete értelmét látja veszélyben. „Majd én megmutatom”,

mondta volna, de visszafogta magát, mert aki elvszerűen nem a szavak, hanem a tettek embere, az nehéz helyzetekben ne sokat beszéljen, hanem cselekedjen.

Tíz perc elteltével már robogott a GAZ a majdani tett színhelye felé, természetesen Gyuszival és a fiatal kollégával a hátsó üléseken, mert tanú nélkül nincsenek hősök. „Micsoda pipogyák! Nem léteznek, hogy az eke elakadjon! Csak nem nyomják oda rendesen a placchoz. Az a motor van olyan erős, hogy még a betont is felszántja, ha kell.”

A terepjáró egyenesen az etetőhöz hajtott. Farháj az aktatáskáját az ülésre dobta, kigombolkozott, és megragadta az eke szarvait. Hiába kiáltotta torkaszakadtából Verebes, az udvaron hátrafelé szaladva, hogy ne, ne!, Farháj megnyomta az indítógombot, és az éjszaka folyamán kőkeménnyé fagyott, méternyi magas palahalom tövéhez irányította az ekét, majd nekifeküdt, de az eke egy centi, nem sok, annyit sem mozdult előre, a motor kínlódott, nyögött, sikoltozott, félő volt, hogy leég. „Igen, mert hagyatok megfagyni!”, dühöngött Farháj, majd utasította Verebest, aki éppen akkor ért oda, hogy hozasson gyorsan két-három talicska frissen kivájt palát, aztán amikor az anyagot odaborították elé a placra, újraindította a motort, s az ekét nekieresztette a kis halomnak. Az tolta is maga előtt egy jó métert, de akkor valamiért elakadt, mire Farháj sem kímélte magát, semmi kis teste súlyát is ráengedve, megpróbálta kimozdítani a holtpontból, a motor tekerte sodrony feszült, Farháj teste még jobban. A következő másodpercekben olyan gyorsan történt minden, hogy nem tudták, csodát vagy katasztrófát láttak: az eke pattant egyet, abban a szempillantásban Farháj a levegőbe emelkedett, nyújtott testtel, lábakkal repült, mint egy daru, majd eltűnt a zúzókerekek között. Nemhogy jaj, egy pissenés sem serkent a nyomában.

Ezúttal is Gyuszi ocsúdott elsőnek. Sebtében átmászott a palahalmon, be a kollergang tányérjába. A fiatal kolléga és Verebes is rögtön utána. Farháj ott feküdt arccal előre a nagyobbik zúzókerék tövében, félrehajtott fejjel, mozdulatlanul, kalapja úgy a fejébe nyomulva, hogy mindkét füle lekonyult tőle. „Nem kellene hozzányúlni, nehogy nyakát szegte volna”, mondta a fiatal kolléga, amikor Gyuszi lehajolt az élettelennek tűnő testhez, hogy fölnyalábolja. Verebes már futott előre az iroda felé, hogy mentőért telefonáljon. Ők még egy percig tanácsatlanul álltak, amikor Farháj hirtelen megmozdult, majd felnyögött.

„A nyakam”, sóhajtott. „Tudod mozgatni a fejed, főmérnök elvtárs?”, kérdezte Gyuszi, és aggodalommal telve letérdelt mellé. Tudta. Akkor Gyuszi és a fiatal kolléga felsegítették. Mire a mentő megérkezett, kicsit támolyogva, szédelegve, két oldalról támogatva, de a saját lábán sikerült előremennie az irodáig. Gyuszi beült mellé a mentőbe. Később, már jól benne a délutánban, a diagnózist is tőle tudták meg a többiek: agyrázkódás, könnyebb nyaktájéki csigolyasérülés.

Farhajt egyetlen éjszakára tartották bent megfigyelésre. Egy hétig pihent otthon, nehogy maradandó fejfájással kelljen végigszenvednie az életet.

„Balfasz”, mondta Basa a távollétében két nap múlva a reggeli eligazításon. „Majd szólok az érdekében ott, ahol kell.”

De úgy látszik, még Basának sem ment minden olyan gyorsan, mint ahogy azt elgondolta, mert Farháj még a következő év augusztusában is boldogan folytatta irodájában a szőnyeg meg a fal díszítését. Így aztán nem lehetett kihagyni abból a csapatból sem, amelyik, felső utasításra, a karácsonkői téglagyárba utazott tapasztalatcserére, hogy eltanulják, miként kell fűrészport keverni a nyers palába és mennyit belőle, hogy a téglaporózusabb s ettől a hőt jobban szigetelő legyen.

A kétnaposra tervezett tapasztalatcsere minden galiba nélkül lezajlott, pénteken kora hajnalban indultak arrafelé, szombaton déltájt haza. Farhájnak a visszaúton mindösszesen csak annyi hozzáfűznivalója volt a látottakhoz-hallottakhoz, hogy „ezek a komák ott a Kárpátoktól keletre szart ettek kiskorukban, mindent a seggük alá tesznek”, s látszott az elmélázásából, hogy ezt komolyan gondolja, mert azonkívül még egyszer hallatta a hangját, akkor is csak magának beszélt, azon töprengve, hogy „de honnan annyi fűrészport?!”. Még azt sem véleményezte, amikor Basa javaslatára nem folytatták az utat hazáig, hanem, a fiatal kolléga őszinte elkeseredésére, megálltak Szovátán a Fekete Medvében, hogy elgörcbítsék a túl egyenesre sikerült napot. S mert a főnök, még ha kicsi is, nem vonhatja ki magát a mulatságból, Farháj beleadta hát, ami belefért, illet Basával lépést tartani.

Vasárnap reggel a macskajajtól kínzottan kókadozott a reggelineél, amikor Meszes Karcsi, a Basa sofőrje az asztal túlsó végéből átkiabált neki: „Főmérnök úr, láttál már frissen kihült vaddisznófészket?” Farhájon látszott, hogy nem igazán érti a kérdés valódi tartalmát, ezért

tétován válaszolta, hogy „nem, de...”, ám Meszes Karcsi nem hagyta befejezni, harsányan felröhögve közbevágott: „Menj, nézd meg a bevetetlenül hagyott ágyadat!”

Hétfőn üresen maradt a főmérnöki iroda. Basa a szokásos műszaki eligazításon nem tért ki rá. Csak másnap és nem tőle tudták meg a beosztottak, hogy Farháját, érdemei elismerése mellett, a megyei pártszervek javaslatára új vezető beosztásba helyezték.

Tér, 2017 (filctoll, 47x47 cm)

Király Zoltán

HŐSÖK

L.L.L.-nek, feat. Dawid Bowie

Ezerkilencszáznyolcvanhat nyarának elején, a kolozsvári
Törökvágás aljában álló újságárusnál nem értettem
a Fotbal Magazin borítóján levő fényképet: Helmuth Duckadam,
a bukaresti Steaua kapusa zöld mezben, focistákhoz méltó
féktelen örömmel ölelkezik Bölöni Lászlóval,
akin hófehér mez van, azon tűzpiros a tízes szám.

Német–magyar piros-fehér-zöld a bukaresti Steauánál?
De akkor ezeket nem volt szabad gondolni,
észrevenni sem.
Nem is léteztek ilyen színek.

És mégis, ezekben a színekben vertük meg a Barcelonát?
Mi, Duckadam, Bölöni meg a Steaua?

Ezerkilencszáznyolcvanhét augusztus 21-én korán költöttek.
Reggelire nem emlékszem. Tetvészás,
kötelező oltások és jódtabletta bevétele után
csoportokban vitték a pionírokat az iskolából
a kolozsvári stadionba, főpróbára.
Fehér műanyag ing volt rajtam piros nyakkendővel,
az Erdélyt felszabadító román hősök
elfolyt vérének diszkrét szimbólumával
(annak idején egy fehér hajú költő bácsi
avatott minket pionírrá Horea–Cloșca–Crișan emlékművénél,
az eskü valahogy így hangzott: „Én, Király Zoltán,
belépek a Pionírok Szervezetébe, arra szegődöm,
hogy hazámat szeressem, jól tanuljak,
szorgos és fegyelmezett legyek,
tiszteljem a trikolórral ellátott nyakkendőt”).

A stadion tele korombéli gyermekkel,
egyenruhában mind egyformák vagyunk,
azon a tűző napon huszonötször
gurították ki a vörös szőnyeget
a pártfőtítkárt szállító helikopter tervezett leszállóhelye felé,
huszonötször szólalt meg a katonazenekar,
és mi, egyforma gyerekek
huszonötödször zendítettünk román úttörődalra,

beoltva mindahányan,
tetűmentesítve
és féregtelenítve.
Aztán váratlan forradalmak jöttek,
posztkommunista piacgazdaság,
majd vadkapitalizmus.

Kétezertizenhét július huszadikán
a kolozsvári stadionban
állunk sorban sörért,
közben a stadionban
a nyugati világ szinti-pop-rock
kultúra avatatlan istenei
játsszák Dawid Bowie *Heroes* című számát.

Ez a *Heroes*! Kurva jó,
menjünk már vissza!

Tóth Erzsébet
DÍSZÁLLAT FELESÉG

nyilván lemaradt valami
ékezetnek szokták mondani
ennyire én sem vagyok hülye

dísz vagyok naná
ki ne lenne büszke erre
meg még feleség is

amikor annyi a szingli
szegények
nem kellettek senkinek

vagy nem is akarták
hogy kelljenek
ja

a feleség az már valami
még ha állat is az ember
ezt senki nem tagadhatja

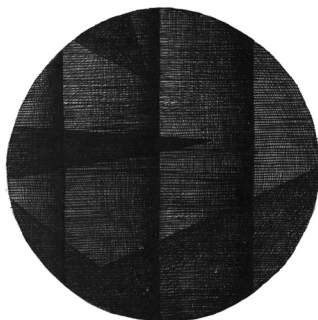
a mi szomszédunk például
biztosan neandervölgyi
most olvastam egy könyvben

hogy a sapiens az
valami komolyabb dolog
mint a neandervölgyi

mert a neandervölgyiek
egészen más fajt képviselnek
valami mást

és mondjuk ez elég is volt már ahhoz
hogy a sapiensek ennyi meg ennyi napon át
szórják a nem akármilyen bombáikat

a sapiensek egy másik részére
hogy aztán a sapiensek gyerekei kéz és láb nélkül szülessenek
meg aztán azt sem értem
hogy van az
hogy egy egész ország kéz és láb nélkül
marad és aztán a törzs elindul megkeresni
a kezét és a lábát
mert az fontos lenne neki
a többieknek meg nem az
kinek hiányzik az ő lába és keze
ha nem csupán neki?
nem tudom máshogy magyarázni
ezt az egészet
csak hogy a többiek nyilván
neandervölgyiek
ide keveredtek valahogy közénk
díszállat feleségek közé

Szilágyi Domokos 1. „Az ember úgyis sokat tűr el”, 2017
(filctoll, 70x50 cm)

Kiss Noémi
HOLLE ANYÓ VÁROSA

Mária Rákospalotán él. Ott, ahol negyven éve a városszéli kiserdő helyén tízemeletes házak nőttek ki a földből. Ahol Holle anyó évszázadok óta a föld alatti világában él, és immár a városból is járnak hozzá lányok. Nyáron olyan forróság lepi el a kerületet, hogy a járda aszfaltján tükörtojást lehet sütni. Korán reggel Mária munkába indul, a 69-es villamoson utazik, majd átszáll a metróra. Egy informatikai cégnél dolgozik a belvárosban, közel a Duna-parthoz. Reggeli szokásához tartozik, hogy tesz egy kis kerülőutat a lipótvárosi sétányon. Megáll egy pillanatra a folyó betonnal szegett, kikövezett partján, és benéz a híd lábához. Ez a vékony, pesti lány nagyon szereti bámulni a sodró, sebes Dunát, szeret beleszagolni a folyó mocsaras illatába, és figyelni az elhaladó, roskadozó, fekete hajóvontákat. Az úszó olajfoltokat a hullámokon.

Miközben örvénylik a sárga, sáros víz, Mária odaképzeli magát a híd tömzsi lábához. Vajon mi történe, ha beugrana? Képzetele ilyenkor széttárja a karjait: ő pedig fejjel lefelé, a hajánál fogva látja magát sodródni. Libabőrös lesz. Szinte érzi a teste belsejében, ahogy bizsergve lebukik egy mély örvény tölcsérén, és soha többé nem látja a forró, nyári várost. Az informatikai céget, a főnökasszonyát, a kantint, a tárgyalót, a számítógépe táblázatait. Maga mögött hagyja a földi világ idegesítően lüktető, parancsoló hangját.

Aztán képzetele hirtelen visszazuhan a valóságba. Mária szedhette a lábát, mert már késésben volt. Siet a céghez dolgozni, rohan az utcán, majd be a kapun, átlibeg a ridiküljével a portás mosolygó bajsza előtt, bejelentkezik a chipkártyájával a kapun, végül beül az asszisztensi forgószékébe, és pontban nyolckor kinyitja az asztali gépét. Így szépen elmarad a főnöke rikácsoló üvöltése, és az irodában repkedő visító utasítások is kiesnek a napirendből. Sikerült előbb beérnie.

Mária, miután kinyitja az asztali gépét, ránéz a Google-naptárra. Délelőttre értekezlet van beírva, lemaradtak a nevek, ezt ki kell kotorászni majd a mailek közül. Névtáblákat is kell készíteni. Délben ebéd Budán, egy szálloda éttermében a minisztérium pályázati felelő-

sével. Hogy fognak odaérni? Elég húzós lesz, át kéne tenni egy fél órával későbbre, de az túl nagy szervezés lenne. Majd taxival mennek. Délután újra meeting a hamburgi ellenőrökkel. Akkor az is csúszik, este pedig fogadás egy civil szervezetnél, na, ott legalább lesz vega menü és eperbor. Még a kávé sem főzte meg, nem rendezte be a tárgyalót, pedig a főnökasszonya külön kért virágot. Eszébe jut, hogy néhány tulipánt rendelt tőle tegnap. Mária rohan, vissza az utcára, majd újra fel a hatodikra az informatikai céghez. Leizzad, közben folyton csörög a készüléke, villog a kék logó, a Viber, Messengeren üzen a főnök, hogy már a parkolóházban van, bejön egy Facebook-esemény is, a legjobb barátnőjének épp ma van a születésnapja...

Már a tárgyalóban vannak, megkezdődik az értekezlet. Üvegvázában ülnek az asztalon a színes tulipánok. Mária egy idő után majd távozik a protokoll szerint, mert következik a megbeszélés bizalmas része. Így kap pár szabad percet. Arra gondol, hogy majd gyorsan lezuhanyozik, mert túlságosan megizzadt a szaladástól. Különben is, mostanában érthetetlenül sokszor van szívdobogása, nem a stressztől, az nem lehet. Pont akkor, amikor minden beindul, amikor a főnöke is elégedetten, anyáskodó hangon mondja, hogy „köszönöm, Mária kedves”. Az ilyen nyájas szavaktól dobog a szíve.

Mikor kettesben dolgoznak, egészen másképp viselkedik a főnöke: „Sosem tartod a határidőket! A cég becsül téged, de te hálátlan vagy! Megint oltárit csúszunk! Tartom a hátam a hülyeségeid miatt! Holnap lejön a személyzetis a felmondásoddal! Kész vagy? Adnám az újabb feladatot! Mekkora ribanc vagy, öltözz fel rendesen! Elintézted?! Csigatempó!” Mária ilyenkor a főnökasszonya, az informatikai cégvezetőnő agyonpüderezett homlokát figyeli. Ahogy a festett szőke haja rásimul a fülére, és a rózsaszín blézere mögül kikandikál a fekete melltartópántja. Szamárfület képzél a fejére, vagy egy pávián rózsaszín seggét az arca helyére vagy fekete, kormos fejet, bárcsak elégne egyszer, mint egy boszorkány. Igen, tényleg elfelejtette lefoglalni online a repülőjegyeket a jövő heti hamburgi találkozóra. Ritkán becsúszik egy hiba, de alapvetően megbízható munkatársa a cégnek.

Amint kilép a cég épületéből, egészen máshol jár gondolatban. Megszokta, hogy többnyire idegenek parancsolnak neki. Szülei korán meghaltak autóbalesetben az M3-as autópálya aszódi leágazásánál. Óvodás volt, mikor egy kamion elsodorta a Suzukit, csak ő maradt

életben. Mária árvasága megszokott tényné szelídült, sorsa ellenére szorgalmas, jó tanuló, sovány nagylány lett belőle. Belül pedig kemény, akár egy tégl a irodaház falában. Sosem roppan össze. Szervezi a főnöke életét, napi tizenkét órában ül a gépnél. Odabent él, ahol alig látszik valami a kinti világból. Akár egy börtön, be van falazva minden rés. Az ablakok nyílászárói légmentesen zárnak, belülről pedig egy modern klímaberendezés szabályozza a levegőt. Hiába van délelőtt tizenegykor 37 fok a városban, Mária ebből semmit sem érez. Aznap is csak azért izzadt meg úgy a háta, mert elfelejtette a tulipánt, és le kellett szaladnia a Jászai Mari téri virágoshoz.

Amikor az értekezlet bizalmas pontjához érnek, Mária kimegy. Van még harmincöt perc az ebédig Budán. Lezuhanyozik, gondolta. Belép a cég női mosdójába, ott van lehetőség fürdeni. Főleg azok használják a tusolót, akik biciklivel járnak be. Most Mária áll ott, levetközve. Közben jelez az okostelefonja. A főnökasszony üzen megint, ezúttal a tárgyalóból, hogy kopogjon be öt perc múlva, kezd kellemetlen lenni az eszmecsere, ez az üzlet már nem is érdekli, a budai ebéd a minisztériummal viszont fontos. Mária félszavakból érti a helyzetet, küld egy smiley-t és teszi a dolgát. Már csak három perce marad a zuhanyzásra.

Mikor belép a fürkébe, látja, hogy a lefolyó alkatrészeit kivették. Hatalmas luk tátong a tálcában. Egyik kezével megengedi a csapot, a másikkal elküldi a választ a főnökasszonynak, hogy rendben. Mikor lezárja a telefon képernyőjét és aktiválja a *Ne zavarjanak* üzemmódot, megcsúszik. A hátát beveri a csempébe, és kiesik a kezéből a mobil. Egyenesen bele a kiszertelt, olajos, penészes lefolyóba. Látja, hogy a készülék az összes címmel, értekezleti időponttal és foglalással szépen, lassan elsüllyed a mélyben. Hallja, ahogy odakoppan a csatorna aljára.

A tárgyalásnak vége. Mária azonnal elmondja a főnökasszonynak, hogy mi történt. Erre ő csak annyit válaszol, „Ha beleejtetted a csatornába, hozd is ki onnan.”

Mária könnyezni kezd, a szégyen vörös lángja önti el az arcát a munkatársak előtt. Ezért jobbnak látja, ha visszamegy a vállalat női mosdójába.

Belép a zuhanyzóba, magas tartásba emeli a karját és bekúszik a szétszerelt nyíláson át a csatornába. Különös érzés lebegni a vízben. Ahogy a föld alá merül, nem érez semmi rosszat, vagy fájót, sőt, hűvös

van, megszabadul a cég rossz levegőjétől, a klíma szagától, a forró, 40 fokos pesti nyártól. Hirtelen egy föld alatti világban találja magát, amin először felettébb csodálkozik. Pipacsok lengedeznek hatalmas mezőkön, almafák, dió és meggyfa virít az út szélén. A távolban pedig megpillantja az ösvényt, ami egy kedves házhoz vezet.

Ennek a háznak az udvarán áll Holle anyó, aki épp dobbant egyet a lábával, és odahívja a macskáját, hogy szedje ki a pókot a hajából. Aztán vidáman körbejárja föld alatti birodalmát, ahol ugyanolyan pipacsok nőnek, amilyeneket már Mária is lát a távolból. Holle anyó könnyedén varázsol: például automatát, amiben ropogós cipók sülnek, vagy olyat, amelyben müzlis joghurtok készülnek. Kiadós reggelije után rendszerint felmegy a hálósobába a vetetlen ágyhoz, és úgy megrázza a dunnáit, hogy az egész világon hullik a hó. Szeret a város alatt élni. Épp tegnap kezelte meg a 23 675-dik pesti lányt. Be is írta gyorsan a naplójába, amit a lepedők és pokrócok alatt rejtetegetett. Ettől nagy boldogság öntötte el az arcát, egészen kipirosodott, s közben már látta, hogy Mária közeledik.

Hogy Holle anyó dolgozik, onnan lehet tudni, hogy a fenti világban komor felhők gyülekeznek a Duna felett. Télen előfordul, hogy fagyott jégtáblák úsznak a folyó vizén. Igaz, egyre ritkábban és egyre kevesebbet volt fagyos hideg a városban. Pedig ha Holle úgy akarja, napokig esik a hó. Ám ha ez a hó végleg eltűnik a földről, Holle mama föld alatti birodalma is megszűnik. Pedig nagy szükség van arra, aki úgy hozza a hóvihart, hogy a napsütés boldogsága is beül a hókristályok közé. Néha egészen elszomorodott ez az anyó, mert látta, hogy az ember teljesen elfeledkezik az időjárásról. A jó, kiadós, dagadt szélről. A hetekig tartó jeges hóesésről, a rövid nyári záporról, mennydörgéssel. Holle anyó nem különösebben kedveli a globális felmelegedést. Ő sokkal inkább a cirmosan simogató tollakat szereti önteni a paplanból, és imádja a dúsan hulló hózáport, amelytől a városban napokra megbénul a forgalom. Szétcsúsznak a járművek, szánkóznak a buszsofőrök, korcsolyáznak a hómunkások. Jéggé fagy az iskolák udvara. Holle anyó akkor szereti a földet, amikor a jéghidegben is boldogok az emberek.

Mária összeszedi minden bátorságát és elindul a házhoz, amit épp az imént pillantott meg. Útközben furcsa kiáltásra lesz figyelmes. Egy kenyérsütő automata szólongatja. „Vagy bedobsz pénzt, vagy meg-

égünk!” „Vagy bedobsz pénzt, vagy megégünk!” Ezt nem hagyhatom, gondolta, és megnézi a kosztümnadrágja zsebeit, hátha van ott egy kis apró, amit amúgy a cég kávégépebe szokott bedobni. Talál néhány forintot. Gyorsan bedobja az automata pénznyelőjébe. Nejlomba csomagolt friss szalámis kiflik potyognak egy tálba.

Mária tovább gyalogol az ösvényen, amikor újra hangokat hall az út mellől. Egy másik automatában folyamatosan készülnek a joghurtok: gép adagolja a müzlit műanyag poharakba, aztán sorba rendezi a joghurtokat. Megállás nélkül működik. „Megteltem és nem bírom tovább!” „Megteltem és nem bírom tovább!” – kiabálnak a poharak. Mária odamegy a készülékhez, és akkor látja, hogy a dobozok teljesen összenyomták egymást. Megesik rajtuk a szíve. Szépen, egyenként kipakolja őket egy ládába. Bár a munkától jól elfáradt, de úgy dönt, gyalogol tovább.

Nemsokára elér a távoli házhoz, aminek ablakaiban kedves és színes függönyök lógnak. A gazdasszony, Holle anyó meleg szívvel fogadja őt. „Nézd, Paradicsom! Vendégünk érkezett” – mondja Holle anyó. Macskája pedig azonnal Mária lábához dörgölőzik és hangosan dorombol. Mária jövetelének igencsak megörül az anyó, és megkéri, hogy segítsen neki a háztartásban, mert ő már idős, és nehezen bírja a munkát. Fájnak a lábai, sajog a dereka. Miután Holle anyó elsorolja a tennivalókat, Mária serényen dolgozik. Az utolsó feladata a dunna tollainak felrázása. Mikor Mária több napon át szépen és alaposan rázza a dunnát, simogatja a kezével a tollak alakját, hatalmas havazás kavardik a fenti világban. A gyerekek boldogan szánkóznak a nyári hóesésben. Mária szemébe mégis könny szökik harmadnap reggel. Hiányzik neki az otthona.

Miután Holle anyó észreveszi a hulló, szőlőnagyságú könnycseppeket, együttérzően azt mondja neki: „Hazamehetsz, itt van az okostelefonod, lemostam”. Az anyó elbúcsúzik, és odaadja Máriának a mobilját. Amikor Mária felül a liftre, ami a fenti világba vezet, hirtelen aranyeső hullik a plafonból, és a lány bőrébe ivódik. A haja, a ruhája és az arca is aranszínűvé változik.

Ahogy megérkezik, örömmel és mosolyogva tér vissza újra a munkahelyére, az informatikai céghez.

Ismét az asszisztensi irodájában ül és a főnökasszonya üzeneteit olvassa. Intézi a céges dolgokat. Amikor a főnökasszonya indulna haza,

el akar búcsúzni Máriától. Ekkor veszi észre, hogy a titkárnője színarannyá változott. Annyira megirigyli, hogy elvörösödik. Ő is szeretne magára húzni egy aranykosztümet a tárgyalásokon. Hátha így még több nyereséget hozna a cégnek.

Nyájasan kérdezi: „Hol jártál, Mária, kedvesem?” A lány vidáman válaszol: „Megtaláltam a telefonomat és megismerkedtem Holle anyóval, aki havat csinál a világban. Amikor eljöttem tőle, a liftben aranyeső hullott rám.”

A főnökasszonynak egyéb se kellett, hisz hallott ő már eleget gyerekkorában az anyóról meg a dunna tollairól. Kimegy a mosdóba, gyorsan bedobja a lefolyóba a telefonját. Mikor utánaugrik, egy kis lebegés múltán Holle anyó birodalmában találja magát. Egy mezőn áll meg, kertek lábánál és bokrok között. Mígnem egyszer csak hallja, hogy szólítja őt a kenyérsütő automata: „Vagy bedobsz pénzt, vagy megsülünk!” „Vagy bedobsz pénzt, vagy megsülünk!” Miért dobnék be pénzt? Jobb dologra is költhetem. Továbbmegy. Az út szélén aztán a joghurt-automata szólítja meg: „Megteltem és nem bírom tovább!” „Megteltem és nem bírom tovább!” – kiabálnak a poharak. Utálom az almás joghurtot, miért vennék egyet is akár, morogja maga elé, és tovább keresi Holle anyó házát. Nekem szép aranyak kellene, nem joghurtok, gondolja magában. Már látja magát aranykosztümben vonulni az informatikai biennálén. Minél többet gondol az új ruhára, annál gyorsabban szedi a lábait. Izzad a homloka, annyira előnti a vágy minden porcikáját. A szíve is hevesebben ver, olyan izgatott, amikor végre rátalál a házhoz vezető ösvényre.

Holle anyó épp a kertjében dolgozik, gondozza a virágait, amikor észreveszi a cégvezetőt. Paradicsom, a macskája kiereszti éles karmait, és a siető, ziháló női alak szemébe néz, aki megtorpan a kapuban. Összeszorított foggal áll. Holle anyó kedvesen kérdi tőle: „Mi járatban vagy erre?” „Eljöttem hozzád szolgálni”, mondja a cégvezető, ja, és leejtettem a lefolyóba a telefonomat, keresem, de sehol se találom. Az anyó igencsak megörül az ajánlatnak, hogy valaki ilyen készségesen akarja szolgálni. Bizony elkél a segítség, mert reggel óta fáj a csípője.

Rögtön bekíséri új szolgálóját a házba, kitakaríttatja vele a konyhát, az ebédlőt. Látja, hogy amaz húzza a száját, és ferdén áll a söprű a kezében, de azt gondolja, ha elég szorgalmas, akkor megtanulja a takarítás fortélyait, a keze is megügyesedik és élvezzi majd a munkát.

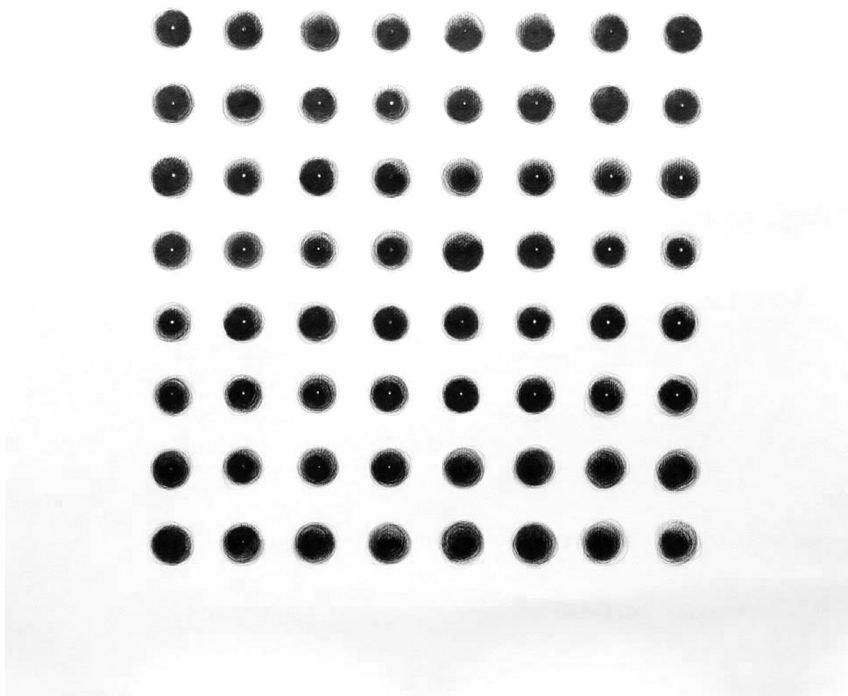
Mikor lent végeznek, felkíséri őt a hálósobába az ágyhoz, a cégvezető nagy kedvvel megy, szinte érzi a pénz szagát, pedig semmi nincs a levegőben, ha csak nem a friss lepedő illata. Ott Holle anyó elmondja, hogyan kell alaposan megrázni a dunnákat, hogy a tollak kimozogják magukat. Olyan szépen és oly sokáig kell mozgatni a dunnát, hogy havazzon a világban, és az emberek örüljenek a hópolyheknek. A cégvezető bosszankodik, hogy nincs kinek kiosztani a munkát, és miután látja, hogy Holle anyó kimegy, rögtön befekszik az ágyba. Magára húzza a takarót, beteszi a feje alá a párnát és elszundít.

Holle anyó észreveszi, hogy a nő nem dolgozik, de nem szól. Mindenkinek finom vacsorát készít. Természetesen Paradicsom cicának paradicsomlevest főz. Mindannyian jóllaknak. A cégvezető vacsora után kimegy a kerti tóba úszni. Az anyónak csak Paradicsom segített elpakolni, felveszi a hátára a tányérokat. Telnek a napok, mígnem Holle anyó megszólítja a cégvezetőt: „Itt az ideje, hogy visszamenj a lifttel a fenti világba”. Ezt persze nem kell neki kétszer mondani. Holle anyó visszaadná az okostelefonját, mire a cégvezető már a kapuból kiabál vissza: „Anyó, tartsd meg nyugodtan, a cég reklámajándéka”, és lohol a lifthez. Csakhogy abban a pillanatban, amikor a lift elindul, érzi, hogy bizseregni kezd a feje búbja. Felnéz és látja, hogy sötét, komor színű eső hullik a plafonból. Érzi, ahogy egyre jobban rázkódik, libabőrözik az egész teste. Látja, hogy először a körmei lesznek feketék, aztán a karja, majd a bőre mindenhol, égő érzés fogja el, ahogy az egész testére ráömlik a szurok.

Mikor bemegy a vállalathoz, sírva, könnyezve fut elé az asszisztense, Mária. Próbálják körömkefével, krémekkel, vegyszerekkel lemosni, de sehogy sem szabadul meg fekete bőrétől. Egyelőre jobbnak látják törölni a Google-naptár bejegyzéseit, online visszacserélni a következő napok utazásainak menetjegyét. Lemondják az összes munkaebédet. A személyzetis másnap azonnal kényszerszabadságra küldi a cégvezetőt.

És hogy mi történik velük ezután? Ezt már Te is könnyen kitalálhatod.

Holle anyó addig él, amíg havas és jégvirágos a pesti tél. Amíg nem olvadnak el teljesen a járdakövek Rákospalotán.

*Végtelen, 2015
(filctoll, 73x73 cm)*

Karácsonyi Zsolt
AZ IDŐ BABADAGBAN

„Andrej Stasiuk sosem járt Babadagban”
(A mozdulatlan dervis)

Ha keresed a világhálón: legelőször is – nem találsz rá.
Mesterséges áramlat védi – egy pontusi szigetről sugároz.
A szigeten nincs víz, csak kőolaj, az is csak a sziget körül.
Ha az egészet lángra gyűjtöd – a sziget mégse lángol.
Csak te lángolsz, mint Brassóban, csak te lángolsz, mint Prágában,
csak te lángolsz, mint a felvonók egy filmben,
mint levonósok a gyermekkor lövészárkaiban –
az átléptem a határon játék kellős közepén.

A szigetről jól látni a kígyózó időt. A műrmidonok gyászát.
A majonézt egy pontusi miccs-sütődében.
De Babadagot onnan se láthatod. Csak derviseket, akik a derbyből,
akik a fogathajtó versenyből, akik a fogat fogért versenyből
kiszálltak és – ezért szemüket adták.

Hagyd el a világhálót. Ülj vonatra. Úgyis Babadagba visz.
A tevék alszanak, a tanítványok alszanak.
Álmában mindenki részeg, és azt se tudja, hol van.
Amikor alszol: Babadagban vagy. Nyisd ki a szemed!

Nézd meg jól! Ha látod a helyét, legalább tudod: itt volt.
Idő a térben. Nyomtalanság. A kalauz hangja. Szép Heléna hangja.
A szemérem szigete. A vér szigete. A szem szigete.
Mindez veled lesz, veled volt – Babadag kapujában.

És rajtuk túl, már ott vár Babadag. De nem ihatsz, nem vedelhetsz.
Nem tarthatod vissza magad. Ha van tartásod, társad is akad.
Mondd el a kívánságod! Kösd ki a kívánságod!
Felejtsd el a kívánságod!
Ha így cselekszel, senki sem fogja tudni: Babadagban jártál te is.

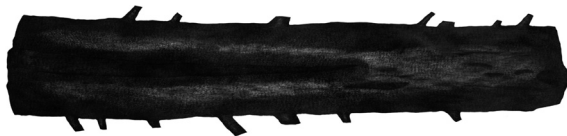
ÉJFÉL

Látom az isteneket még, és csak azért, mert éppen
éjfél üt az óra. Régi tizenkettő int vissza az éjben.

Nézem a vágy nyomait: Artemisz alszik a szarvasünőben,
és Pallas porlad a bölcsék elnehezült sipkája alatt.
Alszik Apolló, Poszeidón is, alszik Hádész, Héra,
alszik az isteni ikrek távoli csillaga is -

már csakis én és Mnemoszüné, ennyi az éber térfigyelő.
Kameránkat nem mozdítja idő, se az objektív lehetőség.
Gépek fénye vagyunk vagy ritka esély fia, lánya?
Mindegy az már. Múzsza világít minden utcasaroknál.

Mesterséges fény, ami mesterséget adni igyekszik.
Hogyha a szónál több vagy: add ki magad.

Csordás László

SZTEREOTÍPIÁK RÖGZÍTETTSÉGE
ÉS ELOLDOZOTTSÁGA

– Szilágyi István: Üllő, dobszó, harang –

ELSŐ VÁLTOZAT VAGY ÖNÁLLÓ MŰALKOTÁS?

Igen különös jellegzetességre figyelhettünk fel a Duna Televízióban 2008. november 15-én adásba kerülő, *Szabadság és béklyó* című, Szilágyi István hetvenedik születésnapjára készült portréfilm megtekintésekor. Mikor a köz- és szépírói pálya áttekintése közben az egykori *Utunkban* közölt riportok után az első kötetek megírására és megjelenésére kerül a hangsúly, a beszélgetőtárs, Csiki László három könyvet (egy elbeszélés-gyűjteményt és két regényt) említ a pályakezdetést illetően: a *Jámbor vadakat*, az *Üllő, dobszó, harangot* és a *Kő hull apadó kútba* címűt. Szilágyi anélkül, hogy szóba hozná a két korábbi kötetet, valamiért egyből a *Kő hull...*-ről, a szerzői szándékról és a korabeli írói helyzetről kezd el beszélni.¹ Hogy nem csupán egyszeri, véletlenszerű esetről, hanem inkább tudatos szerzői stratégiáról lehet szó, más forrás is alátámaszthatja. Az 1998-ban, tehát a portréfilm előtt éppen tíz évvel a *Forrásban* publikált beszélgetésben szerepel ugyan egy rövid rész az *Üllő, dobszó, harangról*, néhány oldallal később viszont az író már a *Kő hull...*-ről beszél olyformán, mint az első regény sikeréről.² Ennél is korábbi az a Gittai István által készített interjú, amelyben az író második regényének – a szövegkörnyezetből kiderül: a *Kő hull...* után – egyértelműen az *Agancsbozót*ot tekinti.³ Ezek az esetek kevésbé

1 *Szabadság és béklyó – Kolozsvári beszélgetés Szilágyi Istvánnal*, beszélgetőtárs: Csiki László, Duna Tv, 2008. november 15.; hossza: 54'48". A felvétel elérhető a Nemzeti Audiovizuális Archívumban, link: <http://nava.hu/id/mec-709038/> (hozzáférés: 2018. június 21.)

2 Vö. Erdélyi Erzsébet – Nobel Iván: „A művészetnek, ha valóságos élményt jelent, van megtartó ereje”. Beszélgetés Szilágyi Istvánnal. In *Forrás*, 1998/7., 70., illetve 73.

3 „Második regényem közelebb áll hozzám, mint az első, mégpedig azért, mert az első regényem élményanyagával el kellett számolnom, hisz örököltem, hoztam azt a nyelvet, látásmódot, szemléletet” – mondja Szilágyi, egyértelműen utalva az *Agancsbozót*ra és a *Kő hull apadó kútba* című regényre. Vö. Folyton szerkesztés és olykor regények. Beszélgetés a kolozsvári Szilágyi Istvánnal. Gittai István interjúja. In *Heti Magyarország*, 1994. március 25., 13.

igazolják Márkus Béla sejtését, miszerint Szilágyi „valószínűleg nem szándékosan” feledkezett meg a *Heti Magyarországnak* adott interjúbán legelső regényéről.⁴ Igaz, néhány évvel későbbi tanulmányában az irodalomtörténész is változtat álláspontján: immár szándékosságot, sajátos önkanonizálási módot figyel meg az említetlenül hagyásban.⁵

Visszatérve az írás elején szóba hozott portréműsorra, a néző egy igazán érdekes gesztusra lehet figyelmes. Beszélgetés közben a 19., majd a 32. perc környékén a kamera az egymás mellett heverő könyvek borítóját pásztazza. Jelképes azonban, hogy csupán az *Üllő, dobszó, harang* szerepel ebben a sorban felütve, mintha – olvasná ki e jelből talán nem egészen véletlenül egy valamirevaló pszichoanalitikus – a műsor szándéka szerint az időrendben egymást követő kötetek közül ez várná leginkább az újraolvasást...

Ámde a szerzői szándéktól kellő mértékben függetlenül magunkat könnyen belátható: ha az értelmező egy jelentős író valamelyik pályakezdő művét szeretné újraolvasni, alapvetően két szélsőséget érdemes elkerülnie. Először is azt, hogy a későbbi alkotások olvasásának tapasztalatai, illetve kiterjedt befogadás- és hatástörténetének legkülönbélebb belátásai aligha vehetők át kritikátlanul és alkalmazhatók a korai szöveg(ek) elemzésekor. Az esetleges visszavetítés egyszerűnek tűnő eljárás, viszont könnyen lehet kétes kimenetelű: a látszólag fejlődéstörténetté összeálló irodalomtörténeti elbeszélés legalább annyit eltakar, mint amennyit látni enged a vizsgált szöveg saját világából és a megközelítés dilemmáiból. Ugyanakkor azt is érdemes elkerülni, hogy az újrafelfedezés öröme rátelepedjen az értekezés szemléletére, és az olvasás rajongássá, az értelmezés maga pedig túlértékeléssé váljon. Amikor tehát valaki egy régi könyvet szeretne leporolni, el kell fogadnia azt is, hogy az elemzett szöveg nem feltétlenül

4 Márkus Béla: Remekművek világa. Pillantás Szilágyi István pályájára. In *Forrás*, 2005/2., 43.

5 A szerzőt „foglalkoztatja [...] egy valamiféle »önkanonizálás« dolga, saját műveinek, főleg regényeinek egymáshoz való viszonya, rangsora. Az újságírónak s az egyetemistáknak ezért állíthatja egymás mellé, illetve egymással szembe a második és a harmadik regényét – mintha az elsőt, az *Üllő, dobszó, harangot* maga sem tartaná említésre érdemesnek. Mi több, a Gittai István készítette interjú szerint el is feledkezett róla, hiszen a jaidoni történettel kapcsolatban hozza fel, hogy »első regényem élményanyagával el kellett számolnom«.” Márkus Béla: Talányos regény, regénytalány; Szilágyi István: Agancsbozót. In *Tanulmányok a XX. századi irodalom köréből*. Szerk. Bitskey István és Imre László, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009, 120.

tartozik a szerző legjobb, leginkább kiforrott művei közé. Az újraolvasás közel sem minden esetben írja felül a kánont, ugyanakkor az újszerű megközelítésmód és kérdésfelvetés gazdagíthatja és árnyalhatja az életműről való gondolkodást, valamint az árnyékból a fényre hozhat olyan problémákat, amelyek eddig jobbra kívül estek a recepció érdeklődésén. Ezeket a buktatókat szeretném elkerülni, illetve ezeket az előfeltevéseket tartom szem előtt Szilágyi István első regényének, az *Üllő, dobszó, harang*nak a szövegközeli vizsgálata során.

Ha vetünk egy pillantást az 1969-ben publikált regény befogadás-történetére, talán túlzás nélkül kijelenthetjük, hogy a könyvvel meglehetősen felemás módon bánt eddig a kritika. Megjelenése után született róla ugyan néhány méltatás, sőt Kántor Lajos és Láng Gusztáv korszakmonográfiájában még a regény elismerő fogadtatása mellett érvel⁶, a későbbiekben inkább azt tapasztalhatjuk, hogy a könyvet majdhogynem egészen elfelejtette az irodalmi köztudat, és a legutóbbi évek üde kivételeiig (gondolok itt elsősorban G. Kiss Valéria és Ács Margit egy-egy tanulmányára, melyekre a későbbiekben még visszatérek) jobbra csak összefoglalásokban említik, futólag és felületesen. Mintha túl hamar szűnt volna meg az érdeklődés, még azelőtt, hogy kimerítő elemzések foglalkoztak volna a regény poétikájával, illetve az általa közvetített nő-képpel, újszerű ábrázolásmóddal. Hogy miért? Ennek nyilván több, egymással összefüggő oka lehet.

Az egyik visszatérő érv a recepcióban, hogy meglehetősen sok nívós műalkotás született abban az időszakban az erdélyi regionális térben, ezért a kötet tulajdonképpen láthatatlan maradt vagy elfelejtődött. „[V]ajon ez a [...] regény nem azért felejtődött-e el, mert ugyanakkor jelent meg – 1969-ben –, amikor Bálint Tibor sikerregénye, a *Zokogó majom*, illetve Kányádi Sándor *Fától fáig* című verseskötete és Szilágyi Domokos gyűjteményei, *A láz enciklopédiája*, valamint a *Búcsú a trópusoktól*”⁷ – teszi fel a kérdést a hetvenöt éves alkotóról pályaképet készítő Márkus Béla.⁷ Több fontos kötet egyidejű vagy legalábbis meglehetősen kis időeltéréssel való megjelenésére hivatkozik maga az

6 Vö.: „*Üllő, dobszó, harang* (1969) című regénye viszont éppen egységességével, a külső és belső történések, a háború apokalipszisével párhuzamosan bemutatott, előtérbe állított lelki folyamatok hitelességével érdemelte ki a kritika elismerését”. Kántor Lajos – Láng Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1944–1970*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1973², 228.

7 Márkus Béla: Pályaképet a 75 éves Szilágyi Istvánról. In *Hitel*, 2013/10., 110.

író is, amikor Fekete Vince az *Üllő, dobszó, harangra* irányuló kevés figyelmet firtató kérdését teszi fel: „Akkor jelent meg a Sütő regénye. Itt azzal separték a pápai utcát, nem volt mese”.⁸ Talán annyi a különbség ebben az érvelésmódban, hogy itt már csak egyetlen regény, az *Anyám könnyű álmat ígér* jelenik meg olyan műalkotásként, amely szűkebb környezetében valamennyi más kortárs kötetet háttérbe szorított akkoriban. Bár aligha hihető, hogy az előző század hatvanas vagy hetvenes éveinek magyar irodalomkritikája – minden hiányossága ellenére – annyira rosszul működött volna, hogy négy-öt fontos megjelenésnél többet már nem tudott volna kellő mélységben és érdeklődéssel befogadni, ugyanakkor az előbbi érveknek is lehet igazságalapja. Főleg, ha Sütő egyik monográfusának, Bertha Zoltánnak a következő megjegyzésére gondolunk: „Mint író és mint közéleti személyiség Sütő András olyannyira reprezentatív alakjává nőtt szűkebb hazájának, hogy a magyarországi köztudat felületesen tájékozott része a hetvenes évek elejétől sokáig szinte csak övele tudta azonosítani az erdélyi magyar irodalmat; amikor már egyáltalán szót lehetett ejteni az anyaországban a határon túli magyar kultúrák létezéséről”.⁹

A másik ok kevésbé irodalomszociológiai, inkább a szöveg esztétikai hiányosságaiában keresendő. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az *Üllő, dobszó, harang* Szilágyi István első regénye, és mint ilyen, bizony magán viseli az útkeresés valamennyi bizonytalanságát, de egyben frissességét is. Ezzel függ össze, hogy máról visszatekintve az írói életműre egyre inkább tűnhet úgy: a szöveg kísérletező ereje nagyobb, mint esztétikai értéke. A *Kő hull apadó kútba* megjelenése után még egy ideig viszonyítási pontként szolgált az első regény, de már Kulcsár Szabó Ernő is inkább esztétikai problémák miatt igazolja a visszhang hiányát: „Az *Üllő, dobszó, harang*, Szilágyi korábbi regénye nem keltett visszhangot a *Zokogó majom* és az *Anyám könnyű álmat ígér* áttörése idején. A második világháború utolsó heteiben játszódó történet két hősen mintha már az új mű technikájának erejét, hatásfokát mérte volna az író. A belső monológok, az elhallgatott gondolatok, a lélek

8 „Én mindig folyóra, nagyvíz mellé vágytam” – Fekete Vince beszélgetése a 70 éves Szilágyi Istvánnal. In *Székelyföld*, 2008/10., 155.

9 Bertha Zoltán: *Sütő András*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 1998, 14. (Kiemelés tőlem – Cs. L.)

spontán megnyilatkozásai azonban még nem találtak utat a megfelelő közegbe, nem maradt tér az esztétikai »energiák« felszabadítására.”¹⁰

Kulcsár Szabó Ernő megállapításaiból több hagyományozódott tovább a Szilágyi-befogadástörténetben: a későbbi értelmezők rendszerint a második regényt tekintik a valódi kezdetnek, és mindent, ami a *Kő hull apadó kútba* előtt született, hajlamosak negligálni vagy futó említéssel letudni. Olyannyira így van ez, hogy a Szilágyi Istvánról kismonográfiát jegyző Mester Béla – aki tulajdonképpen először vállalkozott arra, hogy mégoly töredékes, de monografikus módon áttekintse és különböző értékszempontok szerint hierarchizálja a szerző szépprózai teljesítményét – egészen odáig megy, hogy az *Üllő...*-t pusztán a *Kő hull...* „első változataként” fogja fel, megvonva az autonóm műalkotás jogát is a tárgyalt regénytől¹¹, kitérve ezzel egyben azon feladat elől, hogy a szerző-monográfus érdemben foglalkozzon könyvben az első regénnyel és a pályakezdés konstrukciójával.

Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a recepciótörténet illetően *kisiklatása* nem csak a kevés szakmai figyelemnek, a majdhogynem hiányzó, de óvatosabban fogalmazva is rendkívül hiányosnak tekinthető kritikai visszhangnak a következménye. Az író saját korai műveihöz, illetve pályakezdéséhez való, meglehetősen felemás viszonyának legalább ennyi köze van annak a szemléletnek a kialakulásához, amely mindössze változatként fogja fel az első nagyepikai konstrukciót. Gálfalvi György kérdésére válaszolva fejti ki Szilágyi István, hogy az *Üllő...*-t eredetileg egy trilógia első részeként képzelte el, és azt is, hogy „a cselekményszál, ami elindította Szendy Ilka történetét, a második kötet végén kezdődött volna. [...] Volt már erről egy kéziratban maradt írásom, de a témát érzésem szerint jobban ki tudtam futni a *Kő hull apadó kútba* című »elmeműben«.”¹² Az említett beszélgetésben viszont nem csupán elképzeléseket ismerünk meg a két regény részben egymásba fonódó, másrészt nagyon is eltérő, különböző előfeltevésekre épülő keletkezéstörténetéről, hanem az író által ismertetett vázlat segítségével tulajdonképpen rekonstruálódik az eredeti szerzői szán-

10 Kulcsár Szabó Ernő: Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba*. In *Kritika*, 1976/3., 21.

11 Vö. Mester Béla: *Hatalom, ember, technika Szilágyi István prózájában*. Budapest, Kijárat Kiadó, 2004, 75.

12 Arcképek – Szilágyi István. Gálfalvi György beszélgetése Szilágyi Istvánnal. *Igaz Szó*, 1977/4., 331–332.

dék: „Mindaz, amit az Üllő alakjai előrevetítenek, és gyér történészszámai feleresztenek, úgy folytatódott volna, hogy Karatna István ott marad a faluban, a kovácsműhelyben dolgozik, majd ráveszi Öneyei [sic!]”¹³ Gábort, hogy cséplőgépet vásároljon, s pontosan szembetereli a társadalmi mozgás irányával. Karatna és Teri között valami elkezdődik, Öneyei öngyilkos lesz, s Karatnaék félnek, hogy ezt senki sem hiszi el nekik, a gyilkossággal őket vádolnák, ezért elrejtik a holttestet az istálló alá. Tavasszal varjak, hollók szállanak az istállóra, s az elborult elméjű Karatna géppisztollyal lövi őket. A géppisztoly különben a meglévő kötetben is fölbukkan, nos onnan kerül újra elő. Mindezt a tanítónő szemével nézve meséltem volna el. A halotttrejtegetés azonban átváltott az analóg esetre, Szendy Ilka történetére, s ez más keretbe kíváncsított.”¹⁴

Ez a vázlat valóban alapja lehet annak a szemléletnek, amely az első regényt a *Kő hull...* első változatának tekinti. A második regény ürügyén a műfaj képlékenységén töprengő Baránszky Jób László kisebb módosítással át is veszi az idézett leírást.¹⁵ Viszont ezzel egyidőben arra is figyelmeztet, hogy a téma, a tematikus indítás, illetve néhány motívum (mint például a halotttrejtegetés) származhat ugyan az *Üllő, dobszó, harang* tervezett folytatásának ötletéből, tehát elképzelhető, hogy közös „magból sarjadt a mű”, de ez közel sem jelenti, hogy a két szöveg *jelentése is azonos vagy közel azonos lenne*.¹⁶

Végső soron kár lenne tagadni, hogy vannak közös pontok és hasonlóságok. A tematikai rokonságon kívül például könnyen ráismerhetünk a szereplők és a betöltött szerepek bizonyos fokú hasonlóságára: Gencsi Anna és Szendy Ilka egyaránt a családi hagyománytól és szokásrendszertől függetlenedni vágyó, önállósuló, felvilágosult női karakter. Velük szembeállítva jelenik meg a társadalmi nemi szerepeket és a női-férfi alá- és fölérendeltségi viszonyt megkérdőjelezés nélkül elfogadó, a babonák és az előítéletek homályában bolyongó két férjezett

13 A beszélgetésben végig következetesen Öneyeként leírva szerepel a regény egyik fontos szereplőjének, Öney Gábornak a neve.

14 *Arcképek, i. m.*, 331.

15 Baránszky Jób László: Töprengés a regényről. In *Új Írás*, 1977/9., 86–88.

16 „Szilágyi István bátran elárulhatja azt is, amit irodalomkutatóink egyes epikai műveknél utólag kényszerülnek találgatni, honnan vette az író a tematikus indítást, a témát, milyen magból sarjadt a mű, ha nem is a művi jelentés”. *I. m.*, 87.

női karakter, Tárnok Teri és Demján Mari. Még abban is könnyen fedezhetünk fel hasonlóságot, hogy a két (házas) férfi szereplő – közeli kapcsolatba kerülve az erős női jellemekkel – saját életüket vakvágányra vezetik: Önyey Gábor rendkívüli erejét fordítja önmaga ellen, Gönczi Dénes pedig az egyszerre szenvedélyes és hideg, nagyon is szövevényes viszony áldozata lesz. Mégis azt állítom, hogy ezek a hasonlóságok felületeseek, mivel nem befolyásolják túlzottan sem a művek világgképét, sem pedig poétikáját. Az összehasonlítás feltűnő eredménye ebben az esetben inkább bizonyos elemek kiemelésén és eltúlzásán múlik. A regények formája – értve ez alatt Szilágyi István valamennyi nagyepikai konstrukcióját – jelentősen eltér egymástól. De ha mélyebben nézünk a női-férfi karakterek mögé, akkor a felületi hasonlóságon túl mélyebb különbségeket fedezünk fel: Gencsi Annát és Szendy Ilkát egészen más motiválja, ahogyan a férfiakhöz való viszonyaik természete is alig összevethető. Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogyha a Szilágyi-regények egymáshoz tartozását, kis túlzással egy töből fakadását szeretnénk mindenekelőtt hangsúlyozni, akkor legalább ennyi hasonlóságot találhatunk a regényszituációk és szereplők között. Vajon a saját útját nem találó Karatna István karaktere nem hasonlít-e a bizonytalanul bolyongó Deresére az *Agancsbozótól*? Vajon a hitetlennek tűnő Vura Ferit győzködő Béla pap alakja és a regény szituációja nem hasonlatos-e a *Hollóidő* bizonyos hitvitázó részeihez? Kérdés azonban, hogy e hasonlóságok pusztá felfedezésén és hangsúlyozásán túl mivel járul hozzá a művek megértéséhez ez a szemlélet. Úgy gondolom, a Szilágyi-műveket minden esetben *külön alkotásként* érdemes szemlélni, anélkül, hogy tagadnánk egymáshoz tartozásukat. Ebből az előfeltevésekből indulok ki, amikor nem követem Mester Béla eljárását, és a két regényt nem tekintem egymás változatainak.

Ajánlatosabb kiindulni tehát abból az alapvetésből, amit G. Kiss Valéria fogalmaz meg tanulmányában: „Az *Üllő, dobszó, harang* – már a *Kő hull apadó kútba* felől nézve – összegzésnek, ugyanakkor magasabb igényű kísérletezésnek fogható fel.”¹⁷ A későbbi nagyregények felől olvasva itt még valóban kissé tétovának tűnik az időkezelés – vagy

17 G. Kiss Valéria: A tudatosulás próbái: *Üllő, dobszó, harang*. In *Székelyföld*, 2008/10., 94. (Kiemelések az eredetiben.)

ahogyan maga az író fogalmazott egy interjúban: a birkózás az idővel¹⁸-, illetve néhol következetlennek látszik a narráció, esetlegesnek az egyenesvonalú elbeszélés ilyen radikális felbontása, illetve párhuzamos-sá tétele. A motivikus-utalásos rendszer sem olyan kidolgozott, át-gondolt, mint a *Kő hull apadó kútba* vagy a *Hollóidő*, de akár az *Agancsbozót* esetében. Ennek ellenére ez a kísérlet már határozott lépést jelent a tárca, a novella és elbeszélés irányából a nagyepikai konstrukciók felé. Részeredményei, főleg a lélektani ábrázolásmód lehetőségeinek új felismerésekkel, az emlékezés, illetőleg a trauma elbeszélhetőségének, történetté alakításának nehézségeivel való szembesülés által szerzett tapasztalatok mindenképp megérdemlik a figyelmet az életmű felől közelítő befogadótól.

EGY KÍSÉRLETI REGÉNYFORMA MEGVALÓSULÁSA

Ha akárcsak futólag megvizsgáljuk Szilágyi István regényeit, könnyen világossá válhat számunkra, hogy a szerző alighanem első regénye megírásakor volt a leginkább újításra vállalkozó: tipográfiailag is hangsúlyozott, forma- és időbontó, igencsak kísérleti elbeszélésmód jellemzi az *Üllő, dobszó, harangot*. Ez a törekvés a sajátos regénypoétika mellett a műfaji kísérletezés tekintetében is erőteljes. Bár Szilágyi István valamennyi regényben a műfaji keretek tágitására, a műfaji kódok keverésére törekedett, egyértelműen első regényében számol a legmesszemenőbb következményekkel ezeket az eljárásokat illetően. Szilágyi István szemmel láthatóan nem fogadja el a nyelvi megelőzöttség elvét, ebből adódóan nem igyekszik felszámolni az irodalmi műalkotás valósággra vonatkozathatóságát sem az areferencialitás oltárán. Regényeiben nem az uralhatatlannak tűnő nyelvjátékok, és nem az önmagukra reflektáló, kissé önjáróvá váló mondatok jelennek meg, hanem egzisztenciák és sorsok reprezentálásának problémái. Számára a nyelv eszköz marad, miközben számol az elbeszélés nehéz-

18 Vö.: „Az Üllő szertelen, kissé zilált is, sok benne a kísérletezés a szerkezettel, s talán nemcsak most utólag érzem úgy, hogy ez tudatos kísérletezés volt. Bár tudtam jól, hogy nem én és nem abban a regényben fogok valami »újat hozni« az *időszabdálás* technikájában, ám egyszer már végre – mindegy, milyen sikerrel – el kellett kezdenem a *birkózást az idővel*. Ugyanis meg vagyok róla győződve: a mai regénynek – ha ugyan a regény egyáltalán lehet mai – legnagyobb gondja a cselekmény, a benne foglalt helyzetek, állapotok, s az általuk görgetett gondolat-hordalék *időbenisége*.” Arcképek – Szilágyi István. Gálfalvi György beszélgetése Szilágyi Istvánnal. In *Igaz Szó*, 1977/4., 330–331. (Kiemelések tőlem – Cs. L.)

ségeivel. Ha az areferenciális posztmodern horizontjából tekintünk Szilágyi regényeire, akkor azok – még az első, kísérleti jellegű mű is – könnyen tűnhetnek konzervatívnak például Esterházy Péter kortársi kísérleteihez képest. Ugyanakkor ha egy újabb szemléletű antropológiai horizontból közelítünk ezekhez az alkotásokhoz, Szilágyi István nagyepikája sok szempontból előremutatónak tekinthető.

Többféle műfaji kódrendszer mentén olvasták már a regényt (francia „új regény”, történelmi regény, lélektani regény stb.), és állíthatjuk, hogy ezek mind megvannak az *Üllő, dobszó, harangban*. Azonban kizárólag ezek egyikére nehezen alapozhat maga az értelmezés. Ezek a kódok ugyanis mindig már ráíródnak valamely más kódrendszerre, amely erőteljesen meghatározza olvasási tapasztalatainkat. A belső lelki folyamatok feltárására irányuló törekvések, az asszociatív természetű, de a narrátor által végig kordában tartott monológok mind arra utalnak, hogy leginkább a Marosi Péter által felvetett lélektani regénnyel van dolgunk elsősorban.¹⁹ Ennél is pontosabbnak tekinthető Ács Margit megállapítása, aki tanulmányában (a „történelmi” regény mellett – így, idézőjelben) lélektani esszéregénynek nevezi az *Üllő, dobszó, harangot*.²⁰ Úgy vélem, a lélektani regény műfaji kódjai telítik el leginkább a szövegvilágot, minden más kódrendszer erre íródik rá. Olvasatomban e korai regény tétje a lélekrajz prizmáján átszűrve a sztereotípiák kezelésében, párbeszédbe hozásán és mozgásirányának meghatározásán alapul. Ennek az értelmezésnek a szemléleti alapjaihoz Homi K. Bhabha sztereotípiá-felfogásának bizonyos fogalmait hívom segítségül. Az ismert posztkolonialista gyűjteményes kötetében, a *The Location of Culture*-ben²¹ egy egész fejezetet szentel a problémának, *A Másik kérdése: sztereotípiá, diszkrimináció és a kolonializmus diszkurzusa* címmel.²² Bhabha meglehetősen bonyolult (néha egyenesen kuszának tűnő) elméleti rendszerében úgynevezett ikerfogalmakkal dolgozik. Ezek jelentenek rendet, illetve rendszerezési kísérletet,

19 Marosi Péter: Világvégén virradat. In *Utunk*, 1970. február 6., 8.

20 Ács Margit: A pályakezdő Szilágyi István. In *Kortárs*, 2008/10., 87–88.

21 Homi K. Bhabha: *The Location of Culture*. London–New York, Routledge, 1994.

22 Ez a fejezet magyarul is elérhető Sári László fordításában. L. Homi K. Bhabha: *A Másik kérdése: sztereotípiá, diszkrimináció és a kolonializmus diszkurzusa*. In Bókay Antal – Vilcsék Béla – Szamosi Gertrud – Sári László (szerk.): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása. A posztstrukturalizmustól a posztkolonialitásig*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002, 630–643.

kiindulási és visszatérési pontot a véletlenszerűségben, hiszen folyamatosan ezekhez tér vissza a szerző értelmezései során, újabb és újabb megvilágításba helyezve azokat. Az ikerfogalmak közül a legismertebbek: a különféleség [*diversity*] és a különbség [*difference*], a metafora és a metonímia, az elvitatás [*negation*] és a megvitatás/alkudozás [*negotiation*], az elhelyez(őd)és [*location*] és a kifejez(őd)és [*locution*].²³ Ezek a fogalmak határozzák meg – legalábbis bizonyos pontig biztosan, mint ahogyan Hárs László is megjegyzi tanulmányában – megközelítésmódjának logikai felépítését, sajátosságát, illetve teszik valamennyire átláthatóvá a neves kortárs posztkolonialista elméleti rendszerét. Bhabha elméletének egyik lényeges vonzata, hogy az irodalomelméleti diskurzusba emeli a megköötöttség [*flexity*] fogalmát a másság ideológiai konstrukciója, a sztereotípa és a diszkrimináció kapcsán. Az elméletíró többféle megközelítéssel is próbálkozik a sztereotípa fogalmának körülírásakor, az adódó nehézségeket pedig úgy próbálja feloldani, hogy rendre „a sztereotípa olyan, mint...” típusú hasonlatokat használ, feltérképezi a lehetséges ambivalenciákat, hogy többször is eljusson egy-egy (olykor paradox) tulajdonság körvonalazásához. Ilyennek tekinthető a következő részlet is: „A sztereotípa nem egyszerűsítés, mivel az az adott világ hamis ábrázolása. A sztereotípa azért egyszerűsítés, mert a reprezentáció olyan megrekedt, rögzített formája, mely azáltal, hogy tagadja a különbség játékát (melyet a Másikon keresztüli tagadás tesz lehetővé), a lelki és társadalmi kapcsolatok jelölőláncainak mezejében hozza létre a szubjektum *reprezentációjának* problémáját.”²⁴ Anélkül, hogy mindenestől elfogadnánk Bhabha rendszerét, kolonialitás-kritikáját a faji különbségek problémájától a sztereotípa fétisként, illetve hitként való felfogásáig, az idézett megfogalmazásból leszűrhetünk egy munkahipotézisként is jól használható előfeltevést, amely elemzésünk során segítségünkre lehet: ezek szerint a sztereotípa nem más, mint a reprezentáció *rögzített* formája, amely tagadja a különbségek játékát (értelmezésemben bármiféle dinamikát), mely által egyben létre is hozza a szubjektum reprezentációjának problémáját.

23 A fogalmak honi megnevezéseit Hárs Endre magyarítási kísérletéből vettem át. Vö. Hárs Endre: *A posztkolonialis én*, Homi K. Bhabha irodalmi olvasata(i). In H. E.: *Én – túl a nyelven*. Budapest–Szeged, Gondolat Kiadói Kör–Pompeji, 2004, 200.

24 Homi K. Bhabha: *A Másik kérdése...*, ua., 637. (Kiemelés az eredetiben.)

Megemlíthető, hogy miközben Bhabha többször is visszatér a rögzítettség fogalmához, érdekes módon emellé nem rendel ikerfogalmat. Ha viszont továbbgondoljuk elméletének ezt az aspektusát, és hangsúlyozzuk a megjelenő sztereotípiák folyamat-jellegének lehetőségét az irodalmi műalkotások természetét illetően, egy sajátos dinamikát (a bhabhai értelemben vett játékot) kapunk a szövegben. Ilyen alapon nyilvánvalóvá válik, hogy egy nem sematikus, autonómnak tekinthető esztétikai, poétikai jellegzetességekkel rendelkező irodalmi műalkotás tétje a rögzítettség kimozdítása a sajátnak, biztonságosnak hitt, készen kapott sémák pusztá ismételtetéséből és igazságként elfogadásától a másokban való önfelismerésig, illetve a saját idegenségének megtapasztalásáig. Ebből az elméleti megfontolásból kiindulva tekintem Szilágyi István első regényét olyan műalkotásnak, amely a benne előtérbe kerülő sztereotípiákat *a rögzítettségtől az eloldozottságig* tartó, dinamikus folyamatban viszi színre, folyamatosan reflektálva közben az idegenség és a reprezentáció problémáira.

„... *EZEK A RENDKÍVÜLI IDŐK...*”

Mint ahogy arról már szó esett, Szilágyi István első regényében az időbontás technikájával kísérletezett, az *Üllő, dobszó, harang* elemzését ezért célszerű a sajátos időkezelés kérdéseivel kezdeni, mint ahogy ezt G. Kiss Valéria is felvetette tanulmányában.²⁵

A regény öt fejezetre tagolódik, és valamennyi fejezetben fontos szerepet játszanak a természeti törvények objektívnek tekinthető változásai, elsősorban a napszakok egymásra következése. Egy nap eseményei, pontosabban az egyik éjszakától a másikig terjedő időszak foglalja keretbe például az első fejezetet. Ezt a keretet azonban több módon is fellazítja az író, illetve viszonylagosítja az elbeszélő. Míg az események láncolatából egy célirányosan a jelen felé haladó történet tárul fel, addig az idő a folyamatosan megszakított (tipográfiailag is jelölt, elkülönülő részekre tagolt) elbeszélés és ehhez kapcsolódó viszonyítások, előre és hátrafelé irányuló utalások nyomán időben és térben is kiszélesedik, többirányúvá válik. A regényben olyan elbeszélő van jelen, amely nem része ugyan a történetnek (formailag szerzőinek nevezhető), viszont nézőpontja nagyon közel áll valamelyik kiemelt

25 G. Kiss Valéria: *i. m.*

szereplőéhez. Az első fejezetben a tanítónó, Gencsi Anna tudatát látjuk megelevenedni. És hogy az egyes szám harmadik személyű elbeszélés-mód mennyire a lány tudatának, sajátos gondolkodásmódjának feltárását és megértését célozza meg, expliciten is jelzi a szöveg, amikor olyan betoldásokkal szakítja meg a tudatfolyamot a narrátor, melyek az olvasó számára jelzik: itt, ebben a fejezetben a női szereplő gondolatainak közvetítése érhető tetten. Bár az elbeszélőnek utólagos tudása van a regény elbeszelt jelenéről – ezt példázza a folyamatos előrevetítés, amely a közeljövőből villant fel képeket –, nézőpontja korlátozva van. Azt a vékony cselekményszálat pedig, amely különben később is jellemző lesz a Szilágyi-nagyepikára, azzal mélyíti el, hogy az elbeszélő a kiemelt szereplők belső világára, tudatának és gondolatfutamainak dinamikus változásaira, az asszociatív természetű múltidézésre és múltfeltárára összpontosít. Így kerülnek felszínre azok a viszonyrendszerek, konfliktusok és dilemmák, amelyek meghatározzák a szereplők tetteit és motivációit. Az elbeszélő viszonyulása saját kiemelt szereplőihez ebből adódóan nem monologikus, hanem dialogikus természetű. Az a jellegzetesség, amit az orosz irodalomtudós, Mihail Bahtyin figyelt meg Dosztojevszkij poétikájának elemzése során, az *Üllő, dobszó, harangra* is érvényes: „A szerző – regényének konstrukciója révén – nem a hősről, hanem a hőssel folytat párbeszédet. De ez nem is lehetne másképp: csak a dialogikus, ráhangolt beállítódás tudja a másik szavait komolyan venni, csak ennek van módjában közel férközni mind a másik gondolati alapállásához, mind pedig nézőpontjának megértéséhez.”²⁶ Ez a dialogikus viszonyulás magyarázhatja a szereplők gondolkodásmódjától, az elbeszélés terétől és idejétől többékevésbé elszakadó, esszéisztikus jellegű betéteket, amelyek úgy viszik tovább (és sokszor el is bizonytalanítják) a szereplők elbeszelt tudata által felvetett dilemmákat, hogy azok az elbeszélő és a szereplők közötti hermeneutikai viszonyt is megragadják és dokumentálják.

Visszatérve az időkezelés problémájához, azt állíthatjuk tehát, hogy a fejezetekből egészen jól rekonstruálható Gencsi Anna egy-egy napja: nyomon követhetjük az ébredéstől a lefekvésig vagy a lefekvéstől az ébredésig tartó időszakot. Már az első fejezetet olvasva is láthatjuk:

26 Mihail Bahtyin: *Dosztojevszkij poétikájának problémái*. Budapest, Gond-Cura – Osiris Kiadó, 2001, 83. (A fejezetet fordította: Könczöl Csaba.) (Kiemelés az eredetiben.)

alig történik a húsz év körüli lánnyal valami érdemleges, nagy horderejű esemény a regény elbeszélte jelen idejében. Miután bizonytalan időre hazaengedi a gyerekeket az iskolából, a helyi plébánoshoz, Béla paphoz megy. Majd a Kövesúton gyalogol hazafelé, közben bevásárol a fűszeresnél, végül déltájban hazaér. Körülnéz a ház körül, találkozik a szomszéd portán élő Tárnok Terivel. A novemberi szürkületben beszélgetnek, majd Anna estére magára marad, és készülődik az éjszakához, az alváshoz. Ezt a cselekményszálát a körkörös időszemlélet által szövi bele Szilágyi a távolabbi és közelebbi múlt, illetve az előrevetített jövő hálójába.

A szerző a könnyen kiismerhető – mert a természeti törvényeknek alárendelt – időszakokat (napok múlását) az elbeszélés ütemének változtatásával teszi variábilissá. Míg az első egy éjszakától éjszakáig terjedő időszakot beszél el, addig a második fejezet már délutáni időpontban szakad meg, a harmadik fejezet kellős közepén lesz ismét éjszaka, a negyedik reggellel indít, hogy az ötödik fejezetben a két kiemelt szereplő már együtt várja a következő estétől virradatig tartó időszakot. Szilágyi ezzel az írói technikával tulajdonképpen lassítja az elbeszélés ütemét: ha elfogadjuk azt az elbeszéléstechnikai alapvetést, mely szerint „rövidséget érzünk, ha az ismeretek gyorsan, hosszúságot, ha lassan követik egymást”²⁷, akkor a regény ütemét a rendkívül gyors, in medias res típusú felütésből eredő indítástól az egészen lassú, töprengő befejezésig váltakozó, de inkább a lassuló tendencia jellemzi. Azzal is lehetne érvelni, hogy a regény a külsőről fokozatosan tér át a belső világ feltárása felé, ez pedig egyenes arányban hozza magával az elbeszélés ütemének fokozatos lassulását. Azt sem szabad persze figyelmen kívül hagyni, hogy az elbeszélés végig rendkívül töredékes, állandóan meg-megszakad, és ezeket a szakadásokat a különböző részek közé helyezett tipográfiai jelekkel külön is jelzi a szöveg. A megszakítás és a jelenhez való folyamatos visszatérés bizonyos időre felfüggeszti a célirányosan előrehaladó elbeszélés képzetét, körkörös szerkezetet rajzolva ki ezáltal az olvasó tudatában. Ilyen szempontból több szint is elkülöníthető az elbeszélésben, amelyet az elemzés során hasznosítani lehet: a) *elsődleges elbeszélés* – a tulajdonképeni főszöveg, amelyben a történet kitérőkkel ugyan, de az elbeszélte jelenből indul és

27 Szegedy-Maszák Mihály: *Kemény Zsigmond*. Pozsony, Kalligram, 2007², 58.

minduntalan oda tér vissza; bár töredezett ez az elbeszélés, mégis kirajzolódik belőle egy meghatározó, lineárisan előrehaladó eseménysor képzete; b) *másodlagos elbeszélés* – ezek az elsődleges elbeszélésnél sokkal töredékesebb, abba mintegy *beékelődő*, tipográfiaiilag is jól elkülönülő szövegegységek, amelyek a filmművészet formanyelvéből jól ismert flashback-technikát idézik, talán annyi különbséggel, hogy a regényben nemcsak visszaemlékező részek, hanem az előrevetítések (különösen az utolsó fejezetben) is hozzá vannak rendelve ehhez a szinthez; a másodlagos elbeszéléshez tartozó részek egészen a regény végéig párhuzamosan, attól eltérő időben haladnak az elsődleges elbeszéléssel, míg végül az utolsó fejezet végén, az elbeszélten jelenben találkoznak;²⁸ c) a két előbb felsorolt mellett még megkülönböztethető egy *köztes elbeszélés* is, amely elsősorban a nagyobb terjedelmű, dőlt betűvel szedett egységeket foglalja magába; ezek nem annyira irányítottak, mint a másodlagos elbeszélés visszaemlékezései és előrevetítései, inkább a tudatnak csapongó jellegű, víziószerű, olykor a szereplők tudatától némileg talán túlzottan is eloldott, bölcselkedő részek tartoznak ide, melyeknek funkciója az elsődleges elbeszélésben felmerülő gyakorlati kérdések elméleti továbbgondolása.

Amire a narratopoétikai finomhangoltságon túlmenően felfigyelhetünk a regény olvasásakor, az a jelen és ezzel összefüggésben az egzisztenciák bizonytalanságának tételezése. Ha arra gondolunk, hogy a regény ideje egy, a hétköznapi társadalmi renden kívüli időben, a háború éveiben játszódik, akkor a létbizonytalanság szinte önként adódik ebből a helyzetből. Anna már a regény kezdetén olyan szituációkban találja magát, amelyekben szinte semmi bizonyosság nincs: nem tudja, mikor folytathatja a tanítást, ahogy azt sem, a frontvonal eléri-e, és ha igen, mikor a hármashalu felsőgdrányi részét. A tanítónő magára marad a Pogácsi-portán gondolataival és saját múltjával, s ebben a helyzetben idézi fel, próbálja rekonstruálni, értelmezni folyamatosan az elbeszélten jelenig vezető útját. Ahhoz, hogy az időben és

28 Ezzel megszűnik a párhuzamosság, ami tipográfiaiilag úgy van jelölve a 282. oldalon, hogy a fettelés eltűnik a másodlagos elbeszéléshez tartozó rész legvégéről. Megjegyzendő, hogy Szilágyi később – funkcióit tekintve legalábbis – ehhez kísértetiesen hasonló beékelésekkel él az *Agancsbozótban*, némiképp átgondoltabb és talán hitelesebb módon: az emlékezéshez tartozó részeket Deres tudatához rendeli, és mindig valamilyen természeti jelenséghez kötődik a folyamat működésbe lépése.

térben szétszórt, egymáshoz sokszor esetlegesen kapcsolódó eseményekből tudatosan értse meg helyzetét és kilátásait Anna, fogalmakhoz (szavakhoz) és személyekhez kapcsolódó viszonyrendszereket alakít ki magának, melyek nagymértékben meghatározzák saját világvégét és önmaga megértésének folyamatát.

ELŐKÉSZÍTETT FORDULAT: VISZONYRENDSZEREK ELŐZETES FELTÉRKÉPEZÉSE

A regény mélyreható elemzésekor alighanem megkerülhetetlen a szereplők közötti viszonyrendszerek mégoly vázlatos feltérképezése, hiszen ahhoz, hogy feltárjuk a „messziről jött” tanítónő, Gencsi Anna világvégét és az otthon elhagyásának motivációit, előbb meg kell ismernünk szüleihez és a háborúhoz (a kettő szorosan összefügg), tanítókollégájához, Vura Ferihez, a helyi plébánoshoz, Béla paphoz, az erdőben bujkáló Ónyey Gáborhoz és a szomszéd portán élő Tárnok Terihez fűződő, folyton alakuló és történetileg is meghatározott viszonyát.

Annának a háborúhoz való viszonya távolságtartó, ironikus. Elutasítja vagy kiforgatja azokat a főleg nosztalgikus jellegű narratívákat, melyek meglehetősen sztereotip módon hőssé emelik a háborúban részt vevő katonákat és ellenségé alakítják a másik oldalon harcolókat. De nem csak a szóbeli bakatörténetek hitelét kérdőjelezi meg egysíkúságuk miatt. Anna a bátornak, hősnek beállított szereplők és a katonatörténetek mögött „a férfiasság látszatát” őrző férfiakat lát, akik valójában „félelmek közt csálnak, gyáván ölnek, s mindezen félelmeiknél csak a megfutamodástól való félelmük, csak az őszinteségtől való rettegésük erősebb. Ezért csodálta őket” (38.).²⁹

Ezen túl a háború jelentette családjá számára a gyors kiemelkedést és meggazdagodást, azt, hogy apjának „jól menő bőrkereskedése” lehetett. Miközben a legtöbb ember megsínylette ezt az állapotot, addig szülei kihasználva a történelmi helyzet kínálta lehetőségeket, „szegénysorból fűtcai zongorás, zsalus ablakú ház tulajdonosaivá” (35–36.) léptek elő. Anna viszont elutasító mind az ezzel járó kisasszonykodó életmóddal, mind pedig édesanyja leplezett primitívsege fölé kerülő

²⁹ Szilágyi István: *Üllő, dobszó, harang*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969. Az oldaljelölések erre a kiadásra vonatkoznak.

nevetségés modernkedéseivel szemben. A jómódba való lépéssel együtt járó gondatlanság helyett inkább a szabad választás és döntés jogát, illetve egy olyan életmódot szeretett volna választani, amely Vura Feri választásaihoz hasonlóan őt is feljogosítaná arra, „hogy ítélkezhesen környezete fölött” (35.). Ezt – a rendelkezésre álló igencsak szűkös lehetőségek miatt – csak úgy tudja elérni, ha tanítónak tanul, majd elhagyja családját, környezetét. Ehhez jött kapóra Vura Feri egyik levele, amelyből Anna megtudta, hogy Gidrányban épp tanítóihiány van.

Viszonya Vura Ferihez kettős természetű. Sokáig bátor férfinak képzelte őt a lány, a távolból szemlélve: „annak idején csodálta Vura Ferit, őt látta-képzelte az emberi nagyság csimborasszójának” (39.). Kapcsolatukban akkor állt be változás, amikor Anna elhatározta, hogy a gidrányi iskolába jön tanítani. Mikor a lány megjelent a faluban, Vura kapkodni kezdett, zavart lett és feltűnt, hogy nem fogadja szívesen Annát. Szembesülve azzal, hogy Feri családjával együtt a háború elől való menekülést választja és elhagyja a falut, Anna szemében teljesen átértékelődött mindaz, amit róla gondolt: „semmi kis emberre” (40.) zsugorodott benne Vura Feri. Szerepe viszont azért lényeges Anna világképének alakulásában, mert ez a férfi volt az, aki először mutatta meg a lánynak, hogy milyen is lehet jövevényként, idegenként, messziről jött emberként élni egy számára idegen és nem mindig barátságos környezetben.

A helyi plébános, Béla pap az, aki valamennyire biztos tájékozódási pontot jelent Anna számára ebben a faluban. Annak ellenére, hogy a lány és a pap hitének természete eltér egymástól, Anna szintiszta szeretetet érez iránta, a felekezeti különbségek inkább csak játékos bosszantásként tűnnek fel (a pap katolikus, de a lány református köszöntéssel fordul felé). Ugyanakkor Anna távolságtartó, például ironikusan közelít a pap által is előszeretettel használt nagy szavakhoz, illetve a népmentő pátozshoz (16.). De azt is tapasztalja, hogy ez a megközelítés, az irónia, a gúny, az ártatlannak szánt kötekedés vagy a megbotránkoztatás nem úgy működik a kettejük közötti kommunikációban, mint ahogyan azt előzetesen elképzelte.

Őnyey Gábort tekintve végül is megfordul a Vura Feri kapcsán elemzett viszony, hiszen az ő esetükben már a hely(bel)i, az otthon lévő, a falu szokásrendszerét jól ismerő férfi közelít az idegennek

számító, távolságtartó, a többiek által tisztelettel, de némi bizalmatlansággal is szemlélt tanítónőhöz. Hogy kettejük kapcsolata kezdettől fogva nem egyenrangú, a következő idézet jól mutatja: „Annának tetszett akkoriban az Ónyey Gábor *barátsága*, sokszor várta is ezeket az alkalmakat, amikor a férfival *az idegenből jöttek mindentudó hangján szólhatott.*” (23–24. – kiemelések tőlem, Cs. L.) Anna nemcsak barátként tekint Gáborra, de egyfajta *játszótársként is*, akit bevonhat saját identitáskeresésének játékába. Az már inkább véletlennek tűnik, hogy az eleve nem azonos feltételekkel, játékszabályokkal zajló játékból egy életre szóló sorstragédia rajzolódik ki. Ónyei Gábor az elsődleges elbeszélésben úgy szerepel, mint aki már csak árnyéka egykori önmagának. Az első fejezettől egészen a negyedikig közvetett módon van jelen a regény elbeszélte jelenét tekintve: Anna gondolataiban, visszatekintő nézőpontból felidézve, és Tárnok Terivel – főleg számonkérő éllel – folytatott párbeszédkísérleteiben még itt-ott feldereng valami a rendkívüli, már-már emberfeletti erővel bíró fiatal férfi alakjából, aki ekkorra „megrokkant nagyember” (18.), illetőleg „megrokkant, szomorú ember” (50.) lett, és aki jószágait rejtegetve éppen kint bujkál valahol a Csikbércén. A negyedik fejezetben, a háború végén Gábor ismét hazatér a szomszéd portára. Komolyabb szerepe azonban már nem igazán van: Annával és Karatna Istvánnal beszélget, tervezik a jövőt a háborút követően kialakuló, a korábbihoz képest radikálisan új rendszer keretei között.

Ami Gábor és Anna viszonyában mindvégig nyitott kérdés marad, és amit a szöveg maga folyamatosan felvet, meghatároz, majd elbizonytalanít, az a kettejük közötti érzelmi kötődés, jelesül a szerelem kérdése. Miközben a lány következetesen barátságnak nevezi a kettejük közötti viszonyt az első fejezetben, addig a negyedikben, amikor a visszatérő Gábor feltűnik a Pogácsai-porta közelében, már „[n]em a férfit, *a szeretőt* akarta üdvözölni: a megtérőt, a hazaérkezőt vágyta így fogadni, amit talán az érteni sem értene” (195. – kiemelés tőlem, Cs. L.). Hogy mi is történhetett Anna és Gábor között, amely idáig vezetett, arról az elsődleges elbeszélésbe ékelődő, tipográfiaiilag is elkülönülő másodlagos elbeszélés mégoly töredékes, a regényben szétszórt részeiből szerezhet tudomást az olvasó.

A két, egymástól rendkívül távoli világkép találkozása az első fejezet 24. oldalától a 27. oldalig terjedő párbeszédében érhető tetten. Anna

jövetelét, célját firtató kérdését egészíti ki Gábor azzal, hogy ismerteti a gidrányi szemléletet, amely a mozgás, a helyváltoztatás helyett az otthonmaradást és bizonyos szempontból az élet végéig tartó bezárkózást tekinti természetesnek: „– Mi megszoktuk, hogy ott éljük le az életünket, ahol születtünk, a házban, ahol meghalt apánk... Vagy esetleg abban, amit magunk építettünk. *Máshol idegennel éreznénk magunkat...*” (25., kiemelés tőlem – Cs. L.) Önyey Gábor számára a családi örökség (elsősorban a Felsőgidrányban található porta és annak gondozása) és a falu szokásrendjébe való beilleszkedés jelenti az otthonosságot, az önazonosság megtartását. Mégsem kerüli el a mással, az idegennel való találkozás lehetőségét, sőt érdeklődve fordul a faluban távolinak és különösnek tűnő, frissen betelepülő tanítónőhöz. Gábor végső soron a másban való önmegértés hermeneutikai alapvetését követi ösztönösen. Erre feleli aztán Anna határozottan, saját idegeniségének, vendég voltának teljes tudatában: „– Látja, éppen ez az. Én itt vendég vagyok. S a vendégre vigyáznak. Ha az ember idegenbe kerül, alkalmazkodik, vagy legalábbis tudomásul veszi a vendéglátók szokásait. S ha ezt megteszi, akik befogadják, gondoskodnak róla, hogy ne kelljen félnie.” (25.) Az viszont, hogy a lány feleleteinek játékos iróniáját nem képes megérteni, dekódolni, saját világgépének korlátaira kellene figyelmeztetnie Gábort. Ezt a furcsa ellentmondást, ami a férfi őszinte kíváncsisága és ebből fakadó érdeklődése, illetve saját korlátaival való szembesülésének elmaradásából adódik, a regény nem képes sem feloldani a megértés és tudatos cselekvés szintjén, sem pedig elmélyíteni.

Sokszor jelenik meg a szövegben a *virtus* kifejezés Gábor tetteire vonatkozóan. Tulajdonképpen ezt veszi át G. Kiss Valéria is elemzésében,³⁰ Fekete Vince pedig az íróval készült nagyinterjújában³¹ nevezi *virtuskodásnak* ezt a jelenséget. Én azonban úgy gondolom, nem mindegy, milyen nézőpontból szemléljük és értékeljük az üllőcipelést és a fiatal férfi tragédiájához vezető eseménysort. A kovács, Püsem vagy a kovácssegéd, Józsiás nézőpontjából valóban könnyen tűnhet egyfajta virtuskodásnak, céltalan erőfitoktatásnak Gábor tette – min-

30 Vö. „botor kísérlete, a virtuosos üllő-cipelés tragikomikus hatású”. G. Kiss: *i. m.*, 102.

31 Vö. „Én mindig folyóra, nagyvíz mellé vágytam” – Fekete Vince beszélgetése a 70 éves Szilágyi Istvánnal. In *Székelőföld*, 2008/10., 114.

denféle távlat nélkül. Anna például már mélyebben lát a történetek mögé, így elbizonytalanítja ezt a leegyszerűsítőnek tűnő interpretációt, a szerelem lehetőségét állítva a helyére. Az elbeszélő viszont ezek mellett a másodlagos elbeszélésben érvényesülni hagyja Gábor nézőpontját is, amire odafigyelve sokat árnyalódhat az olvasó képzelete: Anna nevetése, amelynek okát Gábor igazából nem volt képes megérteni, magával kísérte őt, amikor indulatosan útnak indult a faluba. Az indulat természetesen már önmagában is megváltoztatta látásmódját, amely így a jelentéktelen dolgok felnagyításában és saját lelki állapotának a dolgokba való kivetítésében realizálódott. Annáén túl – ilyen állapotban – a saját falubelijeitől származó ugratásokat sem volt képes a helyén kezelni: bármerre nézett, azt látta, hogy mindenfelől az ő életmódját és jellemét éri támadás. Ezért szűrt szemet neki – és így kap többletjelentést a szövegben – az, hogy egyedül a kovács „viselt ellenzős városias sapkát a faluban”. (57. – kiemelés tőlem, Cs. L.) Illetve így vált ellenségévé az üllő, amely Anna gesztusát mímelve kezdett el viselkedni a kivetítés okán: „A műhely poros, vasszínű homályában csak az üllő vonalai csillantak *kihívón*. *Magabiztos* acél bikafej. Ónyeynek úgy *rémlett*, a sötétben *nevet*.” (57. – kiemelések tőlem, Cs. L.) Innen nézve kevésbé a virtuskodás döntő a fiatalember tettében, mint küzdelme saját lelki démonaival: az üllőcipelés helyettesítő funkciót kap. Mivel Gábor eléggé zárkózott ember, sőt az egyik ideillő állandósult kifejezéssel azt is lehetne mondani, nem a szavak embere, hiszen legtöbbször valóban nincs szava bizonyos, számára nem nyilvánvaló problémák érzékeltetésére, ezért eleve nehezen érthetne csak szót a nála sokkal műveltebb Annával, aki szakmájából kifolyólag másképp kötődik a szavakhoz, a jelentésekhez és a beszéd aktusához. Ez a különbség adja a kettejük közötti viszony ambivalenciáját: a szavak és a tettek nem harmonizálnak egymással. Az irónia viszonylagosítja az Anna által kimondott szavak jelentését, de Gábor saját korlátai miatt nem képes arra, hogy játszótárrá váljon ebben a nem tét nélküli játékban, dacára minden őszinte és őszönös érdeklődésnek. A kulturális különbségek jól mutatják a sztereotípiák működését és mozgásirányát: míg a kettejük között zajló párbeszéd az eloldozottságot és a viszonylag szabad kommunikációs teret ígéri, addig a későbbiekben fokozatosan válnak rögzítetté a viszonyok: Anna idegensége nem változik, nem válik ismerőssé később sem Gábor számára.

Szilágyi ahhoz, hogy szembesítse Gencsi Anna saját világfelfogását egy nála radikálisan másképp gondolkodóéval, egy vele ellentétes karaktert rendel mellé a regényben. Éppen ezért kétféle, egymással kibékíthetetlen világnézet találkozik és végső soron „csap össze” Gencsi Anna és Tárnok Teri fejezeteken átívelő párbeszédei, még pontosabban: párbeszédkísérletei során. Míg a regény más szereplőivel való viszonyát Anna a visszatekintés, az önelemzés és az ezen átszűrt múltidézés által határozza meg leginkább, addig a Terivel való kapcsolata nagyon is jelen idejű, eleven, a gyorsan változó, a kérdés-felelet sémán alapuló beszédaktusok alapján meghatározott. Ez a helyzet leginkább a drámai alapszituációkra emlékeztet: a két egymás mellé rendelt szereplő vívódása, gondolataik, a gondolkodásmódok eleve radikálisan eltérő módja nem annyira a múltból (feltűnően kevés a Teri múltját taglaló leíró jellegű rész), mint inkább a párbeszédéből vagy ezek lehetetlenségéből rajzolódik ki.

A két női szereplő folyamatos közeledése egymáshoz paradox jellegű. A regényben több helyen expliciten is kimondatik a beszélgetések során, hogy mindkettejük közös tapasztalata egymás tulajdonképpeni meg nem értése. Mégsem képesek elszakadni egymás vonzasköréből, sőt, újra és újra megpróbálkoznak a párbeszéd kialakításával. Végső soron aligha tehetnek mást: ebben a – háború meghatározta – rendkívüli időben a két szomszéd egymásra van utalva. Teri magányát oldandó látogat folyton a szomszéd portára, egykori ideiglenes lakóhelyére, időszakos otthonába, Anna pedig, valahányszor szüksége van valamire, az Ónyeg-portára siet.

Ahogy előrehaladunk a regényben, jól láthatóvá válik, hogy a két nőalak több szempontból is ellentéte egymásnak. Nemcsak az osztály-, illetve a kulturális különbségek miatt, de morális szempontból is. Nem szabad elfelejteni, hogy Anna még ártatlan, soha nem volt férfival: „fojtogatta, percenként gyilkolta magányossága, tisztasága, szűzvolta, tehetetlensége” (276.) – mondja a regény utolsó fejezetében róla az elbeszélő. Tehát ebből az alapállásból tesz megjegyzéseket a férfiakról és a szexualitásról.³² Ehhez képest Teri már nagyon fiatalon megtapasztalta a férfiak szexuális jellegű közeledését, így alakított ki

32 Egy szöveghelyen maga vallja be Karatna Istvánnak, hogy ő nem tudja „megítélni férfiasságukban a férfiakat”. (242.)

magának egy olyan szemléletet, amelyben minden természetessé és egyszerűvé vált egy idő után. Ezért sem érti, miért okoz gondot Annának elfogadnia, hogy nemrég egy ismeretlen katonának adta magát: „- Kötekedős kedvében van ma, Annacska. Haragszik rám a katonák miatt. Pedig... ha egyszer egy utat kitapostak, nem sokat változik valaki lábnymaitól...” (63.) Ezt a szemléletet Anna nem képes elfogadni, és számonkérően veti fel Terinek a szerelem kérdését, amire aligha tud egyértelmű választ adni az újdonsült Önyeyné. Anna valójában ekkor még nem tapasztalta meg a szerelmet és a szexuális jellegű közeledést, csak jól körülhatárolt morális elképzelései vannak minderről, míg Terinek egyáltalán nincs szüksége a férfiakkal való együttléthez szerelemre, morális érzékét pedig mindannyiszor felülírja a pillanatnyi remény, hogy arra az időre, amikor épp valakinek odaadja magát, nincs egyedül.

Mivel nem értik meg egymás nézőpontját és értékszemléletét, és mivel eleve nem egyenrangú partnerekként beszélgetnek, ezért kommunikációjukban a gúny válik meghatározóvá. Más természetű ez, mint a Béla papot megbotránkoztatni akaró gesztus, vagy az Önyey Gábor felé irányuló mindentudó hang. A gúny Anna részéről rendkívül finom, a Teri által kimondott bizonyos kifejezések, mondatok megismétlésén alapul. Mihail Bahtyin Dosztojevszkijről írt könyvében Leo Spitzer egyik megfigyelését idézi, amely esetünkre alkalmazva is remekül ragadja meg a jelenség lényegét: „Amikor beszédünkben beszélőtársunk megnyilatkozásának egy kis szeletét reprodukáljuk, már csak a beszélő individuumok megváltozásának erejénél fogva is elkerülhetetlen a beszéd hangnemének megváltozása: *a »másik« szavai a mi szánkából mindig idegenül hangoznak, és hozzájuk nagyon gyakran gunyoros, túlzó, csúfolódó intonáció társul.*”³³ Efféle gúnnyal, csúfolódó intonációval ejti ki Anna Teri már előbb idézett szavait, amikor az saját félelmét oldandó szeretne a tanítónőnél maradni:

„- Hátha be találnak jönni az éjszaka?

- Na és ha bejönnek? Azokra még csak meg sem haragudhatsz, hiszen ezek már elhajtották a dereket. Mi van tőlük félténivalód... Te mondtad: ha egyszer egy utat kitapostak...” (66.)

33 Leo Spitzer: *Italienische Umgangssprache*. Leipzig, 1922. Idézi Mihail Bahtyin: *Dosztojevszkij poétikájának problémái*. Budapest, Gond/Cura-Osiris Kiadó, 2001, 241. (Fordította: Kiss Ilona, Szóke Katalin) (Kiemelés az eredetiben.)

A két nő értékiszemlélete aligha békíthető ki egymással. Kettejük beszélgetéseinek nem is a közös nevezőre hozás a célja, ha van célja egyáltalán. Anna és Teri merev előítéletekkel közelítenek egymáshoz, és annak ellenére, hogy rendszerint elbeszélnek egymás mellett, képesek a másiknak fájdalmat okozni. Anna életében most először talált olyan női vetélytársra, akit nem tud megérteni, akinek motivációit hiába kutatja, mindenhol csak túlzott egyszerűséget és ösztönösséget talál, amelyek azonban önmagukban nem szolgálnak kielégítő magyarázattal a radikálisan eltérő világ- és önértelmezések párbeszédképességére.

A MINDENT FELFORGATÓ JÖVEVÉNY

A bezárkózás eredményeként létrejövő nyugalmi állapotot a második fejezetben színre lépő katona formájú alak mozdítja ki. Amint a katonaszökevény megjelenik a Pogácsi-portán, Anna – saját maga számára is meglepő módon – izgatott lesz, mozgása kissé koordinálatlanná válik, mellőzi a tudatosságot, kényszercselekvésekbe kezd: „Míg a férfi lezökkent a lócára, a hosszú asztal előtt, a lány talán háromszor járta meg a konyhától a szobájáig az utat anélkül, hogy tudta volna, mit keres; vagy valóban keresett volna valamit.” (76.) Természetesen nem véletlen ez a reakció. Az első fejezetben az elbeszélő már beavatott minket Anna egyik titkos vágyképébe, amelyben az a férfitípus körvonalazódott, amelyre a fiatal lány idáig várt: „a körülötte forgolódo partnerek iránti ellenszenvé előbb-utóbb, ha a képregények férfitípusai közül is, de ki kellett rajzolja gondolatban-lélekben azt az embert, akihez képzeletében menekülhessen e valóságok, elevenek elől. Az álmoké magas, csontos férfi volt, akinek le kellett hozzá hajolnia – ilyen magas férfi az eddigiek között nem akadt. És ennek a férfinak *mindig érkeznie kellett valahonnan*. [...] Az illető csak *tengerész vagy ilyesmi* lehetett, *akit mindig várni kell...*” (41. – kiemelések tőlem, Cs. L.) Miközben a lány a saját vágyképéhez csak gúnnyal tudott viszonyulni annak idején, addig ebből a képből a második fejezet elejére, a felsőidrányi faluban bizonyos szempontból valóság lesz. Az ajtóban megjelenő, az udvaron még „behúzott nyakkal előredőlvé” (75.) átsuhanó idegen valójában nem váratlanul jött, érkezését jelek előzték meg: a faluban már egy ideje arról beszéltek, hogy az erdőben bujkáló katonák, akik között vannak más vidékről valók, éjszakánként bemennek a faluba élelemért,

ruháért stb. A kérdés tehát, amit ezzel kapcsolatban a regény a továbbiakban felvet: hogyan képes viszonyulni Anna az új helyzethez, amely önvizsgálatra és nézeteinek felülvizsgálatára készíti, illetve hogyan fogadja vágyképeinek bizonyos fokú megtestesülését, valóra válását?

Anna barátságosan fogadja a hozzá betérő idegent: ételt és szállást biztosít neki, a padláson bújtatja, többször ránéz, tulajdonképpen valódi vendéglátásban részesíti. Sőt egy jelképes gesztust tesz – amit az olvasó érthet, a jövevény még nem –: a férfi számára felkínálja a kézkománcos mosdótálat, amit különben annak idején nem szívesen osztott meg a vele együtt élő Tárnok Terivel. Olyan ez a szituáció, mintha az ismeretlen férfi egy tisztulásfolyamat lehetőségéhez jutna az ártatlan lány által: mintha a harc tér poklából való megfutamodása után egyből a tisztítótűzbe került volna, ahol maga döntheti el, merre indul tovább az úton. Mindenesetre fel van kínálva számára a megtisztulás lehetősége mind testi, mind pedig lelki értelemben³⁴: a mosakodás, a kosztól való megszabadulás, illetve a beszéd (gyónás?), a kitarulkozás által. Hogy aztán él-e vele a férfi, vagy sem, az már szabad akaratára van bízva.

A Szilágyi Istvánról portrét készítő Sturm László az általunk elemzett regénnyel kapcsolatban jegyzi meg egy helyen, hogy „hőse az itteni tanítónő, Anna és az általa befogadott katonaszökevény”.³⁵ Kérdés azonban, mennyire lehet érvényes értelmezés az, amely *itteninek* nevezi Annát. Az *Üllő*... alapszituációja éppen arra épül, hogy a Gidrányba költöző tanítónő az itt töltött nem túl hosszú idő alatt nemhogy nem vált ittenivé, de végig konokul megőrizte idegenségét, és a közösség csak távolságtartó tisztelettel nézte, követte eddigi tevékenységét a faluban. Sokkal inkább érvelhetünk amellett, hogy ebben az esetben két, egymás és környezete számára egyaránt idegen ember közeledéséről beszélhetünk: mindkét szereplő menekül saját múltja elől, és menedéket egymás közelében találnak. Az idegen nő fogadja be az idegen férfit átmenetinek tekinthető otthonába a háború vége felé.

34 Bár a kettő mintha elválaszthatatlanul következne egymásból. Karatna szavai: „– Mosakodni? Hisz a ruhám, mindenem koszos, hiába tisztálkodtam a múltkor is... A lelkem is bűdös. Lélek? Lélek. Rohadék.” (212.)

35 Sturm László: Szilágyi István. In *Szépirodalmi Figyelő*, 2004/3., 92–93.

Bár Anna befogadja az idegent, a jövevényt, azt is hangsúlyozni kell, hogy nem bízik meg benne feltétel nélkül. Leegyszerűsítve mondhatnánk, hogy mindig rajta tartja a szemét: utánasettenkedik a padlásra, hallgatózik, ki- és megfigyeli mozdulatait, méregeti, tanulmányozza a férfit. Ez érthető a regényszituációból, hiszen a katonaszökevény már első pillantásra is különös embernek tűnik, akinek a ruháján még rangjelzésnek sincs nyoma, amely utalna arra, milyen katona lehetett egykor.

Összefoglalóan: az idegen megjelenése bizonyos értelemben potenciális veszélyforrást jelent Annára nézve. A férfi fegyverét – amely ki van biztosítva – állandóan maga mellett tartja, viselkedése pedig végig meglehetősen kiszámíthatatlannak minősíthető. Nem véletlen, hogy Anna először egyszerűen lökött alaknak gondolja, majd félhangosan és hangosan is bolondnak nevezi. Ezt csak fokozza a lány kérdéseire érkező reakció: a katonaszökevény folyamatosan nevet, vidámság nélkül, olykor természetesen, de néha „szinte eszelősen” (139.). A gyanakvás, a bizalmatlanság azért motivált, mert ebben a háborús helyzetben a katona fogalma mögött mindig ott van az erőszaké is: az erőszak eleve bele van kódolva a katonaszerepbe. Ugyanakkor a gyanakvásba őszinte kíváncsiság keveredik, és ez az, ami előbbre viszi a katonasághoz és a férfiszerephez kötött sztereotípiák kimozdításának, illetve eloldozásának folyamatát.

Eleinte a felvett és (el)játszott szerepek szerint folyik a kommunikáció, egészen a sorsfordító pillanatig, az erőszakkísérletig. Anna könnyedén belemegy a játékba, a folyamatosan el- és kitérített ironikus párbeszédbe, hiszen az ismeretlen férfi egészen másként alakítja történeté katonaelményeit, mint ahogyan a lány eddig tapasztalhatta és megszokhatta. A szövegben sokszor visszatérő motívum a mese, illetve a mesélés, a mesemondás³⁶, de beszédes Karatna István viszonya a történetmondáshoz, a saját élmények hiteles közvetítésének lehetőségéhez, illetőleg megkérdőjelezhetőségéhez. A pátosz helyett ugyanis mélységes ironia és gúny jelenik meg Karatna elbeszélte katonatörténeteiben. A férfi olyan regiszteren szólal meg, amely nemhogy hősiesként állítaná be a katonaságot, a katona-létet, hanem

36 Vö. Karatna önironikus szavaival: „Úgy látszik, hogyha ehhez az asztalhoz leülök, mindjárt obsitosnak képzelem magam, s katonamesékkel hozakodom elő...” (163.)

épp ellenkezőleg, a hősiesség eszményének lebontásába kezd. A férfi nemcsak azt mutatja meg ezzel, hogy a katona is ember, aki fél, sőt olykor gyáva, hanem közvetíti a háborúból való kiábrándulás tapasztalatát, elutasítja az értelmetlen öldöklést és a harcoló felek hazug propagandáját. Annának tetszik ez a szokatlan, deheroizáló beszédmód, közel áll a saját elképzeléséhez, világképéhez. Ezért alakulhat ki benne a vágy egy idő után, hogy úgy figyelje a férfit, mint saját tükkrét: „Őt figyelned, igaz, mint saját tükkrödet, benne néznéd magad, lesnéd, mit jelenthetsz valakinek, egy férfinak” (142.). Gencsi Anna azzal, hogy befogadja a katonaszökevényt, rejtegeti, bújtatja, hazudik érte (Teriék-nél unokafivérnek nevezi őt), tulajdonképpen a cinkosává válik.

Ezért tűnhet furcsának, milyen ellentmondó gondolatok jelennek meg és kavarnak Anna fejében: először még legszívesebben rágyújtaná a férfira a házat, majd amikor külső veszélyt észlel, szinte eszelősen veszi védelmébe a padláson megbúvó szökevényt. Ehhez a paradox, elsősorban érzelmi alapú gondolkodáshoz kapcsolódnak később azok az önvizsgáló, önelemző, előzetesen köztes elbeszélésnek nevezett részek, amelyekben felmerül: vajon a gondolataiért büntethető-e az ember?

A katonaszökevényhez két lényeges fordulat kötődik a regényben. Az első nyilvánvalóan megjelenése, rejtőzködése a porta padlásán, melynek hatására a körülmények megváltoznak, tulajdonképpen minden felfordul. Újabb fordulatot jelent a regényben, amikor Karatna István erőszakkísérletet követ el Gencsi Anna ellen. Még akkor is erőszakkísérletnek kell tekintenünk ezt a tettet, ha a szöveg végig nyitva hagyja a kérdést: vajon Anna önként is Istvánnak adta volna-e magát? Mindenesetre az, hogy a „fiú, a katona, a férfi, az idegen, az ember, a szökevény” (200.), ahogy sorolja a narrátor a (társadalmi) szerepeket, így, összetettségében már kezdettől fogva vonzotta Annát – ehhez nem fér kétség. Sőt, a harmadik fejezetben, egy önmegszólító résznél konkrétan felmerül (igaz, csupán kérdés formájában), hogy a férfinak adná magát: „... Örület. Mi bajod? Mi történt veled? Amint egy másik – egy férfi – föltűnt, máris úgy érzed, hogy saját lábadon nem bírsz megállani? [...] Mire kell neked, mit vársz tőle, mit adsz neki? Mit adhatsz neki? Magadat? Talán még igyekezni is fogsz, hogy ebben megelőzz másokat? Így, ilyen áron láncolnád magadhoz? És ha sikerült, mit érsz majd el vele? Sikerül? Mit tudsz te magadról, a

szerelemről, róla? Róluk? Hogyan közelítesz magadhoz ilyen érzésekkel? Majd te is megmagyarázod magadnak, miután lettél a valakié, hogy ez az élet rendje? És éppen úgy lesz rendjén, ahogyan bekövetkezik?... Mert ugye itt a nagy alkalom, – kár volna kihagyni.” (142–143.) Az említett második fordulat a regényben – mint ahogy az idézetből kitűnik – nem tekinthető teljesen váratlannak, egyfajta *action gratuite*-nek, hiszen elő van készítve, és lehetősége szinte egyenesen következik az előzményekből, vagy legalábbis logikailag levezethető belőlük. De ami ennél is lényegesebb, hogy az erőszakkíséret végül meghiúsul: Anna a függönyrudat hívja segítségül, amely a férfi fejére esik. A lányt hirtelen csak a menekülés foglalkoztatja, de mikor megnyugszik, a férfi felélesztésével kezd el foglalkozni, hogy később, a regény utolsó fejezetében végre kezdetét vehesse a virradatig tartó, önvizsgáló és önfeltáró párbeszéd, illetve belső monológ, mely kettejük lelki világát viszi színre a rendkívüli esemény utáni zilált lelki folyamatok elrendeződésekor.

CSENDES ELRENDEZŐDÉS

Gencsi Anna – ha gondosan végigtekintünk a regény fejezetein – igen sokszor játszik valamilyen szerepet, amely egyrészt belső indíttatás, másrészt pedig külső hatás eredményeként születik meg. Van olyan szereplehetőség, amellyel egyáltalán nem képes azonosulni: ilyen az alkalmi udvarlók fogadása és a kisasszonykodás. Van, amit azért ölt magára, hogy olyannak látsszon, mint amilyennek elképzelik őt mások: ilyen, amikor Önyey Gáborral az idegenek, a messziről jöttek minden tudó hangján beszél. Máskor olyan szereplő modorát veszi át, akinek a rendkívüli időkből is szilárdnak tűnő értékrendje Anna mások számára kiismerhetetlen, folyton változó szerepe miatt viszonylagossá válik: ilyen, amikor Tárnok Terivel beszélgetve Béla papot játssza meg.³⁷

Anna egyik szerepből a másikba lép át a regény fejezetei során. Ugyanakkor soha nem tudja felhőtlenül megjátszani magát, mert tart a leleplezéstől, attól, hogy valaki követi, figyeli őt, vagy pedig attól, hogy véletlenül, akaratlanul is elszólja magát, és akkor feltárulna

37 Vö. „»Most Terinek megjátszom Béla papot«, gondolta Anna.” (55.)

mások előtt rejtegetett valódi személyisége. A „nézve levés”³⁸ különben alapvető tapasztalata Annának, többször is gondol arra, hogy őt megfigyelik, nyomon követik olyan emberek, akiket ő nem láthat, mert rejtőzködnek.

Míg Anna inkább szerepváltó, próteuszi alkat, addig az utolsó fejezetben vele egyenrangú viszonyba lépő Karatna István személyisége más mintázatot mutat. István rendelkezik egy olyan társadalmi szereppel, mégpedig az örök vesztesével, amelynek – visszatekintő perspektívából – alárendeli élete valamennyi mozzanatát. Személyiségének változásai nem annyira a külső ráhatásoktól, pontosabban nem a mintakövetéstől válnak függővé: „Mert amint valaha is valakit majmolni kezdett, másvalaki hatása le is rombolta benne az előzőét s ő így épülhetett tovább” (222–223.). A lerombolt hatásokra ráíródó új tapasztalatok formálják, alakítják jellemét.

Szilágyi István az utolsó fejezetben egy tiszta hermeneutikai létszituációt teremt: két, egymáshoz közel fekvő ember beszélget, és próbál túllendülni egymás meg nem értésén úgy, hogy a párbeszédre helyezik a hangsúlyt. Ezen túlmenően pedig, amikor épp elhallgatnak, tudatmozgásukat, belső monológjaikat látja megelevenedni az olvasó. A reggel eljövételével mintha csendesen elrendeződnének a dolgok: mind a szereplőkön túli világ (a háború éppen véget ér), mind a belső tapasztalatok (egymáshoz mégis sikerül bizalmas közelségbe kerülni) terén.

Az utolsó fejezet talán legfontosabb tapasztalata – amire a regény szövegében szétszórtan eddig is felfigyelhettünk –, hogy bármely elbeszélés, legyen az mégoly alapos, tagolt, mély, voltaképpen „csak egy a sok *elmondható* közül, és talán nem is a leglényegesebb” (227. – kiemelés az eredetiben). Az előítéletek, sztereotípiák ennek reflektáltsága mentén kezdenek eloldódni: a szabad akarat és az eleve elrendelés dinamikájában folyamatos mozgásban vannak a merevnek látszó igazságok. Sajátos dinamika jelenik meg így a szövegben, amely elősegíti, hogy az éppen megmerevedő szemlélet mindig kimozdulhas-

38 A kifejezést Dobos István *Édes Anna*-elemzéséből kölcsönöztem: „A »nézve levés« Édes Anna állandó tapasztalata. Anna félelmének megtestesülése a madáralakzat helyettesítéses láncolatába illeszkedik: »Egy Macquart-csokortól, melyből pávatolak nyúltak ki, egyenesen rettegett. Azt hitte, hogy a pávaszemek egyenesen őt nézik, s mikor elhaladt előtte, félretekintett.«” Dobos István: A regény performativitása. (Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*) In *Alföld*, 2011/11., 67.

son a helyéről. Balázs Imre József jegyzi meg egy kritikájában: „Az irodalomtól gyakran várja az olvasó, hogy mozdítsa ki a sztereotípiákat: hogy ne a már jól ismert világgal találkozzon az ember újra, hanem tudjon meg valami mást, újat is a világról.”³⁹ Ennek az elvárásnak az elemzett regény eleget is tesz. Szilágyi az *Üllő, dobszó, harangban* olyan regényvilágot teremtett, melyben a létbizonytalanság és a folyamatos szorongás által felvetett, mindenféle teljességszménnyel szemben bizalmatlan, a sztereotípiákat és előítéleteket kimozdító kérdések alighanem fontosabbá válnak, mint az ezekre érkező lehetséges és viszonylagos válaszok.

Nyír, 2016 (filctoll, 70x50 cm)

39 Balázs Imre József: Sanyi bá Elvisszel találkozik. In B. I. J.: *Erdélyi magyar irodalom-olvasatok*. Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, 2015, 241.

A TISZA NÉV MÉG A VÁLYOGKUNYHÓBAN IS VESZÉLYES VOLT A KOMMUNIZMUSBAN

– *Oláh-Gál Elvira beszélgetése a borosjenői és szegedi gróf Tisza család marosvásárhelyi leszármazottjával, gróf Tisza Kálmánnal* –

A Tisza család gyökerei az Árpád-házi királyok korába nyúlnak vissza. A családnév későbbi korokban is feltűnik Biharországban, ismertté mégis a török hódoltság korától válik. Temesvár és Várad elfoglalása után az erdélyi fejedelemségben nyernek tisztségeket és birtokot, így Belső-Erdélyben és Székelyföldön. A török hódoltság után visszaszerzett bihari birtokon a Tisza család egyik legbefolyásosabb főúri családok egyike lesz. A trianoni békediktátum megpecsételte nemcsak a birtok sorsát, amelyet a határ szó szerint kettévágott, hanem a család további életét is, hiszen ma a Tisza család leszármazottjai az Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Magyarország, Svájc és Románia területén élnek. A Marosvásárhelyen élő Tisza Kálmánnak ez utóbbi jutott súlyos örökségül. Ritkán szerepel a nyilvánosság előtt, a beszélgetést is csak sok évi várakozás és hosszas rábeszélés után vállalta. Időközben összeállította családjának A Tisza család krónikáját. Érdekes olvasmány. Ezzel indult beszélgetésünk:

– *Kinek írta, milyen megfontolásból a családi krónikát?*

– 2003 tavaszán felkértek, hogy a *Korunk* számára írjak a Tiszákról, családom második világháború utáni helyzetéről, arról, hogy miként vészeltük át az 1949 tavaszán végrehajtott kitelepítések utáni súlyos éveket. Megvallom, kezdetben valóban nem akartam vállalni e megbízatást, de sorstársaim rábeszélésére, főként gr. Degenfeld-Schonburg Sándor, Németországban élő rokonomnak, valamint a magyar történelmi nemesi családok által létrehozott Castellum Alapítvány (melynek egyik alapító tagja vagyok) akkori ügyvezető alelnökünk, néhai Torma Miklós meg Komoróczy György, kitelepítést átélő sorstársaim ösztönzésére eleget tettem a megtisztelő felkérésnek. Bár jóval túlléptem a szerkesztőség által megszabott 12-14 oldal, számomra elégtételt jelentett, hogy a beküldött anyagot teljes egészében elfogadták és 2003 decemberében közölték egy gyűjteményes kötetben,

*Álló- és mozgóképek – Vázlat az erdélyi főnemességről*¹, amely bizonyos mértékben visszaemlékezés a 20. század sötét évtizedeire, az erdélyi magyar főnemességet és nemességet ért történelmi igazságtalanságra. Mivelhogy tarsolyomban még sok minden szerepelt, bővebbre szabtam, 80-90 oldalnyi terjedelemben foglaltam össze a családtörténetünket, és 2003–2004 táján külföldön élő rokonaimnak is elküldtem, akikről korábban kaptam néhány régi családi fotót is. Az 1989 decemberi változások után az anyaországi rokonok révén olyan könyvekhez is hozzájuthattam, amelyeket korábban Romániába behozni tilos volt, becsempészni óriási reszkírt jelentett. Jóval a változások után, Marosvásárhelyen egy nemzetközi könyvvásáron bukkantam rá egy 2004-ben kiadott CD-re, rajta a teljes *Turul*² folyóirat, benne dr. Komáromi András a borosjenői Tisza családról írt tanulmányával, amely annak idején a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság szakfolyóiratában, a *Turulban* jelent meg 1895-ben, külön lenyomatban, folytatásban, négy közleményben. Ezt a forrást felhasználva készült el 2005-ben a legutóbbi bővített családtörténeti összeállítás, *A Tisza család krónikája*, amelyet korabeli feljegyzések, tények, emlékek alapján állítottam össze. A közel 200 oldalnyit kitevő családtörténet, néhány képpel illusztrálva, főleg családom részére készült, továbbá rokonoknak, barátoknak, és a Tiszák közéleti szereplése iránt érdeklődő szimpatizáns ismerőseimnek is juttattam egy-egy példányt. Remélhetőleg valamikor az unokák is szívesen elolvassák majd, miután felcseperednek.

– *A Tisza család borosjenői és szegedi előnevet visel. Borosjenő*³ *a hajdani Zaránd megyei ősi fészek, honnan a szegedi név?*

– A hajdani Zaránd vármegyei Boros-Jenőn, a török birodalom határán az ismeretlenből felbukkanó – deákként emlegetett – I. Tisza Györgytől vezetjük a családfát, a leszármazás tőle szakadatlan. Ő sze-

1 Kovács Kiss Gyöngyi: *Álló- és mozgóképek – Vázlat az erdélyi főnemességről*. Kolozsvár, 2003, Komp-Press Korunk Kiadó.

2 *Turul*, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye, 1883–1950, Arcanum Digitális Adattár, CD-ROM, A teljes adattár egyben, 2004.

3 „Bihar vármegye egyik előkelő, tekintélyes, régi, birtokos nemes családja azon családcsoporthoz, melyek mint Boros-Jenőn birtokosak, erről vették előneveiket. A család címere a vért kék udvarában zöld téren álló pánccélinges és sisakos magyar vitéz, jobb kezében kivont kardja hegyén törökfejet, bal kezében három szál búzakalászt tartva. A vért fölötti koronás sisak takarója jobbról aranykék, balról ezüstvörös.” (Nagy Iván: *Magyarország családai*, XIV. kötet, Arcanum)

rezte a Borosjenő határában fekvő jószágokat I. Rákóczi György idejében. Ahogy feljegyezték, kardjával, vitézségével és birtokszerzési hajlamával szerzett magának hírnevet és vagyont. Borosjenő akkortáiban az Erdélyi Fejedelemségnek erős védőbástyája volt, a környék úgynevezett futott nemeseinek igen gyakran nyújtott oltalmat, menedéket. Tisza György deák is azok közé a földönfutó nemesemberek közé tartozhatott, kiket a török az ősi hajlékból világgá üldözött. A korabeli források tanúsága szerint 1636. június 21-én I. Rákóczy György fejedelemtől Arad, Csanád és Temes vármegyében tizennégy falut és pusztát kapott adományba. Az adománylevélben „Georgius literatus Tisza Makainus de Boros Jenő” neve szerepel, ami arra mutat, hogy nemrégén költözködhetett Borosjenőre, és mint Makóról jött embert említik. Később mint „nobilis jeneiensis” azaz jenei nemesnek nevezi magát. Állandó lakhelye a Fehér-Körös mentén, az Erdélyi Fejedelemséghez tartozó Borosjenő volt, ahol szerény kúriája állott, de Nagyvárad központjában is volt háza. Borosjenő várának egy ideig kapitányi tisztségét is viselte. Nyilván nem véletlen, hogy a család nemesi előnevét Borosjenőről vette.

A grófi cím és szegedi előnév Tisza Lajostól, Tisza Kálmán miniszterelnök testvérétől ered, aki királyi biztosa volt az árvíz sújtotta Szeged újraépítésének. Négy év alatt újjáépült a romba dőlt város. Tisza Lajosról nevezték el a belvárosi körutat, ami a kommunista érában, 1953 után Sztálin nevét kapta, majd lett Lenin körút, és ma ismét Tisza Lajos nevét viseli. Amikor a király megerősítette a nemességét és grófi címet adományozott, akkor kapta a szegedi előnevet, így szerepel a *Királyi Könyvekben*⁴.

Időben visszatérve György deákhoz, megemlíteném, hogy a fejedelemtől kapott birtokadományt feleségével és két sógorával együtt kapta. Felesége az Arad vármegyei, régi birtokos családból származó Cserepes Anna volt, és sógorai: Cserepes Dániel deák, valamint Szabó Ábrahám, ez utóbbi 1609-ben Zaránd vármegye szolgabírája volt. Az adományban tehát négyen részesültek. Ugyanekkor, a korábban már református hitvallású Tisza Györgyöt a fejedelem megerősítette korábbi nemesség-

4 A *Királyi Könyvek (Libri Regii, Liber Regius)* a Habsburg-ház 1527–1867, illetve Ausztria–Magyarország 1867–1918 között vezetett iktatókönyvei, jegyzékek, kivonatok, melyekben különféle kancelláriai ügyek fő adatait gyűjtötték össze, pl. a birtokadományozást és nemesítést.

gében is. György deák jelentős személy lehetett, ugyanis Erzsébet nevű leányát Csulai György, erdélyi református püspök vette feleségül. Fia, István, azaz I. Tisza István már rangban is kiemelkedett a környezetéből. 1649-bent Zaránd vármegye szolgabírája, majd követe. 1656-ban alispánnak választották, nemsokra rá, 1656–1658 között portai követ. Ennek tulajdonítható, hogy II. Rákóczi György hadi vállalkozásai után a híres sztambuli Jedikulában, azaz Héttorony várbörtönben raboskodott. Szabadulása után kővári kapitány.

- *Az Erdélyi Fejedelemség korában járunk. Borosjenő is török fennhatóság alá került, és a Tiszák Erdélybe menekülnek, a fejedelem szolgálatába állnak, így lesznek Belső-Erdélyben, sőt Székelyföldön (Székelykeresztúr, Görgényszentimre) is birtokos nemesek.*

- Az említett Tisza István az új fejedelem, Barcsai Ákos szolgálatába állva részt vett Várad védelmében. A védelmi harcok során az öt bástya közül az ostromnak legjobban kitett Aranyos-bástya kapitányaként védte a várat, azonban a hatalmas túlerő bevette Váradot, a Tiszántúl legfontosabb erősségét. Hősiességét feljegyezték a krónikák, 46 napig védte „tanulatlan pattantyúsaival” a várat a gyakorlott tüzérség ellenében. Várad elestével az egész Partiumon a török lett az úr. Tisza Istvánnak pedig minden őstől maradt és szerzett jószágga az elfoglalt várak környékén volt, így mind odavesztek. Erdélybe akart letelepedni, de végül Debrecenben maradt, ahová a megmaradt, kis létszámú várvédők visszavonultak. Arra számíthatott, hogy a törökkel valahogy megalkuszik birtokai felől. Barcsai fejedelem megemlékezvén Tisza István sok hasznos szolgálatáról, Debrecenben harmincadosnak⁵ nevezte ki. 1660 őszén kővári kapitány lett. Barcsai bukása után Tisza István hamarosan elveszti Kőváron betöltött tisztségét. Kemény János, az új fejedelem, hogy az „ország régi érdemes szolgáját” valamivel kárpótolja, kinevezte őt az erdélyi „fiscalis jószágok prefectusának.”⁶ Déván húzta meg magát. Egy nemesi kis udvarházban lakott és igen szerény körülmények között élt feleségével és Sára lányával. Apafi Mihály 1662 tavaszán kelt levelével megerősítette az öreg Tisza Istvánt a dévai ház birtokában, és Torda vármegyében még egy falut, Alsó-

5 A harmincadvám még az Árpád-korból eredő külkereskedelmi vám. A hivatal élén állt a harmincados, latinul tricesimator.

6 A fejedelmi birtokok felügyelője.

más néven Kisfügedet is hozzáadta, hogy a régi, gazdag főember szükségét ne lássson. Ugyanis kísérletei, hogy egykori hatalmas vagyonát visszaszerezze, sikertelenek voltak. Fia, II. István⁷ – aki apja első házasságából, sepsiszentgyörgyi Daczó Zsuzsannától származott, ebben az időben, mint jószág nélkül szűkölködő szegény legény, Magyarországon tartózkodott. Az ősi kardon kívül nem maradt egyebe, mint egy tarisznyára való adományos meg zálogos levél, melyeket híven megőrzött. Amikor meggyőződött, hogy elhunyt atyja magyarországi birtokait semmi úton-módon nem tudja birtokba venni, Erdélybe költözött rokonaival, akik vele együtt Apafi Mihály védőszárnyai alá menekültek és többnyire Torda vármegyében telepedtek le, és a fejedelmi udvarban vagy a csatatéren próbáltak szerencsét. Ő pedig amikor Görgényszentimrén egy kis jószágot kapott adományba, családot alapított, s mint a Torda vármegyei „fiscalis tizedek albérlője”, szerényen éldegélt családjá körében. Amikor arról értesült, hogy a keresztény hadak Buda ostromára készülnek, előszedegette apja régi okleveleit, és Sára húgával, illetve borosjenői Zöldi Gáspár nevű unokatestvérével együtt felkereste a fejedelmi udvart, és Apafi Mihálytól „nova donatio”⁸-t szerzett azokra a Bihar vármegyei birtokokra, melyeket még Barcsai Ákos fejedelem 1659-ben adományozott atyjának. Fia, György, ez időben Bécsben ügyvédnek tanult. A családi hagyomány úgy tartja, hogy apja éppen a birtok visszaszerzéséért neveltette fiát jogásznak.

- Igen érdekes a család történetének ez az időszak. A Tisza család elveszítette birtokait a török hódoltság idején, de a karlócai békekötés után mégis hosszú jogi huzavona után kapta vissza. Miért a több évtizedes pereskedéssel, hány évig tartott a birtokvisszaszerzés folyamata?

- A török teljes kiűzetése, vagyis 1699 után vette kezdetét a családi birtokért folytatott küzdelme, és csak 1760-ban sikerült eredményt elérnie. Ez valóban hosszú idő, jóval több, mint fél évszázad! Ugyanis a Tisza birtokot is meghódítottként kezelték, és a bécsi kamarilla a hozzá közel álló híveinek osztotta szét a visszahódított területeket.

7 Tisza István fia, II. Tisza István, Görgényszentimrén Apafi fejedelemtől kapott egy kis jószágot. Felesége csíkfalvi Bakó Kata, akitől 2 gyereke maradt: egy fiú, György, és egy Klára nevű lány.

8 Olyan adomány, amelyben akkor részesül egy nemesi jószág birtokosa, ha elődei már birtokában voltak. A „lappangó” jog biztosítása.

A Bánságban és Partiumban ezért lett egyszerre annyi új osztrák tulajdonos.

Magyarország felszabadítása után Tisza György⁹ ügyvédként a saját bőrén tapasztalta meg a jószágkereső magyar nemeseket sújtó bécsi komisszió – ún. Neoacquistica Commissio¹⁰ – eljárásait, mely a birtokjogi helyzet rendezése céljából alakult a töröktől visszafoglalt területen. A törökök kiűzetése után sokan szentül hitték, hogy most már egyszerűen fölmutatják a megsárgult pergameneket, és tüstént visszanyerik ősapáiknak drága véren vagy drága pénzen szerzett örökségét. Ugyanis a magyar jog és törvények értelmében a török által bitorolt birtok „visszaszerzett” tulajdon volt, azonban az osztrák hatalom „meghódított” területként kezelte, és az Újszerzeményi Bizottság alá rendelte. Eme bizottság a töröknél is keményebb és kapzsibb hatalomnak bizonyult, számos esetben megdöbbentő visszaélések történtek. Arad és Zaránd megye nagy részét III. Károly (Mária Terézia apja) rokonainak adták. A borosjenői Tiszák birtokait a császár rokonának, Rainaldini modenai hercegnek ajándékozták, mint „kamara-területet”. Hasonlóképpen német nagybirtokosoknak jutott számos magyarországi birtok Békés és Csongrád megyékben is. Erre írta II. Rákóczi Ferenc az *Emlékirataiban*, hogy Leopold császár ezen intézkedése által a maga minisztereit gazdagította, és úgy jellemzi a bizottság működését, hogy „az Magyarországot végső romlással fenyegette”. Tisza György egy egész életet tölt a hiábavaló pörösködéssel. Közben közhivatalt is vállalt, Tordán jegyző, majd alispán volt, de csakhamar visszatért az ügyvédséghez, mely sokkal jövedelmezőbb foglalkozásnak bizonyult. Jövedelmét pedig nem tékozolta el, hanem birtokvásárlások-

9 Tisza György (1680–1754.) a családfán a II., Bécsben tanult jogot. 1698-ban fejezte be tanulmányait. Korának ismert és szakmailag elismert jogásza volt, fél évszázados ügyvédi pályafutása alatt nagy tapasztalatra és tekintélyre tett szert.

10 Az Újszerzeményi Bizottság (Neoacquistica Commissio) 1688-ban létrehozott császári tanácsadó szervezet, 1690–1709 között működött. Alapja I. Lipót osztrák császár és magyar király rendelete, miszerint a régi tulajdonosok a visszafoglalt területeken fekvő birtokaikat csak a birtokjog igazolása és egy tizednyi fegyverváltás lefizetése után kapják meg. Ezt a váltáságot „jus armorum”-nak, fegyverjognak nevezték. A birtok értékét a bizottság állapította meg, jellemzően felülértékelve azt. A bizottság élén Kollonich Lipót bíboros, esztergomi érsek állt, akit Lipót kamarássá nevezett ki. A Magyar Királyság berendezésére 500 oldalas tervezetet dolgozott ki, ennek lényege Magyarország beolvasztása, azaz átszervezése az osztrák örökösödési tartományok mintájára. A történelmi hagyomány neki tulajdonítja a hírhedt mondatot: „Magyarországot előbb koldussá, azután katolikussá, végre németté kell tenni”.

ba fektette és fél évszázados prókátorsága alatt annyi vagyont szerzett magának, hogy vénségére úri módon élhetett. Tordán lakott, melynek határában szép gazdasága volt, de ezenkívül Udvarhelyszéken és Kolozs vármegyében is volt még jószága. Hites ügyvédként jól ismerte az akkori idők igazságszolgáltatását, és lehetetlennek tartotta, hogy Bécsben a császári kincstárral meg egy uralkodó herceggel szemben – aki ráadásul a király kedvelt rokona volt –, egy ismeretlen magyar embernek adjanak igazságot. Egyébként is, a sok lótás-futás és költekezés görgényszentimrei kis jószágát is elnyelte. Ekkor már jóval túl volt hatvanadik életévén, a peres aktákat, a megsárgult pecsétes okiratokkal, 1747-ben ráhagyta a második feleségétől, rődi Bihary Zsuzsannától született László fiára, aki ebben az időben atyjának szitáskeresztúri (ma Székelykeresztúr) birtokán gazdálkodott, és a per folytatásával bízta meg. Tisza László¹¹ ámbár ügyvédi diplomát nem szerzett, de a törvényt igen jól ismerte. Prókátori hivatottságának már udvarhelyszéki esküdt, azaz „juratus assessor” korában számos tanújelét adta. Szerencsés körülmény volt, hogy Mária Terézia 1748-ban kelt rendeletében az erdélyi fejedelmek adományainak érvényes voltát Arad, Zaránd és Máramaros vármegyékben is elismerte, s ezáltal a Tisza család birtokigényei (is) jogos alapot nyertek. 1748-ban Tisza László perújrafelvételt nyújtott be, amit több mint egy évtizedes pereskedés után nyert meg. A kor neves ügyvédjei segítségével, mert előbb Hajós Sámuel nyerte meg az első fordulót, majd Lechoczky Dávid képviselte Tisza érdekeit, visszaverte a herceg ügyvédjének „repulsióját”¹², és a Királyi Ítéletáblán véglegesen megnyerte a pert. Az ítélet után Tisza Lászlót 1760. szeptember 9-én ünnepélyes keretek között be is iktatták, de nem a család korábbi, Bihar és Zaránd megyei birtokaiba, hanem a Váradi Uradalomból elkülönített és csereként felajánlott Geszt és Mezőgyán községek, valamint az ezekhez tartozó puszták tulajdonába. Az 1760-ban történt birtokba iktatás után Tisza László otthagya Udvarhelyszéken lévő székelykeresztúri birtokát, és Erdélyből Gesztre költözött.

11 Tisza László (Torda, 1723 körül – 1772) a családfán az első e néven. Hitvese bályoki Szénásy Hégen Rebeka (Bécs, 1783. július 7.) Három fia közül egyik gyerekkorában meghalt.

12 latin: fellebbezés

- *Ami szintén nem volt egyszerű...*

- Valóban nem. A „fehérlő” mondája szerint egy fehér lovon, nyakában szőrtarisznyával, s ebben holmi pecsétes iratokkal érkezett Gesztre. Aztán minden elveszni látszott, mert egy bizonyos Jób János nevezetű ember Nagyszebenből egymás után két levelet is küldött a kamarának, melyben a pernyertes Tiszát okirat-hamisítással vádolta meg. Jób János álnév alatt Szöllőssy János keresztúri prókátor rejtőzött, aki valamikor Magyarországon a kincstárt szolgálta. Amikor Tisza László megtudta, hogy mi készül ellene, hamarosan szülőföldjén, Erdélyben termett, és törvényes vizsgálatot kért. Az újrakezdett per Tisza újabb győzelmével zárult. Az erdélyi királyi tábla – Tisza László panaszára – hűtlenségben marasztalta el a vádlóját, és összes javainak elvesztésére ítélte, mert az oklevél-hamisítás hűtlenségi esetet képezett, és a hamis vádlót is aszerint büntették. Az erdélyi birtokainak feláldozása árán kielégítette leánytestvéreit és oldalági rokonait. A bihari birtokokról pedig az uralkodó adományt állított ki a birtokszerző nevére 1766. augusztus 9-én keltezett okiratában.

A Tisza család tehát fél századnál tovább perlekedett, s a görgényi szegény nemesembert, II. Tisza István unokáját irigyelt, gazdag földesúrrá tette. Sokszor úgy képzelem a bécsi bizottság tevékenységét, mint a mai visszaszerzési folyamatot...

- *Geszttel a család történetében új fejezet kezdődött.*

- Geszt¹³ község a környező falvakkal egészen a 2. világháború végéig volt a Tisza család birtokában. A pernyertes Tisza László, amikor a geszti birtokára érkezett, nem volt udvarház vagy kastély a településen, egy „vármegyeház”-nak nevezett régi épületbe költözött be. A következő évben nősült meg. Fiatal feleségét, bályoki Szénásy Hégen Rebekát 1761-ben a Szilágyságból hozta Gesztre, és így Rebekával bevonult az első nő a Tiszák geszti otthonába, vele a női erények, melyekkel bőven meg volt áldva. A törhetetlen hazafiság, mély vallásosság a protestáns világfelfogással hűen követett hagyomány volt a családban, mely apáról fiúra szállt. Ők ketten voltak a geszti családi fészek megalapozói. László

13 Geszt a mai Magyarország keleti szegletében, a Nagyalföld délkeleti csücskében, a magyar-román határ mentén fekszik, közel – a trianoni diktátummal Romániához csatolt – Nagyszalontához. Egykor Bihar vármegyéhez tartozott, ma Békés megyei zsáktelepülés.

rendezte a falu életét, az úrbéri viszonyokat, majd lelkészt hozatott az üresen álló papi lakba, tataroztatta a régi templomot, tornyot építtetett hozzá és orgonát is készíttetett. Tetteiről olvashatunk a *Fekete Geszti Krónikában*, amit Nagy Sámuel, a község jegyzője írt. Tízévnvi gazdálkodás, építkezés után elhunyt, ő volt az első halottja a geszti családi kriptának. Hitvese tizenkét évnvi özvegység után, alig negyvenévesen távozott az élők sorából. A koporsója felett 1783-ban tartott halotti búcsúztató különösen kiemeli azon erényét, hogy a szegények, gyámoltalanok, elhagyatottak jószívű gondozója, istápolója volt. Emlékét őrzi a debreceni kollégiumnál létrehozott alapítványa, amely két alumnus, vagyis bentlakó diák tartására szolgált, valamint a váradoszai új református templom építésére rendelt jelentékeny, 1000 rhénes forint adománya, melyet életében, még mielőtt e templom építése megkezdődhetett volna, az egyház elöljáróinak kezeihez juttatott.

A pernyertes birtokszerző László második fiával, II. Tisza Lászlóval kezdődik a család közszereplése az új érában. Előbb Bihar vármegye főjegyzője, majd országgyűlési követe lett. Az egyházi élet terén, mely őt az újonnan alakult nagyszalontai egyházmegyében a gondnoki székbe emelte, az egyháziak s világiak paritásán felépülő egyházi autonómiának volt erős híve és támasza. Udvari főméltósági címet viselt, császári és királyi kamarás volt.

– *A geszti birtokot szerző Tisza Lászlótól errefelé már minden nemzedékben találunk jelentős politikusokat vagy közéleti embereket.*

– Tisza László a Teleki családból nősült, 1796-ban Teleki Katával¹⁴ kötött házasságot. Nevükhöz kapcsolódik a geszti kastély építése. Az épület emeleti részén, az ún. „Babilon” alatt levő erkélyen Tisza László és Teleki Kata monogramja és címere volt látható, ami emlékeztette az utódokat a kastély két építtetőjére. Ők a szépszüloim. A kultúra és egyház támogatói voltak, s valóban főúri életre rendezkedtek be. Házasságukból tíz gyermek született, de csak öten érték meg a felnőttkort, közülük egy fiú, a későbbi konzervatív politikus, Tisza Lajos¹⁵ úkapám. Közel tíz éven át a nemesség helyi autonómiájának

14 Teleki Katalin (Nagyszében, 1777 – Váradoszai, 1820) Geszten a Tisza sírbotban nyugszik. Széki gr. Teleki Lajos főkormányiszéki tanácsos és nagyszalontai és feketebátóri gr. Tholdi Sára lánya.

15 Tisza Lajos (Nagyvárad, 1798 – Geszt, 1856) Bihar vármegye aljegyzőjeként kezdte közéleti pályafutását, majd főjegyző. Bihar vármegye legnagyobb földbirtokosa,

tisztségviselőjeként Bihar vármegye első alispánja volt. 1841-ben V. Ferdinánd király Bihar vármegye főispáni helytartójává, úgynevezett „adminisztrátorrá” nevezte ki. Ezáltal a központi hatalom alkalmazottja lett és ennek értelmében a bécsi udvar érdekeit volt hivatott szolgálni. Konzervatív politikusként a reformkorban országosan ismert személyiség volt, ún. adminisztrátorként azonban meglehetősen népszerűtlen lett, alakját kevésbé őrizte meg a történelem iránt érdeklődő olvasók emlékezetében. Amikor Tisza e kinevezést elfogadta, a vármegye, mely hagyományosan Habsburg-ellenes, ellenzéki beállítottságú volt, válszul legnagyobb ellenfelét, Beöthy Ödönt emelte az alispáni székbe. Ha közéleti pályája az adminisztrátori kinevezése előtt befejeződött volna, az utókor emlékezetében a konzervatív nagybirtokos nemesek egyikeként maradt volna meg, anélkül hogy politikai szereplését elítélték volna. Úgy vélem, hogy az utókor talán méltatlanul feledi el. Tévedhetett ugyan politikai nézeteiben, de önző befolyások alatt sohasem állt. Meg volt győződve, hogy a haza csak a nemzet és a király egyetértése mellett virágozhat fel. A gyökeres reformoktól ódzkodott, de nagyságára mutat az a felismerés, hogy 1848-ban azonnal visszavonult a politikától. Halálakor a nekrológok már kiemelik a „köz érdekében” tett adakozásait. Leányiskolát alapított, patrónusa volt a debreceni kollégiumnak. Fiai taníttatását a legjobb nevelőkre bízta, sőt liberális gondolkodókra. A tudományok művelését és az értelmiség támogatását fontosnak tartotta. Igazi Tisza volt – céltudatos, konokul szívós, kitartó.

- *De mi igaz abból, hogy az imént említett Tisza Lajos és a magyar forradalomhoz csatlakozó fiai (László, Kálmán, Lajos) adták a példát Jókai Mórnak a Baradlay család regényes megírásához. A családi hagyomány is így tartja számon?*

- A korabeli tudósításokból tudjuk, hogy a reformellenzék vezetője Beöthy Ödönnel olyan zengzetes politikai csatározásokat vívott, hogy Jókai Mór az egymással szemben álló két nyakas, kemény és elszánt

országgyűlési követ, de követi megbízatásáról lemond és a nemesség helyi autonómiájának tisztségviselőjeként két ízben is a megye első alispánja (1832-1837 és 1837-1841). 1841-től azonban a kormány híveként főispáni helytartó (1841-1848), valamint császári és királyi kamarás. A forradalom kitörése után lemondott tisztségéről és visszavonult geszti birtokára. Néhány hónappal Domokos fia halála után halt meg. Teleki Júliával (1805-1863) Marosvásárhelyen 1825-ben kötött házasságukból hét fiú született, három születés után, Domokos pedig fiatalon halt meg.

harcos küzdelmeinek legizgalmasabb jeleneteit be is vitte *A kőszívű ember fiai* című regényébe, melyben a negatív hős az adminisztrátori posztot betöltő Rideghváry Bence. Ennek fiait – a Baradlay-fiúkat – Jókai többnyire a Tisza-fiúkról, vagyis Lajos fiairól mintázta, akik az 1848-ban kitört forradalom kezdetén az apjukéval szembenálló oldalon találták meg helyüket. Ha Jókai valóban róla mintázta meg Rideghváry Bence adminisztrátori alakját, biztosan keménykezű emberként ismerték kortársai. Legnagyobb fia, László 1848–49-es huszárfőhadnagy, Perczel Mór mellett harcolt, a móri csatában súlyosan megsebesült. Mindenik fiú a liberális párt és függetlenedés híve volt. Egy azonban elmondható, a forradalom leverése után Tisza Lajost nem látjuk azok között, akik álláspontjukat igazolni látták a levert forradalomban. Az „öreg Tisza” az udvar szolgálatában is „jó magyar” maradt, miként akkoriban fogalmazták. Számomra rendkívül rokonszenves. Elsősorban a család életében betöltött szerepét, mint gondos családapát tiszteltem benne. Az elődök tiszteletében, a szülői és gyermekszeretében az igazi keresztyén erények megtestesítője. Gyermeküket a magyar hagyományok és a kálvinista puritanizmus szellemében nevelte.

A reformkor időszakából két számadáskönyve maradt fenn. Nagyra értékelem személyes számadáskönyvét, amit 1841–1845 között folyamatosan, részletesen vezetett. Személyes naplójegyzete számomra azért is értékes, mert számos információt tartalmaz életmódjáról, jelleméről és szokásairól. A saját és a család személyes kiadásait minden részletre kiterjedően közel négy éven át vezette. Gyermekük mellé híres nevelőket, tánctanárt és vívómestert is fogadott. A családjával mindig törődő, gondos édesapa az akkoriban főnnálló bizonytalan közállapotok miatt felserdült fiaitól megkövetelte, hogy jogi tanulmányaik mellett valamilyen kétkezi mesterséget is megtanuljanak. László nevű fia a műbútorasztalos szakmát tanulta ki, míg Lajos a faesztergályosságot választotta. Kálmán (a későbbi miniszterelnök) állítólag kijelentette: „én mindig megélek a tollamból”. Domokos fia költői pályáját is egyengette, a legjobb nevelőt, Arany Jánost fogadta mellé.

Ahogy visszavonult a politikai élettől a forradalom leverése után, amilyen családszerető volt, ahogyan vezette a gazdaságot, az nekem mind rokonszenves. Nem ismerhettem, de valahogy mindig úgy jelenik meg képzeletemben, mint ha személyesen is ismertem volna.

Az utókorra fennmaradt másik számadáskönyvet Tisza Lajos az uradalmi intézőjével, a jószágigazgatóval készítette az 1832–33-as gazdasági évtől kezdődően, évente tételesen kimutatva a bevételeket és kiadásokat, amiket jóváhagyásával zárhattak le. No, ez ma is példaértékű a költségvetés végrehajtásáról. Sajnos, e számadáskönyv csak töredékekben maradt fenn. Az 1843–44-es gazdasági év kiugróan jó évnek számított, az uradalmi bevételek is magasak voltak, a birtok fejlesztésével is törődtek.

– *A kerti lakot viszont, ahol Arany János lakott, már régebben felépítették és múzeummá alakították.*

– Igen, azt is a második világháborúban bontották le, a kastélyt birtokba vevő szovjet hadsereg katonái a sáros út feltöltésére használták fel az épület anyagát. A megmaradt alapokra építették újra Arany kerti házikóját.¹⁶ Korábban az épületet már Tisza István renováltatta a nagy költő iránti tiszteletből, még első miniszterelnöksége idején szeretetből, mert Arany János volt Tisza Domokos¹⁷ házitanítója, még mielőtt kinevezték volna rendes tanárnak a nagykőrösi gimnáziumba. Kapcsolatuk ezután is megmaradt, leveleztek egymással, Arany János irányította Tisza Domokos költői pályafutását. Domokos fiatalon elhunyt és Arany ötletére, befolyására adták ki hátrahagyott verseit¹⁸. Nekem régről megvolt a második, 1889-es kiadás, elég rongyos állapotban, de újrakötöttem. 2013-ban az a kellemes meglepetés ért, hogy a geszti gyökerekkel rendelkező Kisné Góz Ilona, akit levelezés útján régebről ismertem, postán megküldte nekem hasonmás kiadását¹⁹, a „geszti kis poéta” verseskötetét, három példányt is kaptam tőle, bizonyára tudta, hogy két gyerekem is van, ezért nemcsak egyet küldött Budaörsről. Leánya, Dr. Kis Mariann, a Buda Expo Kft. felelős kiadója

16 1967-ben, a költő születésének 150. évfordulóján vetődött fel az ötlet, hogy építsék azt újjá a régi helyén. 1971. június 8-án nyitotta meg a Békés Megyei Tanács, a Magyar Tudományos Akadémia és a Petőfi Irodalmi Múzeum, benne található az Arany János Emlékmúzeum.

17 Tisza Domokos (Geszt, 1837 - Pest, 1956) Tisza László 1848–49-es huszárfőhadnagy, Tisza Kálmán miniszterelnök és Tisza Lajos királyi biztos öccse.

18 *Tisza Domokos hátrahagyott versei.* Pest, 1857. A versgyűjteményt Arany János rendezte sajtó alá. Második kiadása 1889-ben jelent meg az Olcsó Könyvtár füzetei között, Arany János előszavával.

19 Lásd bővebben: Komoróczy György: Egy Tisza-örökös Arany Jánosról. In *Krónika*, 2017. március 5.

jóvoltából látott újból napvilágot a *Tisza Domokos hátrahagyott versei* című kis kötet, Kisné Góz Ilona²⁰ utószavával.

Arany János a szabadságharc leverése utáni „bús időkben”, életének egyik legnehezebb korszakában kapott Geszten otthont és kenyeret, megbecsülést és szeretetet. Arany János emlékét a Tisza család mindig kegyelettel őrizte. Műveit szorgalmasan olvasta és alaposan ismerte. Köztudomású volt, hogy Tisza István – ki maga is Arany költészetének legnagyobb tisztelői közé tartozott – miniszterelnök korában egyszer előadást is tartott róla *Utazás Arany János körül* címmel. Arany János irodalmi jellegű levelezése Arany László hagyatékából a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárába került. E gyűjteménybe tartozik Arany János Tisza Domokosnak írt 39 levele is, ugyanis az ifjú költőtanítvány korai halála után az édesanya fia féltve őrzött kincseit visszajuttatta a költőnek, s mint levelében írja: „... ha Ön nem használhatja – adja fiának, legyen ez örökség attól, kit Önhöz buzgó ragaszkodása, szellemi testvérjévé tett”. A levél keltezése 1857. január 17. és úgy írta alá, mint leveleit általában: „alázatos szolgálója Tisza–Teleki Julianna”.

– Számontartják a Tisza–Teleki házasságokat? Az említett két nemzedék Tisza–Teleki házasságból született. Tisza Lajos felesége Teleki Julianna²¹ volt. De később például az Ön nagynénje, Tisza Erzsébet Aimée²² Teleki Mihályhoz ment nőül, és a közeli Gernyeszegen éltek.

– Igen. Nagynéném miatt is kerültünk Marosvásárhelyre. Nagypám sokat tartózkodott itt, a kitelepítés után is ide jöttünk. Jó viszonyban voltam nagynénémmel, aki rendkívül művelt asszony volt. Jól emlékszem, 1982-ben hagyta el Erdélyt, ment gyermekei után Nyugat-Európába. Budapesten talákoztunk Tisza Jolánnál, Tisza István miniszterelnök unokájánál, és mondhatom, rám hagyta személyes titkát, hogy

20 2011-ben néhai gr. Tisza István születésének 150. évfordulójára a Tisza István Baráti Társaság *Tisza István Emlékévet* hirdetett. Erre az alkalomra a KT-Electronic Kft. részéről Kisné Góz Ilona karolta fel a Schmidt Henrik által 1923-ban megjelent mű, *Tisza István boldog évei* című kis kötet újrakiadását, és dr. Kis Mariann egyengette megjelenésének göröngyös útját. (A reprintet 2013-ban a KT-Electronic Kft. adta ki. Előszót dr. Maruzsa Zoltán, a Tisza István Baráti Társaság elnöke írt. Budapest, 2011. október 31.)

21 Tisza Lajosné Teleki Julianna (1805–1863, Geszten nyugszik) Teleki József és Teleki Zsófia lánya, Teleki Blanka unokatestvére. Arany László leírásában „az erdélyi arisztokrácia magyaros műveltségű asszonyainak” mintaképe.

22 „Nincsenek illúzióim, tesztek, amit tudok Erdélyben”. Oláh-Gál Elvira interjúja széki gróf teleki Kálmánnal. In *Székyföld*, XVII. évf. 10. sz., 2013, 51–66.

nagy nehézségekkel megkapta az útlevelet, és már nem fog visszatérni, de erről ne beszéljek, mert még bajom származhat, ha a hatóságiak fülébe jut Ceaușescu Romániájában. Arra kért, viseljük gondját Micu bácsinak, Teleki Mihálynak, aki otthon maradt. Gondját nagyon nem kellett viselni, de élmény volt, amikor meglátogatott és mesélt. Az öregúr csak becsukta a szemét és megelevenedett előtte a történelem, fantasztikus emlékezőképessége volt, minden nevet, dátumot tudott. Szóval ilyen formán nagynéném ránk bízta, helyesebben megtisztelt azzal az őszinteséggel, hogy elárulja az Ő titkát. Éppen abban az évben volt fiának, Teleki Kálmánnak²³ az esküvője Brüsszelben, arra ment ki.

- De ez már a 20. század második fele. Menjünk vissza kissé az időben a század elejére, a család romániai történetének kezdetére. Beszéljünk Csegődről.

- Csegőd, a csegődi puszta 1761-től a Tisza családi birtok része. A kastély a 19. század végén épült az uradalomra. Valamikor Tisza Istvánnak²⁴ szánta dédapám, de nagybátyja, dédapám testvére örökös nélkül hunyt el és birtokát szintén Istvánra hagyta, ezért ő kapta meg Gesztet a jobb birtokigazgatás érdekében, ezért örökölte meg Csegődöt a nagyapám, Kálmán²⁵. A családi hagyományhoz híven nagyapám is a debreceni kollégiumban tanult, majd jogi tanulmányait Budapesten és Heidelbergben folytatta. Önkéntes katonaeveit a debreceni 2. huszárezrednél szolgálta le. 1897-ben megnősült. Nagymamám Keglevich Erzsébet²⁶ grófnő volt és a csegődi birtokon laktak. Előtte néhány évet bátyja, Tisza István élt itt családjával. A kastély²⁷ egy

23 Uo.

24 Tisza István (Pest, 1861– Budapest, 1918), a családfán a IV., teljes nevén Tisza István Imre Lajos Pál, politikus, a magyar főrendi ház örökös tagja, kétszeres miniszterelnök, akit az őszirózsás forradalom kirobbanásakor gyilkoltak meg. Tisza Kálmán miniszterelnök és Degenfeld-Schomberg Ilona (dédanyám így írta nevét, a tudósítások gyakran a D.-Schomburg, vagy akár a D.-Schonburg névváltozatot említik) elsőszülött fia, testvérei: Kálmán és Lajos, valamint Paulina br. Radvánszky Béláné. (*A Tisza család krónikája*)

25 Tisza Kálmán Imre Lajos Ágost (Budapest, 1867 – Marosvásárhely, 1947), a nagypapa.

26 Buzini Keglevits Erzsébet (Abony, 1879 – Csegőd, 1920). A Pest megyei Keglevits család több politikust, tudóst adott a magyar kultúrának.

27 A csegődi kastély a 19. században épült eklektikus stílusban, a T-alaprajzú épület kétszintes, magasföldszint és emelet, két szélén toronyszerű rizalitok emelkednek ki a falsíkból, az emeleteket övpárkány választja el egymástól. A főépület bejárója előtt kocsifeljáró volt, később verandát alakítottak ki.

mocsári tölgyerdő közepén épült, a kastély és a park körül meghagyták a terebélyes őstölgyeket, csak részben irtották ki az erdőt. Tisza Kálmán, a miniszterelnök dédapám építtette, és fénykorában hatalmas vadaspark vette körül. Az épületet már eredetileg központi fűtéssel, villanyvilágítással, vízvezetékkel és három fürdőszobával tervezték. Politikai pályáját ismerhetjük a magyar történelemből, ám a családot ért tragédia, azaz Tisza István 1918. október 31. mártírhalála után politikával soha többé nem foglalkozott. Gazdálkodott, csegődi szép gazdasága Nagy-Románia első mintagazdaságai közé tartozott.

– *Mi történt az első világháborúban és a trianoni döntés után?*

– Az új határ, amit a trianoni békediktátummal megrajzoltak, a Tisza birtokot kettévágta. Egyszer hallottam a rádióban egy beszélgetést arról, hogy valakinek a kertjét kettévágta a határ, és a kárvallott gróf Tisza Kálmánhoz ment kérésével, hogy járna közben az igazságtételért, mert hogyan történhet meg, hogy kertjének egyik fele Magyarországhoz, másik fele Romániához tartozik? De hát hogyan segített volna másokon, mikor saját magán sem tudott. Kész tények elé állították, bár a békediktátum után „szabadon” választhatott: vagy megtartja a magyar állampolgárságát és elveszíti Romániához csatolt részeken fekvő ingatlanjait, amiért kártérítést kapna, vagy az elcsatolt terület állampolgárságát veszi fel és marad a birtokon. Nagypám a kisebbségi sorsot, a román állampolgárság felvételét választotta, egyébként is az ígért „kártérítés” kifizetésében sem nagyon bízott. Bár így elveszítette a debreceni Degenfeld–Tisza-palotát, éppen a magyar állampolgárságról való lemondás miatt.

– *Mekkora volt a Romániához szakadt birtok?*

– Ötezer hold körüli volt a birtok nagysága, voltak még ingatlanok is, Váradon például. 1940-ben, amikor a második bécsi döntés alapján Nagyszalonta visszakerült Magyarországhoz, Csegőd továbbra is Románia része maradt. Váradolasziban állt egykor Tisza Kálmán dédapám szülőháza is. Korábban, a 18. század második felében itt a nagyváradi Tisza-házban, inkább kúriának mondhatnánk, a reformátusok II. József császár és magyar király alatt – 1784. január 1-jén – első nyilvános istentiszteletüket tartották, majd hét hónapon át itt hirdette az igét Keresztes József lelkipásztor, ugyanis a városban akkor

még nem volt református templom. Az épület még Mária Terézia idejében épült, az „ódon” épületet 1939-ben bontották le. Sokáig üres telek volt, majd helyére sportpálya épült. A nyolcvanas években többszintes tömbházat építettek a Tiszák egykori telkére. Ugyancsak itt állt Tisza Kálmán néhai miniszterelnök háromalakos bronzszobor-kompozíciója²⁸, ami 1945-ben elpusztult.

Nagyapám a virágzó csegődi gazdaságot már az 1930-as években Édesapámra bízta, aki komoly felkészültséggel és megalapozott szak-tudással továbbfejlesztette azt.

A második világháború után az 1945-ös agrárreformmal²⁹ tovább kisebbedett a csegődi birtok, azonban mintagazdaság címen, román nevén „ferma model”, az átlagosan maximált 50 hektárnál többet meghagytak. Az 1947-es telekkönyvi adatok szerint 175 kataszteri hold (100 hektár) mezőgazdasági terület, valamint Csegőd tőzsomszédságában, de Arad megyéhez, Vadász községhez tartozó birtokon, ahol apám rizst termelt, 45 kataszteri hold maradt a család birtokában. Ugyanis az 1945-ös földtörvény 8. paragrafusa értelmében a rizstermelésre kialakított területek mentesültek a kisajátítás alól. Édesapám 1947-ben még vezető gazdasági pozíciót töltött be, a Szolnoki Cukorgyár Rt. igazgatósági alelnöke volt, ez akkor részvényeivel 18 millió forint tőkés gazdasági társaság volt. Azonban a második földreformmal meghagyott 45 kataszteri hold, mintegy 26 hektár nagyságú rizsföldet 1948-ban a helyi állami szervek kisajátították a gazdasági épületekkel együtt.

28 Tisza Kálmán miniszterelnök szobrára már 1913-ban kiírták a pályázatot. A zsűri az első díjat Szentgyörgyi István szobrászművésznek ítélte oda. Természetesen Nagyváradon kívánták felállítani a szép, hatalmas, bronzból készült háromalakos emlékművet: a főalak, Tisza Kálmán közepén ül, míg a két melléalak közül jobbján Themis, az igazság istenasszonya – intelligens arcú fiatal nőnek megörökítve –, balján pedig egy erőteljes ifjú tartja a *Corpus Jurist* a kezében. A szobrot az első világháború éveiben nem állították fel, és a világháborút követően Várad helyett – a trianoni békediktátum miatt – már Berettyóújfaluban avatták fel, 1928-ban az egykori községháza épülete előtt. A monumentális emlékművet a második bécsi döntést követően, amikor Nagyvárad ismét Magyarországhoz került, Berettyóújfaluból átszállították a történelmi megyeszékhelyre. Ott az akkor már Tisza Kálmán téren (egykoron Szent Egyed utca, ma a Traian park része) állították fel az emlékművet, ám 1945 augusztusában egy éjjel „ismeretlen tettesek” ledöntötték a talapatáról. A szobrot beolvasztották, a talapat még évtizedekig helyben maradt, mígnem 1970-ben Barbu Ștefănescu Delavrancea mellszobrát állították helyére. A tér a két világháború között, a királyi Romániában Ștefan cel Mare moldvai fejedelem nevét viselte, majd a kis magyar világban visszakapta Tisza Kálmán nevét. A szocializmus évei alatt a tér V. I. Lenin nevét kapta, 1990-től nem lett külön neve, beolvasztották a Traian térbe. (Tisza Kálmán: *A Tisza család krónikája*)

29 A 147/1945. számú, agrárreformot tartalmazó törvény.

Szüleink az odaveszett ingatlanok nagyságáról nem közöltek velünk semmit, minek is, ha már elkoboztak mindent, s mások bitorolják, úgysem adják vissza soha... Úgy gondoltuk, ami volt, úgysem jön vissza. Magáról a csegődi kastélyról természetesen gyerekként is tudtunk, arra én is kíváncsi voltam, el is látogattam egyszer ifjúkoromban oda, de a gazdálkodás, a mintagazdaság, öntözéses földművelés ismeretlen volt. Anyám egyszer megemlítette, inkább csak elszólta magát, hogy a kastély körül a határban, ameddig a szem ellát, a földek egykor mind hozzánk tartoztak, de ezt nem volt szabad senkinek sem elmondanunk, nehogy bajunk essen. A '80-as évek elején egyszer elmentünk egy barátommal Csegődre és be akartunk menni a kastélyba. A kapus kérte a személyi igazolványom, és én jóhiszeműen meg is mutattam, de amikor meglátta a nevemet, hogy Tisza és Marosvásárhely, azt mondta „interzis...”³⁰, nem lehet bemenni, idegeneknek állami területre belépni tilos. Nagyot nyeltem, mi mást tehettem volna...

- *Valamit csak tudott a kapus, ismerték Csegődön a Tisza nevet...*

- Igen, sőt másutt is sokan ismerték a nevet, Tisza István miniszterelnök meggyilkolásáról évtizedek múltán is tudtak az emberek, a hatóságok előtt is ismeretes név volt akkoriban. Persze, a faluban még inkább tudták, hogy „Tisza gróf úr”, akit elűztek, Marosvásárhelyre került. Összefüggést nem volt nehéz találni, az utolsó román portás is tudta, hogy ki lehet a marosvásárhelyi Tisza. Én voltam naiv, mert adhattuk volna a barátom személyi igazolványát is, bizonyára szerencsésebben jártam volna. Később aztán meg is ismételtük, akkor már egy magyar nemzetiségű kapussal és a barátom igazolványával bemegettünk az egyébként szellemi fogyatékos gyerekek intézetébe. Lehangozó volt. De ezt a történetet ismerhetjük a '90-es évek elején megjelent képriortból³¹. Képzeliük el, milyen volt egykoron, amikor 1934-ben

30 Román: tilos

31 Az államosított Tisza-kastélyban és a -parkban eleinte sportudulót és a román labdarúgó-válogatottnak is otthont adó edzőközpontot létesítettek. A hanyatlásnak indult épületben később fogyatékos gyermekek számára hoztak létre árvaházat. A 150 férőhelyes csegődi intézetbe Bihar megyéből, illetve Szatmárnémetiből, Kolozsvárról, Vajdahunyadról és Aradról kerültek be gyerekek. Alig két és fél év alatt - 1987 októbere és 1990 márciusa között - 138-an haltak meg közülük, legtöbbször 3-5 évesek voltak. (A kommunizmus bűntetteit vizsgáló intézet feljelentéséből, amelyet 2017-ben nyújtottak be a főügyészségre). A német *Der Spiegel* 1990 márciusában tett közzé képriortot, amely megdöbbentette a világot.

Aimée nénémnek ott volt az esküvője a csegődi birtokon. Nagynénémet annyira megviselte, amivé vált a kastély, hogy valósággal belebetegedett.

– *Kálmánként hányadik a családban?*

– A IV., fiam az V., de már Kálmán unokám is van, mondtam is neki, becsülje meg, viselkedésével szégyent ne hozzon a családnévre, szépapja is Kálmán volt, még hozzá magyar királyi miniszterelnök, aki mindezülig leghosszabb ideig volt kormányfő. Tudni kell azonban, hogy Kálmán mellett más nevük is volt, nagyapám is a Kálmán nevet használta, bár keresztnéve több is volt, Imre Ágost Lajos. Hagyomány volt ez a családban, amit követtünk. Unokám például Kálmán László, a 13. nemzedéket képviseli György deák óta.

– *Ismerte-e a nagyapát, aki Tisza Kálmán Ágost Lajos nevet viselt?*

– Sajnos nem, de annyira közelállónak érzem, hogy ma is elszorú a szívem, ha rá gondolok. Nagyanyám, Keglevich Erzsébet 1920-ban meghalt. Nagyapám valósággal „átcsempészte” a határon a halottat szekéren, egymaga hajtotta a lovakat Gesztre, hogy a családi kriptába temessék. Három gyerekük volt, éspedig: György (édesapám), Imre, aki az első világháborúban tizenhat évesen meghalt, és Aimée Erzsébet, 1934-től Teleki Mihályné. Nagyapám Marosvásárhelyen halt meg, a Tisztviselőtelepen, egy bérvillában, mert utolsó éveit Gernyeszegen, a Teleki birtokon töltötte. Alig két és fél évet lakott Gernyeszegen a lányánál, mert a háborúban a kastélyt is feldúlták a menekülő németek, majd még inkább a bevonuló oroszok, így amikor hazakerültek, akkor lakást bérelt Vásárhelyen. 1947-ben elhalálozott, nem érte meg a kitelepítést, én pedig utána születtem, kényszerlakhelyen, a legnagyobb szegénységben.

– *Beszélt már a mintagazdaságról, gépesített, öntözéses rendszerrel működő növénytermesztésről, ménessel, modern vadgazdálkodással. Ez volt a csegődi Tisza birtok még a királyi Romániában is. Ez még mindig elfogadható állapot volt a családnak?*

– Az első, 1921-es romániai földreform a csegődi mintagazdaságot kezdetben nem érintette. A földreform alkalmazására csak 1926-ban került sor, valószínűleg nagyapám mintagazdaságának köszönhetően.

Ekkor azonban a birtok egy része kártalanítás nélkül odalett. A mintagazdaság megcsonkítva, de működött. Kálmán nagyapám ekkor még nagybirtokosnak számított a magánkézben – Bihar és Arad megyében – meghagyott birtokaival (közel 3000 holdnyi föld), s ez a mai értelemben vett Erdély területén ritka, kivételes esetnek számított. Csegödötől külön adminisztrálta testvére, István számára a nagy kiterjedésű „radványi pusztából” Romániához csatolt 350 hold birtokrészt, melyből a cséffai halastavakat egy szalontai cégnek adta ki bérbe.

1937-ben az Alföldi Cukorgyár Rt. igazgatósági tagja, 1943-ban pedig a részvénytársaság elnöke volt. (A cég részvényeinek összege 6,5 millió pengő volt.)

Családjá számára szép környezetet teremtett birtokán. A kastély szép, gondozott, 22,5 hold nagyságú parkját sétáló- és lovaglőösvények szeltek keresztül-kasul, a lovaglőutak a fák között a kastélyerdőben folytatódtak, valamint a mintagazdaság termékeny táblái közé is vezettek. Csodaszép lehetett akkoriban. A kastélytól nem messze vasúti megállóhely és őrház is volt. Nagyapám pedig ipari vasútvágányt építtetett és keskeny nyomtávú, lóvontatású mezei vasúthálózatot építtetett ki birtokán. Édesapám³² Csegödön született, ő is jogot, kögazdaságot és agrárgazdaságot tanult.

A nagyszalontai születésű Balogh Pál³³ 1936-tól négy éven át fiatal mezőgazdászként, mint uradalmi gyakornok dolgozott a birtokon.

32 Tisza György (Csegöd, 1898 – Marosvásárhely, 1980) doctor juris (a jogtudomány doktora), diplomás kögazdász-agronómus. Első felesége, ordódi Ordódy Erzsébet (Lily) nem szerette a vidéki életet, keveset tartózkodott Csegödön, több évi különélés után elváltak. Második felesége 1946-tól Vékás Erzsébet (1920–1997) nemes lélekkel megáldott, egyszerű származású, református gazdálkodó szülők harmadik gyermeke volt. Ebből a házasságból született György (1947) és Kálmán István (1949).

33 Balogh Pál mezőgazdász 1936–40 között volt alkalmazott. A birtok sajátosságainak megfelelően egyes munkálatok megszervezését és irányítását középvezetők – pusztá-gazdák – látták el a „György gróf úr által megadott napi utasítások alapján”. A gazdaságban folyó műveleteket, illetve a termeléssel összefüggő teendőket naponta ellenőrizte. A napi munkálatok végzése után, kastélyába visszatérve, másnapra szóló rendelkezéseit esténként telefonon adta meg a pusztavezetőknek. Az uradalom többségében állandó, családos alkalmazottakat foglalkoztatott. Idénymunkában alkalmi dolgozókat is szerződtetett, általában Erdőgyarak, Illye, Mezőbaj helységekből, valamint a közeli Arad megyei Vadász községből. A csegödi központi majort a többi majossal jól kiépített kisvasút kötötte össze, mellette pedig karbantartott köves és földút volt. Az út széleit nagy, lombos kőrissfák szegélyezték, azok alatt álom volt közlekedni. György apja, Kálmán gróf idős korában is naponta kocsikázott gyönyörű négyes lófogatós hintójával, s bizonyára nagyon élvezhette, hiszen mindig ő maga hajtotta a szép lovait.

Emlékeiben a Csegődön töltött időkről írja, idézem: „A Csegődi Uradalom vezetését teljes jog- és hatáskörrel György gróf úr gyakorolta, aki igen meggondolt bölcsességgel rendelkező, tiszteletet és fegyelmet tartani tudó egyéniség volt. Csegődön abban az időben már olyan modern agrotechnikát alkalmazott, amellyel kiemelkedően magas minőségű és mennyiségű eredményt ért el a termelésben. A Tisza család birtokán olyan értékes gazdaságvezetési tudnivalókat sajátíthattam el, mely elindított azon az úton, hogy a második világháború utáni években Magyarországon szerveződött Állami Kísérleti Tangazdaságoknak 30 éven keresztül felelős vezetője lehettem, nyugdíjaztatásomig. (...) Az Uradalomban foglalkoztatott dolgozók – állandó alkalmazottak, idénymunkások, napszámosok – bérüket és járandóságaikat minden esetben hiánytalanul és időben megkapták. Szociális igényeiket az adott körülményeiknek és szükségleteiknek megfelelően a földes uraság kielégítette. Az állandó, családos alkalmazottaknak korszerűsített szolgálati lakások álltak rendelkezésükre. Gyermekeik is ott nőttek fel és alapítottak családot, és nekik is módjuk volt az Uradalomban elhelyezkedni. A központi majorban volt általános iskola, asztalosműhely. Az időszakai, alkalmi dolgozók általában »teljesítménybérben« voltak foglalkoztatva. Az általam ott megélt időkben nem tudok olyanról, aki felmondott vagy elköltözött volna elégedetlenség miatt. A birtok adminisztratív ügyeit a csegődi központi irodában székelő számtartó címet viselő egyén látta el. Lényeges külső ügyekben György gróf úr egy bukaresti neves román ügyvédet vett igénybe.”

Balogh Pál 1940 szeptemberében, amikor a második bécsi döntés értelmében Nagyszalonta visszakerült az anyaországhoz, Csegőd pedig Dél-Erdély részeként továbbra is Romániában maradt, gazdatisztté való kinevezése ellenére, saját kérelmére távozott Csegődről, és Magyarországon kamatoztatta a Tisza birtokon szerzett tapasztalatait.

A háború utáni romániai földreform következtében a mintagazdaság újabb kártérítés nélküli kisajátítással tovább zsugorodott, azonban a kastélyt és lakóházakat még nem vették el, az erdőket is meghagyták.

A birtokon a majorok – Vadász, Irtás, Csegőd – közötti forgalom korszerűen volt megoldva, telefonhálózat is létezett. A kastély szép, gondozott parkjából a környező vadaskert kisebb pagodái között a mintagazdaság termékeny táblái közé árnyas tölgy- és nyárfákkal szegélyezett lovagloutak vezettek. (Tisza Kálmán: *A Tisza család krónikája*)

Nagyapám az 1930-as évek közepén bírta apámra a mintagazdaság vezetését, bár nagyapám is jó gazda volt. Hasonlóan úkapámhoz, őt is különösen közel érzem magamhoz érzelmileg, egyfelől tartásáért, másfelől a családért vállalt felelőssége miatt, amilyen szeretett családapa volt, és amiként gondoskodott a gyerekekről. Ez az, amit én is próbáltam átadni a gyermekeimnek, hogy az elődök tiszteletében, a szülők megbecsülésében, a gyerekek szeretetében az igazi keresztény értékeket és hagyományt képviseljük.

A birtok 1940-ben Dél-Erdélyben maradt, akkor édesapám egy ideig Nagyszalontán tartózkodott, később visszatért a birtokra, majd 1944–45-ben Budapesten élt. A bombázások idején bombatalálat érte a lakását, amiben lakott. Egy négyemeletes ház második emeletén volt a lakása, szerencsére a bombatalálatkor nem volt otthon, mert a ház második és harmadik emelete közé csapódott be a nagy erejű lövedék, s a ház mindkét lakása lakhatatlanná vált. Visszajött Csegődre, amit akkor éppen az oroszok foglaltak el. A háború után a szovjet befolyás alatt álló román kommunista hatalom 1949 márciusában, egy rendeletre³⁴ hivatkozva, amely a földbirtokosokat és azok családjait sújtotta, a családot megfosztották minden ingó és ingatlan vagyontól, a csegődi otthonából „kiemelték”, és kényszerlakhelyre kárhoztatták. Magyarán mondvá földönfutóvá tették. A birtokot már édesapámtól vették el, nagyapám ekkor már nem élt.

- 1949. március 2-ről 3-ra virradóra a népi demokrácia nevében összegyűjtötték az „osztályellenséget”, teherautókra rakták és kényszerlakhelyre küldték. Ez volt a híres, vagy inkább hírhedt D. O.³⁵ Hogyan érintette a családot?

- Szüleim az azelőtti napon érkeztek haza Aradról. Ugyanis megéreztek, vagy apám okos ember léteére élesen látta, hogy mi fog következni, készültek rá és megszerezte az útlevelet Nyugatra a családnak (apám, anyám és bátyám). A fő intézővel megbeszélte mindent, és hátrahagyva kastélyt, birtokot, mindent, Aradra mentek, hogy elhagyják az országot. Aradon egy szállodában szálltak meg azzal a szándékkal, hogy másnap indulnak külföldre. A szállodában hívta fel

34 Az 1949. évi március 2-án kiadott 83-as számú rendelet az 1945-ös földtörvény módosítását, kiegészítő rendelkezéseit tartalmazta.

35 D. O.: domiciliu obligatoriu (román) – kényszerlakhely

telefonon – otthonról – a csegődi intéző, hogy egyik felhatalmazásról lemaradt az aláírás, azonnal jöjjön haza. Megváltoztatva a tervet, hazamentek. Már a kastélyt feldúlták, korábban az oroszok zabráltak a kastélyban, a könyveket kidobálták, felgyújtották. Hadd vessem itt közbe, hogy még ennyi idő után is kaptam egyik csegődi embertől, Kővágó Mihály Józseftől egy könyvet, amit a tűzből kapart ki és mentett meg, mert halomban volt és csak füstölgött. Egy Tisza Istvánról szóló könyv, az 1922. évi *Tisza-Évkönyv* volt, könnyes szemmel, meghatottan ajándékozta nekem. Meghatott, mert itt Marosvásárhelyen egy polgár 40-50 márkáért akarta eladni nekem a régi Tisza Kálmán utca (a Poklos-patak mellett) névtábláját, amit akkor „mentett meg”, amikor átnevezték az utcát 1944-ben. A padlásán hevertette, és '89 után megpróbálta eladni. Visszatérve 1949-hez, apámék emiatt a csegődi birtokon az egyik intézői lakásukban szálltak meg éjjelre, de a másnapra tervezett megbeszélésre nem került sor, mert nem érték meg a reggelt sem, jóval éjfél után megjelent három-négy hatósági ember, egyiküknél láthatólag pisztoly is volt, valószínűleg fitogtatás, megfélemlítés végett. Arról, hogy hová és miért viszik, nem közölték velük. Természetesen sejtették, hogy törbe csalták. Ha magam is arra az emberre gondolok – mert neve számomra ismert –, aki hazacsalta őket, csak akkor tudnék valójában megbocsátani, ha bebizonyítaná, hogy szuronyos rendőrök kényszerítették aljas cselekedetére, mert az élete mindenkinek fontos. Ám ha jószántából vagy az új rendszerben szerzendő előnyökért tette, akkor nagyon jellemtelen emberre vall a tette. Fél órát adtak arra, hogy az átvizsgált kis batyujukkal elhagyják a lakást. Édesapámmal alá akartak írni egy nyilatkozatot, hogy önként lemond a vagyonáról, de nem volt hajlandó, a végrehajtók egyike pedig ráírta a jegyzőkönyvre románul „refuzat semnătura”, vagyis hogy visszautasítja az aláírást. Az azonban már nem szerepel a jegyzőkönyvben, hogy az asztalon levő aranyórát lefoglalta „a nép nevében”. Hasonlóképpen foglalták le a nép nevében és javára az ott található mozdítható tárgyakat, pénzt, értékpapírt, ékszert, személyi tárgyakat. Tény, hogy a végrehajtók, az államosítási bizottságok is loptak, amit csak lehetett. Szüleimet és bátyámat egy nyitott teherautóval elszállították a megyeközpontba, Nagyváradra, a miliciára, amit korábban a rendőrség felszámolásával hoztak létre, és az új hatalom, a Román Kommunista Párt irányítása alatt erőszakszervezetként

működött. A teherautó időközben két-három helyen még megállt, és a hasonló sorsa jutott birtokos családokat, akiket éjnek idején szintén kiszedtek az ágyaikból, a végrehajtók batyustól felrakták a teherautóra. A nagyváradi milícián közölték velük, hogy „osztályidegenek” és kényszerlakhelyre kell menniük, de adtak bizonyos választási lehetőséget. Így kerültek a szüleim Vásárhelyre, lévén, hogy ott voltak rokonaik, ismerőseik, nagyapám itt is halt meg. Itt hetente kellett jelentkezniük ellenőrzésre a milícián a többi „kényszerlakhelyes” sorstársaikkal együtt. Irataikba bepecsételték a hátrányosan megkülönböztető D. O. jelet, amely közel másfél évtizeden keresztül korlátozta mozgásterüket, lakás- és állásigénylési lehetőségeiket. A D. O.-val megbélyegzett egykori földbirtokosoknak nem volt szabad elhagyni a város területét (a tilalom betartását szigorúan ellenőrizték, csak különleges esetekben kiállítható engedéllyel hagyhatták el – rövid időre is – a kényszerlakhelyként kijelölt várost. Csak és csakis fizikai munkára alkalmazhatták, még a diplomásokat is, iskolás gyermekeik pedig közel két évtizedig nem járhattak gimnáziumba, egyetemre, főiskolára, sőt a korábban bejutottakat is sok esetben kirúgták.

A kényszerlakhelyek minőségi állagát a nyomornegyedek képei érzékeltethetik a ma embere számára. Az ősi otthonaikból kitelepítetteknek többnyire dohos pincék, mosókonyhák és más szűk szuterén helyiségek vagy padlászúgok, vályogkunyhók jutottak lakásként, a legegyszerűbb komfort nélkül. Ilyen körülmények között is megőrizték emberi méltóságukat, életerejüket és munkabírásukat. Apám, magas képzettsége ellenére – két diplomával és doktorátusi címmel rendelkezett –, csak fizikai munkásként, napszámosként dolgozhatott. A város legszélén, egy vályogból készült kicsinyke, egyszobás csőszkunyhóban lakott családjával.

- *És Ön ebbe született bele.*

- Anyám várandós volt velem a kitelepítés időszakában, úgyhogy én már itt születtem Marosvásárhelyen a legnagyobb nyomorúságban. Ide jöttek, Vásárhelyre, és mindenki maga kellett gondoskodjon lakásról. Az egykori Szántó, később Hosszú utcában, ma 1918-as sugárút, egy neoprotestáns hívő család fogadta be őket. Onnan aztán felkerültünk a város feletti Somostető dombra vezető utcájába, a Cornești utcába. Az utca felső végében, közel az erdő alatt, egy bizonyos Mercel József

nevű szőlősgazdától béreltek a szüleim egy vályogházacskát, mondanám inkább kalyibának. Eredetileg a szőlőcsősz használta, de nem lakott benne, ide zárták a mezőgazdasági szerszámokat, a szőlőgazdálkodáshoz szükséges eszközöket. Egy alig 4x4 méteres helyiség volt, tulajdonképpen egy víz, villany és minden komfort nélküli csőszkunyhó. Négyen laktunk itt, volt benne két szalmazsákos ágy, egy szekrény, egy kis íróasztal két székkal, egy kályha – mellette egy fászlada, közepén egy asztal, egy régi stelázsi falig érő polcokkal, meg vedrek, vízhordásra és esővíz felfogásra a háztetőről, valamint ötliteres vizeskannák. Bátyám és én, amint felcseperedtünk, kannákkal mentünk vízerért, a mi utcánkkal párhuzamos, szintén a „Somira” vezető Nyár utcába, ami egykor hivatalosan Széll Kálmán utca volt, és szüleim mindig a régi megnevezést használták. A „kút” egy városi vízcsap volt, de a mi utcánk aljában, a Tisztviselő telepen is volt városi víz, onnan is szoktunk vizet cipelni. Mindkét hely nagyjából egyforma távolságra, másfél kilométernyire volt. Télen, reggelre sokszor befagyott a vederben a víz, nagy hidegek voltak akkoriban, a jeget néha fejszével lékeltük meg egy kis teafőzéshez, mert reggelig nem tartott ki a tűz a kályhában. Tűzifára nem nagyon futotta akkoriban, igaz, közel volt az erdő, de csak száraz gallyakat, letört ágakat lehetett onnan hozni. A hézagosan záródó ajtó és két ablak javíttatására kezdetben nem telt, idővel aztán új ablakkereteket vettünk, hogy a téli fagyok idején a szobában ne süllyedjen fagypontra alá a hőmérséklet. Egyébként télen vastag dunyhával takaróztunk, de még így is sokszor fagyoskodtunk. Lakóházak akkoriban nemigen voltak a közelben, és télen bizony a kiéhezett farkasok gyakran ólálkodtak lakóházunk körül. Emlékeim szerint akkoriban sokszor térdig érő hó hullott, éjszaka nem volt tanácsos egyedül kimenni a ház háta mögött lévő árnyékszékre sem. Idővel ezért vettünk egy petróleumos viharlámpát is. A ház háta mögött egy faskamra-féle kis tákolmány is volt. Nyáron valamivel „könnyebb” volt, ugyanis a kalyibához egy alacsony kis építmény, ún. nyári konyha is tartozott, amivel az volt a baj, hogy oly alacsony volt, hogy apám fejét többször megsebezte a „mennyezet”. Másfél évtizedig volt az otthonunk. Emlékszem, a Somostető tetején, nem messze tőlünk, ahol mi laktunk, egy csodálatosan szép emeletes ház is volt, gyerekkoromban mindig megcsodáltam. Apám szerint a régi polgári lőtér épülete volt, egy öreg erdész lakott benne, puskája is volt, kisgyerekként sem féltem tőle,

kedves, barátságos emberként emlékszem rá. A későbbiekben vendéglőként működött a tornyos épület, a városi gazdag polgárok gyakran fellátogattak, a cigányzenekar szépen muzsikált, a vendégek jól szórakoztak, néha kihallatszott hangos nótázásuk.

– *Hogyan élte meg ezeket az éveket gyermekként?*

– Magamban mindig büszke voltam a Tisza névre, azonban nekem teher volt gyermekkoromban, nem mindenkinek árultam el a „hosszú” nevemet. Elmesélek egy epizódot. A Somostetőn laktunk a vályogkunyhóban, és a rövidítésem, a szegények temetője, vagyis a köztemető mellett mentem haza. Akkoriban, az 1950-es években a milícián is sokan voltak magyarok, és a mezőben a nyomozókutyákat éppen idomították. Tudtam, a milicistáktól óvakodni kell, de mégis megálltam és tátottam a számat, gyermek voltam, tehát kíváncsi. Ám túl voltam már az iskolai megfélemlítésen, bár szüleink mindent elhallgattak, hogy ne érjen bántódás. A pofonokat azért a Tisza névért, a származásért már megkaptuk. Például történt egyszer, hogy télen korán elvették a villanyt és sötét volt az osztályban. Kiderült, valaki csak eloltotta. A sötétben gyorsan elővettem a táskámból az elemlámpát és felgyújtottam, hogy lássunk. De a tanító rám fogta, én oltottam ki a villanyt, hogy mutogathassam az elemlámpám. Nekem, egy Tiszának, az osztályellenség gyermekének nem hittek. Ez egy sokk volt az életemben, mert az elemlámpa drága dolog volt, azért kellett, hogy a rövidítéseken mielőbb haza tudjak a sötétben botorkálni, de az elemekkel úgy spóroltam, hogy felgyújtottam, megvilágítottam magam előtt az utat, és a sötétben futottam 8-10 métert, majd újra felgyújtottam, hogy megint megvilágítsam az utat. A lelkem adtam ki, hogy a való igazat mondjam, mégsem hitt nekem a tanítónő és megrovást, fülhúzást meg nyakleveseket kaptam teljesen ártatlanul. Így amikor a kutyás milicista megkérdezte, hogy hogy is hívnak, bajban voltam, mert otthonról azt tanultam, nem szabad hazudni. Nem mondták, de hallottam, a milicisták nekik már csináltak rosszat. De feltaláltam magam, mert a családi hagyományból mindig több keresztnevet adtak, és én a Kálmán István nevet viselem. Kivágtam magam, azt válaszoltam, úgy hívnak, hogy Kálmán István. Mondta a milicista, ez szép név, én pedig gondoltam, a másik még szebb. És mivel foglalkoznak a szüleid, kérdezett tovább. Nos, megint bajban voltam, tudtam, régebben nem voltak szegények,

apám földbirtokos volt, de azt nem szabad mondanom, még magamra haragítom a milicistákat, azt mondtam, hogy dolgoznak, túrják a földet, kapálnak, gyomlálnak. Ja, az is nagyon szép, nagyon értékes. Hamar továbbálltam, nehogy egyebet is kérdezzenek tőlem.

Mint a kitelepítettek többsége, apám is kétkezi munkából, nemegyszer alkalmi munkából tartotta el a családot. Egy ideig szőlőmunkás és csósz is volt. Gyermekkorunkban megtapasztaltuk a kiközösítést, pionírok sem lehettünk, táborba se vittek, csak az „egészséges származású” iskolás társaimat vitték. Egyszer egyik osztálytársunk, nevére most is jól emlékszem, pedig már rég nem él szegény, Szász Elemérnek hívták, az meg is kérdezte, hogy Tiszát miért nem veszik fel, miért marad mindig csak pionírjelölt. Balogh Irén tanító néni azt mondta, hogy azért, mert kizsákmányoló volt az apja. Osztálytársaim előtt megszégyelltem magam, alig vártam, hogy kicsengessenek a kirohanjak az osztályból. A családot többször zaklatták házkutatásokkal.

- *Meglehetősen groteszk, hogy kisémmizték, vályogkunyhóba száműzték, és még itt is házkutatást rendeltek el.*

- A Szekuritáté jól tudta, hogy ki volt Tisza István, a Tisza család. A Tisza név még egy vályogkunyhóban is veszélyes volt. A magyarországi 1956-os forradalom leverését követő időkben házkutatásokkal zaklatták a családot. És ha egyszer egy másképp gondolkodó értelmiségire rászállnak, aki ráadásul még „osztályidegen” is volt, nem hagyták békén, „osztályellenségként” kezelték, feltételezték vagy tudták, hogy a magyar forradalommal szimpatizál, mint általában a magyarok többsége, ami a hatalom szemében óriási bűnnek számított. Apámat faggatták, tudni akarták, hogy kivel tart kapcsolatot, milyen könyveket olvas, milyen tiltott könyvei vannak, mindent átkutattak. 1957–58-ban pedig fegyvert kerestek a házban és a ház körül. Egyik házkutatásra jól emlékszem. Harmadik-negyedik alkalommal jött ugyanaz a két tiszt, nagyon céltudatosan kerestek valamit. Édesapám, bár ilyen alkalmakkor rendszerint kiküldött az udvarra, hogy megóvjon minket a kellemetlen zaklatásoktól, akkor kivételesen behívott minket is. Emlékszem, alig fértünk a szűk szobában. Valamit megérezhetett, gyanút keltett valami. Az ajtó mögött állt egy stelázsi, tányérok, csészéket, evőeszközöket tartottunk rajta, pléből valamennyi, élelmszert is talán. Az egyik nyomozótiszt lerakta a pisztolyát a polcra és

oldalgottna volna ki, amikor édesapám rászólt: – Vigyázzon százados úr, nehogy ott felejtse, még baja eshet! De már a másik lépett is be, tehát szépen összejátszottak, hogy a bizonyítékot megtalálják. Volt egy kis íróasztala apámnak, onnan minden iratot összeszedtek és elvitték egy beszélgetésre a Borsos Tamás utcai székházukba. Napokig mindhiába vártuk, nem engedték el, letartóztatták. Hogy hány napot tartották ott fogva, nem tudom, és azt is csak utólag tudtuk meg, hogy Vásárhelyről Kolozsvárra szállították a fogdába. Anyám nem volt nemesi származású, de a Sziguránca, azaz a Szekuritáté emberei őt is beidéztek kihallgatásra. A kihallgató tiszt „Dudás elvtárs”-ként mutatkozott be anyámnak, magyarul beszélt, jól megtermett nagydarab alak volt. Hamiskás kedvességgel próbálta rávenni anyámat, hogy írjon alá valami jegyzőkönyvi iratot, román nyelvű szöveg volt. Anyám nem értette, de sejtette, hogy férje ellen szól. Természetesen nem írt alá semmit, mondván, ő semmit sem tud, hiába is gyözködik, semmit nem fog aláírni, engedjék el, anyaként kiskorú gyerekeit egyedül rendezi, közben dolgoznia is kell a betevő falatért. Dudás elvtárs kezdetben megértőnek mutatkozott, azt mondta, hogy ők jól tudják, hogy valójában nem hibás férje „bűnéért” (így!), azt ajánlotta, hogy mielőbb váljon el a férjétől, s meglátja, jól fog járni két kiskorú gyerekével együtt. És hogy hihetőbbnek tűnjön, a szomszéd szobából behívta szekus társát, mint tanút, és azzal állt elő, hogy az államtól lakást fog kapni, meg állami jó munkahelyet is, ha elválik a férjétől, és a Tisza névről is lemond, gyerekei számára a leánykori, Vékás családnevet veszi fel. Persze ilyesmiről anyám hallani sem akart, és felháborodva, kategorikusan megtagadta Dudás aljas pimaszságát... 1989 után véletlenül hallottam egy Dudás nevű szekusról és megkérdeztem édesanyámat, ismerte-e? Megborzadt és akkor elmesélt mindent erről a szadista emberről.

– *Mi volt a vád az édesapja ellen?*

– A marosvásárhelyi fogdából Kolozsvárra szállították apámat, és politikai alapon, vallási okokra hivatkozva, egy hetednapos adventista csoport elleni perben ítélték el tiltott gyülekezést, a társadalmi rend elleni szervezkedést és bujtogatást vádjával. Huszonötven voltak a csoportban, apám tizennégy (14) évet kapott. Édesanyám a lehetetlent is megpróbálta, 300 lejt fizetett a hiábavaló fellebbezésért Kolozsváron.

Pénzünk sem volt, tele voltunk nyomorúsággal, de kölcsönből, ismerősöktől összeszedte a hatóságok által hivatalból kirendelt védőügyvédnek a fellebbezésért járó illetményt. Természetesen hiábavaló volt a fellebbezés, és még azt sem mondták meg, hogy a börtönéveit hol tölti le. Apám nehéz börtönévei alatt semmit sem tudott családjáról, vagyis rólunk, mert a politikai foglyoknak se levél, se csomag, se családtagok látogatása nem járt, csak a köztörvényes bűnözők részeseültek kedvezményben. Szabadulása után tudtuk meg, hogy a szamosújvári börtönbe vitték, és ha még pár évet kellett volna maradjon, akkor valószínűleg soha nem láttuk volna viszont.

2008-ban a Hargitán, a kolozsvári Béli Mária lánya révén találkoztam Dávid Gyula irodalomtörténésszel, volt '56-ossal, aki elmesélte, hogy édesapámmal együtt raboskodtak Szamosújváron, és amikor kiengedtek, annyira le volt gyengülve, hogy egyből nem is tudott Vásárhelyre hazajönni, hanem Kolozsváron náluk, vagyis Gyula bácsiéknál szállt meg. Amikor hazajött a somostetői lakásba, akkor nem találkoztunk, mert én Csíkszeredában voltam a mostani Márton Áron Gimnáziumban.

- *Édesanyja ott maradt két gyermekkel. Hogy hogyan éltek meg édesapja letartóztatását, elképzelni is nehéz. Tény, Ön a csíksomlyói gyermekotthonba került.*

- Magunkra maradtunk, anyám megfeszített munkával próbálta pótolni a hiányzó keresetet, de megbetegedett és hosszabb időre kórházi kezelésre szorult, súlyos műtéten esett át, neki is rém nehéz lehetett egyedül. Később bátyám, noha jó tanuló volt, csak szakiskolába járhatott, szerencsére bentlakásba került, én pedig egy távoli rokonom segítségével kerültem állami gondozásba. Béli Dénes bácsi, szintén kitelepített D. O.-s volt, Marosvásárhelyen egy kis 3x3-as előszobában élt a Borsos Tamás utcában, ő volt az én jötevőm. Sokszor felkerestem, mondhatom, ő tartotta bennem a lelket. Ismeretsége révén elintézte, hogy engem befogadjanak a csíksomlyói nevelőintézetbe. A szerencsétlenségben szerencse volt, hogy felvettek a csíksomlyói gyermekotthonba, nem „akárhová”, hanem mégiscsak Erdélyben, Székelyföldön maradhattam. A Tisza név sem volt olyan rosszul hangzó, úgy tudom, jötevőm óhaja és valamilyen megállapodás révén apám politikai elítéltségéről nem vettek tudomást, tehát nem az „osztályellenség” megtűrt

gyereke voltam, mint otthon az iskolában. Hivatalosan úgy voltam elkönyvelve, mint a többi bajba jutott, segítségre szorult szegény gyerek. Dénes bácsi is külön felhívta a figyelmemet, hogy az intézetben senkinek ne beszéljek családom régi dolgairól, mert rosszindulatú emberek mindenhol akadhatnak. Megfogadtam tanácsát, szerencsére tanáraim sem hoztak elő ilyen témát. Pedig a nevelők szokás szerint érdeklődni szoktak az árvaházi gyerekek szülei, rokonai iránt is. Sok szomorú esetet lehetett hallani. Az elhagyatottak között olyanok is voltak, nem is egy, aki egyik szülőjét sem ismerte, rokonairól sem tudott, vagy ha voltak is rokonai, nem törődtek sorsával. De ők más okokból jutottak ilyen helyzetbe. Emlékszem, volt egy Szabó Kálmán nevű nevelőnk, akivel soha nem beszélgettünk családi dolgokról, származásról soha nem kérdezett, nem firtatta, ki fia vagyok, jó ember volt, éreztem, hogy tudja az én esetemet, származásomat, és azt is, hogy együttérez velem. Azonban volt egy nevelőnő, akinél éppen az ellenkezőjét éreztem, tőle a rosszindulatot tapasztaltam meg. Családom felől ő sem érdeklődött, de mindig valamiért belém kötött, bizonyára ő is ismerte az esetemet, a két nevelő közül egyiknek megőriztem emlékezetemben a nevét, a másiknak csak a gúnynevére emlékszem, Boszinénak neveztük.

Általában jól viselkedtem, de egyszer néhány társammal közösen olyasmit cselekedtünk, amiért büntetést is kaptunk. Az intézetnek nagy tágas udvara volt, megengedték, hogy a közeli borvízforráshoz is elmenjünk, de a ferencesekhez nekünk tilos volt menni, ugyanis azt mondták, hogy ott egy gonosz pap bácsi van, aki rosszra tanít. A tilalom ellenére három társammal mégis elmentünk megnézni a hatalmas templomot, a pappal is beszélgettünk, persze nem is volt rossz bácsi, és főként rosszra nem tanított. Bár jellemző a gyermekotthoni gyerekekre az összetartás, akkor mégis akadt valaki, aki besúgott minket. Persze a büntetés sem maradt el, sorba állítottak és nádpálcával körmösöket osztogattak, de kivételesen a legnagyobbakat valamiért én kaptam. Persze bosszantott a negatív diszkrimináció, úgy éreztem, az „osztályellenség” leszármazottjára kirótt megtorlás volt a nagyobb büntetés. Végül is nem annyira a nádpálcás körmösök mikéntje izgatott, számomra inkább az volt meglepő, hogy az engedetlenséget megtorló nevelőnő akkor elmondta, hogy mindenünknek névre szóló, fényképpel ellátott dossziéja van, amibe minden rossz cselekedetünk,

jellemzésünk be lesz írva, bárhova is kerülünk az életben, mindenhova elkísér. Persze, hallottam én már ilyesmiről, de nem tudtam, mire véljem, fenyegetésnek vagy figyelmeztetésnek, avagy véletlen elszólásnak.

Kedves Béldi Dénes bácsimnak köszönhetem azt is, hogy a későbbiekben visszakérültem az akkor már zárt várossá nyilvánított Marosvásárhelyre, mert amikor tizennégy éves korom határán személyi igazolványt kellett kapjak, jó előre figyelmeztetett, hogy mindenáron próbáljam meg a marosvásárhelyi illetőséget megőrizni. Csíksomlyóról persze nem lehetett marosvásárhelyi személyit kapni, megszökni sem mertem, inkább az intézet vezetőjéhez fordultam, elkérezkedtem, de nem mertem a valós okot megmondani, hanem édesanyám betegségét említettem, ami egyébként is megfelelt a valóságnak. Szülővárosomban csináltattam személyit. Volt egy kollégám, aki nagyon nehezen viselte el a bentlakás körülményeit, jöllehet nem volt rossz az ellátás, legalábbis számomra nem ezért volt rossz. Ő somosdi volt, és amikor kiosztották május elsejére az új ünnepi ruhát és cipőt, megszökött az intézetből, vonatjegyre pénze persze nem volt, ezért gyalog elindult a vasúti síneken, hogy majd hazatalál. Dédáig ment, ahol a váróteremben fáradtan elaludt, a milícia rátalált, persze visszahozta, és azért kapott szigorú büntetést, mert elkopott a vadonatúj cipője, azaz a talpfák és vasúti töltés éles kövei szétzúzták.

- *Hány évet töltött a csíksomlyói árvaházban?*

- Tizenkét évesen kerültem az intézetbe, de jóval édesapám szabaddulása után kerültem vissza. Iskolai szünetekben szinte minden alkalommal hazalátogattam, mégpedig Béldi Dénes bácsim jóvoltából, aki spórolt pénzéből vette meg a vonatjegyemet. Emlékszem, Marosvásárhelyig egy másodosztályú vonatjegy ára akkor 41 lejbe került³⁶, oda-vissza persze a duplája, ami nem csekély összeg volt akkoriban, számunkra túl sok. Évente legalább háromszor hazalátogatni, édesanyám szűkös anyagi helyzete miatt, segítség nélkül, nem hiszem, hogy sikerült volna. Általában Dénes bácsi várt engem az állomáson, mert édesanyám dolgozott valahol reggeltől estig. Egy alkalommal meglepetésben volt részem, mert személyesen édesanyám várt az állomáson,

36 1960-ban a romániai minimálbér nagysága 400 lej volt.

nagy boldogan. Nem tudtam mire vélni, s ő nem árulta el, meglepetésnek szánta, hogy amíg Csíkban voltam, édesapám, nyugati nyomásnak köszönhetően, politikai fogolyként amnesztiával szabadult és hazakerült. Otthon, amikor a somostetői szerény lakásunkba beléptem, egy hajlott hátú öregemberrel találtam szembe magam... Ennyi idő után sem lehet azt egykönnyen elmondani, könnyek nélkül felidézni... Édesapám volt, aki meggyötörten, igen rossz egészségi állapotban, 1964-ben megszabadult a haláltól, igen. Akkor külföldi, főként amerikai nyomásra megkegyelmezték a politikai elítélteknek, és általános amnesztiával kiengedték.

- *Hogyan alakult az élete, már nem akart hazamenni Vásárhelyre?*

- A hírhedt szamosújvári kommunista börtönből apám megrongált egészségi állapotban szabadult, nem kis időbe telt, amíg felépült és munkába állhatott. Én akkor már elkezdtem a gimnáziumot Csíkszeredában, a mai Márton Áron Gimnáziumba jártam, ingyenes bentlakást kaptam. Tehát vállaltam az ottmaradást, hiszen otthon nagy volt a nyomorúság. Aztán Csíkszeredában a Tisza nevet, főleg hogy gyermekotthonból jöttem, nem hozták összefüggésbe a történelmi családdal. De például az iskolai „kedves nővér” Bónis Johanna volt, Lázár lány, szintén kitelepített, tudta az esetemet, vagy ott volt Balázs Andris édesanyja és még egy páran, mind igen kedves, megértő emberek, természetesen nem beszéltünk kényes dolgokról, de a közelséget, a melegséget az ember megérzi.

Apám időközben felépült, istenhite megsegítette, lelke és egyénisége nem sérült meg. Orvosi ellátásban is részesült, és otthon, a somostetői kicsinyke házban visszanyervén egészségét és jókedvét, magánúton idegen nyelvek tanításával kereste kenyerét és tartotta fenn családját, töretlen életkedvvel. 1980-ban halt meg, 82 éves korában fejezte be hívő, küzdelmes életét.

- *Beszéljen pályájáról, bölcsésznek készült, olvasom a családi krónikában. Miért nem sikerült?*

- Bevallom, kimondottan csak az én hibámból nem sikerült. Elég későn döntöttem úgy, hogy mégis megpróbálom. Néhányan tudták Csíkban is, Vásárhelyt is, hogy Kolozsvárra szeretnék felvételizni. Voltak, akik csodálkoztak is, hátam mögött összesúgtak, hogy ilyen

származással és névvel nem sok esélyem lehet. Édesapámmal kapcsolatosan nekem is rossz emlékeim voltak Kolozsvárról, hiszen '58-ban épp a kolozsvári tartományi hadbírószágon ítélték súlyos fegyházbüntetésre. Én sokáig törtem a fejem, azon merengtem, hogy mihez is kezdjek? Elég későn döntöttem, hogy mégis megpróbálom Kolozsvárt. Vizsga előtt csupáncsak két héttel vettem igénybe nagynéném korábban felajánlott segítségét. A hátralevő rövid idő alatt Telekiné Tisza Aimée nagynéném készített fel, persze, ez nem volt elegendő idő arra, hogy mindent, a lemaradást pótolni tudjam, a kért anyag részletes átvételére és elsajátítására nem futotta. Elvittek aztán katonának, amikor pedig hazakerültem, akkor Marosvásárhelyre jöttem, dolgozni kellett, segédmunkásként kezdtem, a későbbiekben esti tagozaton végeztem el az építészeti technikumot és az építkezési trösztnél dolgoztam nyugdíjazásomig.

- A '70-es években enyhült valamelyest a légkör, a rendszer hatalmasai már nem félték az osztályellenségtől. Közben felnőtté váltak. Akkor sem beszélt édesapja a történetükről, a családi múltról, ősről, felmenőkről?

- Néha tett említést a múltból, inkább csak akkor, ha kérdeztem. Tisza Istvánról mesélt, hogy amikor ezredparancsnok volt, ő fiatal tisztként az ezredében szolgált, de a birtokokról nem szívesen beszélt. Sajnos, akkorra már ő is lemondott minden reményről, sohasem gondoltuk volna, hogy a kommunista világ megváltozik. Utólag mulasztásnak látom, például rokonaimat, a Teleki gyerekeket óvatosan felkészítették - igaz, jóval nagyobbak voltak, mint bátyám és én -, hogy az iskolában, amit mondanak, azt el kell fogadni, de a valóság más. Nálunk másképp volt, azért is hallgatták el, hogy jobban beilleszkedjünk az adott körülmények között. Aztán amikor látták, hogy bántanak az iskolában, fokozatosan egyet s mást megtudtunk a család régi történetéből. Említettem, hogy kisiskolás koromban kerek egy hétig nem jártam iskolába, otthonról elmentem, és a Somostetőn bujkáltam, amikor pedig gondoltam, hogy vége van az iskolának, hazamentem. Gyanús lettem otthon, hogy nincs házi feladat meg lecke, de édesapám hamar rájött, hogy mi a helyzet, leült velem beszélgetni, így szép lassan tudomást szereztem a dolgokról, ami pontosan az ellenkezője volt annak, amit nekem mondtak az iskolában.

- A család századokra visszamenőleg református volt. Őrizték-e a vallásos hagyományokat, mi volt az egyházhoz való viszonyuk?

- Természetesen vallásosan neveltek, gyermekkoromban keresztyén értékrendre, hívó életvitelre tanítottak. Azt már mondtam, hogy amikor szüleim Marosvásárhelyre jöttek, egy neoprotestáns keresztyén család fogadta be. Szombatosok voltak, a hetednapos adventista gyülekezet tagjai. Hitük és erkölcsi alapjuk a Biblia. Befogadók hatására szüleim is hetednapot (szombatot) ünneplő adventista hívők lettek. Azonban a kommunista elvek nem egyeztek az Isten-fogalommal. Az egyre fokozottabbá váló kommunista elnyomás idején az istentagadás is pártpolitika lett. Ilyenformán kettős elnyomás, hátrányos megbélyegzés nehezedett a családra. Az Arany János utcában volt az imaház, és az istentiszteleteken mindig volt egy-két szekus, hogy ha a prédikátor valami olyasmit mond, akkor intézkedjenek, a következő hétvégén már nem prédikálhatott. Engem már ezen hitre kereszteltek, de felnőttkoromban visszatértem a református felekezetbe. Édesapám szülőfalujában, Erdőgyarakon konfirmáltam, aktív tagja vagyok a kövesdombi gyülekezetnek, a lányom is itt, Marosvásárhelyen konfirmált. Az adventista egyház engedélyezett keresztyén egyház volt, de létezett egy tiltott csoportja, őket tartóztatták le és ítélték el az ötvenhatos forradalom leverése után, közöttük édesapámat is. Örömmel mondhatom, hogy őszintén el tudok beszélgetni Lőrincz János tiszteletessel, akinek az édesapja református lelkészként szintén a szamosújvári börtönben raboskodott. Unokámat is ő keresztelte.

Szüleim az 1970-es években az Ady negyedben egy garzon blokklakásban laktak, apám ott halt meg. A Szabadság úti református egyházközségtől egy lelkész búcsúztatta a református temetőben. Furcsa, de apám temetésén hatósági emberek, két szekus tiszt is megjelent, akik füleltek, még holtában sem hagyták békén. A temetés végén a sírnál egy számunkra ismeretlen hívőprédikátor is felszólt, mire két bőrkabátos civil szekus karonfogva elvitte onnan. Szemtanúk mondták anyámnak, hogy a temető bejáratánál beültették egy autóba és elvitték. Meglepő és furcsa, akkor ismét rám irányult a hatóságiak figyelme, talán nem véletlen, de egy darabig Magyarországra sem kaptam útlevelet, pedig előtte, 1978-ban már jártam Magyarországon; igaz, akkor sem ment simán, sokáig kellett várnom a jóváhagyásra.

1982-ben kaptam újra útlevelet Magyarországra és két másik szocialista országba, az NDK-ba és Csehszlovákiába is kiengedtek, akkor találkoztam budapesti rokonoknál Aimée nagynénémmel, aki szerencsére Nyugat-Németországba is kapott útlevelet, mivel nagyobbik leánya akkoriban már Münchenben élt.

- *Tehát mondhatjuk, hogy élete úgy alakult, mint bárkinek a kommunizmusban, hozzájutott egy lakáshoz, családot alapított, beállt a taposómalomba?*

- Ez így nem igaz. 1971-ben az építkezési vállalatnál dolgoztam, és akkoriban a vállalat alkalmazottai közül elég sokan ingyenesen blokklakáshoz jutottak. Én is kérvényeztem, de aztán rájöttem, hogy hogyan mennek a dolgok, vagyis nem mindig korrekten, ismeretség, befolyás is kell hozzá, sok esélyem nem volt, hogy egyhamar lakáshoz juthatok. A vállalatnál 1971-ben még kezdő voltam, akár nyolc-kilenc évet is várnom kellett volna, hogy némi szerencsével a várólista élére kerüljek. Lakásunkat, amiben jelenleg is lakunk – egy háromszobás, javított komfortos tömbházlakást –, 1973-ban vettem, vagyis vettük feleségemmel együtt. Akkori vételára 89 ezer lej volt. 19 ezer lej előleget kellett befizetnem, de mivel ennyivel én nem rendelkeztem, a hiányzó összegre takarékpénztári kölcsönt vettem fel, amit öt év alatt kellett visszafizetni. Hetvenezerre szintén bankkölcsönt adtak, amit 2%- és 5%-os kamattal 23 év alatt törlesztettünk a feleségemmel, összesen 95 ezer lej összeget. Amikor tízemeletes tömbházunk építését elkezdték, nyomban kérvényeztem a telefont, mert tudtam, éveket kell rá várni. Nekünk szerencsénk volt, mert épp akkoriban bővítették a telefonhálózatot, és két év alatt, amíg a tízemeletes tömbházunk felépült, szinte egyszerre kaptuk meg a lakást és a telefont. Jó pár évig csak nekünk volt telefonunk a 44 lakásból álló lépcsőházunkban. Ma is itt lakunk. Két gyermek után most már van három unoka, a lányom Magyarországon él, ott van két kislány, a fiam pedig itt él a szülővárosában. Korábbi kétszobás lakása helyett néhány éve a mi lakásunk közelében egy négyemeletes tömbházban vettünk egy háromszobást, neki egy fia van, szinte naponta egyedül is át szokott jönni hozzánk, a nagyszülei örömére. Ugyanis amióta a gyerekeink kirepültek, feleségemmel ketten lakjuk a lakást. Sajnos, egykori jótévőm, uzoni gróf Béli Dénes nem érte meg a '89-es változást, 1988-ban meghalt.

- 1990 után bekövetkezett az, amire nem számítottak: nyíltan lehetett beszélni a múltról, megalakult a történelmi családokat tömörítő Castellum Alapítvány, megkezdődött a visszaszolgáltatás. Hogyan látja az elmúlt két évtizedet, lehet erkölcsi és anyagi jóvátételről beszélni? Ma hol tart a visszaszolgáltatás?

- Megpróbáltuk visszaigényelni, amit lehetett. Természetesen kötelességemnek éreztem, hogy a törvény adta lehetőséget maximálisan kihasználjam, de fontosnak tartottam elődeim iránti tiszteletből is. Bihar és Arad megyei kataszteri és telekkönyvi iratok, térképek beszerzésével kezdtem megismerni családom 2. világháború utáni éveiben elkobzott családi birtokait. Sok utánajárás meg huzavona után morzsákat kaptunk vissza. Eleinte csak azoknak mérték ki a törvény által igényelhető 10 hektárt, akiknek a megszűnt kollektív gazdaságban volt földje. A jobb és nagykiterjedésű földeket, amik az állami gazdaságok (Gostat) tulajdonában voltak, nem lehetett kimérni, csak részvényeket adtak a jogosultaknak. A földosztó bizottság úgy mondta, hogy a Tiszák földjei mind az állami gazdaság tulajdonába kerültek, és 10 hektárért csak részvényeket adnak. Azonban megtudtam, Csegődön egy 9 hektáros rész a tsz-hez³⁷ került, úgyhogy kimértek édesanyámnak 4,5 hektárt, úgyszintén nekem is ennyit. Akkoriban testvérem magyar állampolgárként Pécssett élt. A visszaszolgáltatáshoz román állampolgárság kellett. A csegődi kastély visszaszerzése végett a nagyváradi levéltárban csak többszöri próbálkozás után sikerült beszereznem a szükséges iratokat. Bizonyára azért nem akarták kiadni az iratokat, mert az állami levéltárban nem az állam, hanem a nagyapám szerepelt tulajdonosként. 1996-ban per útján megpróbáltam visszazepelni, de az évekig tartó pereskedésem kudarccal végződött. Furcsa bírói döntés született, ugyanis jogilag nem képezte az állam tulajdonát, mert a per tárgyát képező ingatlan kimaradt az 1949-es, valamint a későbbi években végrehajtott államosításból.

Szerencsénkre a későbbiekben a visszaszolgáltatási jogszabályok valamelyest változtak, a 2000-ben elfogadott restitúciós törvénnyel az államosított termőföldek visszaszolgáltatásának maximált felső határát 10-ről 50 hektárra módosították, és a 2001-ben elfogadott 10-es számú, ún. „jóvátételi törvény” alapján, testvérem hathatós segítségével,

37 mezőgazdasági termelőszövetkezet: kollektív gazdaság

másfél évig tartó pereskedések eredményeként visszaszereztük az 1949-ben elkobzott csegődi családi kastélyt, melyet jelenleg is halmozottan fogyatékos gyerekek lakják. Azóta György bátyám kettős állampolgárként Csegődön él családjával, és a visszaszerzett közös birtokaikat rendezi. Tény, ha nem ott él az ember a birtokon, távolból nem lehet igazgatni. Bár nehéz szívvel, de úgy döntöttünk, hogy a kettőnk tulajdonát képező kastélyépületet eladjuk. Azonban még most is van évek óta tartó peres ügyünk, amit bátyám intéz ügyvédi segítséggel.

Részleges visszaszolgáltatások révén valamelyest rehabilitáltak, kárpótlás létezik, a gyerekeimet így tudtam segíteni, ámbár saját maguk sorsát jól intézik, de a családi örökségből származó pótlék mindannyiunknak jól jön. Azonban még nem hallottam, hogy a hírhedt 1949/83-as számú rendelettvényt, amelyre hivatkozva a kitelepítést, államosítást és teljes vagyonekobzást végrehajtották, a hatalmon levő kormányok elítélték volna. Tartanak ugyan megemlékezéseket, de hogy magas politikai szinten, köztársasági elnök vagy miniszterelnök megkövette volna az ország nevében a meghurcoltakat, ilyenről nem tudok.

- *Aktív tagja a Castellum Alapítványnak, amely ki is tüntette Torma Miklós-díjjal. Hogyan látja, van még ma valamiféle szerepe a társadalomban a történelmi családoknak, vagy éppen a főnemességnek? Kötelez a név?*

- Torma Miklós a Castellum szellemiségének egyik meghatározó egyénisége, alapítója, ügyvezető elnöke volt. Jó szervezőkészséggel rendelkezett, életének utolsó évében, 2005-ben is ő szervezte a Castellum hagyományos évi találkozóját Gernyeszegen, ahol nyolc országból közel 240 résztvevő vett részt. Halála után a Castellum vezetősége Torma Miklós-díjat alapított. Azokat a tagokat jutalmazták vele, akik figyelemre méltó eredményt értek el az alapítvány céljainak megvalósításában. Évente egyszer egy személy veheti át a díjat. A megváltozott körülmények között mutatott példa elismerésképpen, 2014-ben tüntettek ki Torma Miklós-díjjal; mi tagadás, jólesett.

A név természetesen kötelez. Nekünk mindig azt tanították, hogy legyél büszke a nevedre, büszkélkedni nem szabad, de a magatartásoddal kell példát szolgáltatni. Felmenőkre szégyent hozni nem szabad a viselkedésben. A szülői intelem így szólt: fiam, légy tisztességtudó, becsületes és szavahihető. Én ezt belülről érzem, és magam is azt a

példát követem, amit a szüleimtől tanultam, a harmonikus családi együttlétet, egyetértést, megértést.

Ami pedig a nemesség, a földbirtokos arisztokrácia, mint társadalmi réteg évszázados történelmi-társadalmi vezető szerepét illeti, végleg megszűnt a második világháborút követő politikai átrendeződés folyamán. Vagyis az erdélyi nemesi-főúri világnak vége lett, ami volt, az elmúlt, nem hozható vissza. A mai 21. századi romániai társadalomban a történelmi családok egykori társadalmi-politikai szerepvállalását kizártnak tartom. A mai szerepvállaláshoz elsősorban anyagi tőke és elhivatottság kell, hogy az ország és nemzet szolgálatában tevékenykedjen. Egyébként is a második világháború után – midőn a moszkvai irányítás alatt álló román kommunista párt került hatalomra – a nemesség, a földbirtokos arisztokrácia, vagyis a történelmi családok nagy része a kommunista hatalom jogfosztása és megfélemlítése elől menekülve a világ minden tájára szétszóródtak. Ámbár van néhány főnemesi sarj, mint pl. Teleki, Kálnoky, Mikes, akik Nyugatról hazatértek Erdélybe, és itthon őseik birtokát visszaszerezve elkezdték újraépíteni az életüket. Figyelemre méltó, igen dicséretes esetek ezek, bárcsak többen követnék példájukat. A romániai restitúció, vagyis a visszaszolgáltatás, annak ellenére, hogy őseink 1945 után elkobzott vagyonából kicsiny töredéket lehetett visszaszerezni, valójában nem lebecsülendő, arra elégséges, hogy immár emberi módon, elfogadható anyagi körülmények között éljünk, megszabadulva az évtizedekig tartó megaláztatásoktól és nyomorúságtól. Így is akadtak olyanok, akik irigykedtek. Emlékszem, a '90-es évek elején egy ismerősöm, akivel egy vállalatnál dolgoztam, korábban párttitkár is volt, irigykedve mondta: „könnyű nektek, mert az államtól kaptok 10 hektár földet, de bezeg nekünk semmit sem adnak.” Persze, nekik nem is volt földjük, tőlük nem is vettek el semmit. Tudtam róla, szép lakásban lakik, és még szebb kertes háza is van, éppen akkoriban festette a háza homlokzatát, meg is említettem neki, mire ő: „Az teljesen más, nem az államtól kaptam, kihaltak az öregeim, tőlük örököltem.” Állíthatom, furcsa elképzelése volt „elvtárs” ismerősömnnek.

- Az unokák már más légkörben és a család történetének ismeretében nőnek fel?

- Többnyire igen, a hagyományok követésének fontosságát is megszoktam említeni mindhárom unokámnak. Szerintem a hitoktatás is nagyon fontos kéne legyen a családok életében. Édesapám a börtönéletéről nem sokat mesélt, de ha néha rákérdeztem, egyet s mást elmondott. Azt tudom, ő is mondta, hogy hitéből táplálkozott, kitartása adott erőt a nehézségekben, aki pedig nem hitt semmiben, bármilyen erősnek is mutatkozott, hamar belerokkant. Aki a hit megtartó erejében bízott, átvészelte a szörnyűségeket. A hitnek nagyon fontos szerepe van, erőt kölcsönöz a nehézségekben.

A családi címerünkben szereplő latin jelmondat: Persevero (kitartok), híven tükrözta és remélem mindig tükrözni fogja a Tiszák jellemét, közéleti szerepvállalásban vagy hétköznapiakban egyaránt.

*Szilágyi Domokos 2. „míg végül megbékül az ürrel”, 2017
(filctoll, 70x50 cm)*

Gál Péter

AZ IKREK JEGYÉBEN

(III. rész)

MINT A GERMINÁLBAN. BUKARESTI ANZIX

Még '82 elején történt, hogy az egyik nap perzsára hívtak a vállalat személyzeti osztályára. A káderes hölgy azzal kezdte a szövegét, hogy értesülései szerint én a szentimrei részlegben vezető beosztásban voltam. Eloszlattam a tévedését, hogy egy váltásvezető még messze nem egy vezető káder.

- Én nem is a szakmai, hanem a politikai beosztására gondoltam, hiszen ön volt ott a szakszervezeti elnök, nem? Majdnem kiszaladt a szájamon, hogy igen, én voltam a szekéren az ötödik kerék, de végül csak bólintottam és vártam, hogy mire akar kilyukadni. A sok dumájának az volt a lényege, hogy a vezetőség vállalati szakszervezeti elnököt akar csinálni belőlem, és ennek érdekében el akarnak küldeni egy évre szakszervezeti főiskolára Bukarestbe. Startból elutasítottam az ötletet, nekem két kisgyermekem van, azok mellett van a helyem, nálam a család az első. Még szívóskodott egy ideig, aztán békén hagyott, de ez a téma egy esztendő múlva újra előkerült.

A pontos dátumra nem emlékszem, de ennek az évnek a nyarán egy rendkívüli esemény részese lettem. Délutáni műszakban dolgoztam, és kevéssel a program lejártá előtt váratlanul berobogott a mentőcsapat főnöke, K. Lajos, még négy mentőstársam kíséretében. Riadót rendelt el, mert a lövétei bányában tűz ütött ki, több bányász bent rekedt, ezeket kell kimenteni. Az ottani mentőcsapat megsegítésére jönnek a hargitafürdői és a baláni mentősök is. Őrült sebességgel pakoltuk fel az összes mentőkészüléket, oxigénpalackokat egy teherkocsira, és robogtunk át a Hargitán. A bánya udvarán rémisztő kép fogadott, sok helybéli bányász felesége, gyermeke sírva, kiáltozva kereste hozzátartozóját, kormosképű tűzoltókat irányított egy tiszt, a mentőkocsik személyzete készítette elő a hordágyakat, és az egyik terepjáró mellett négy szekus üvöltözött az igazgatónkkal. A bányatörvény értelmében a mentőakciót csak szakképzett emberek végezhetik, de a két túlbuzgó

szekus mindenáron be akart menni, körbeszimatolni, amit a dirink nem engedett meg. A tüzet már eloltották, de olyan nagy volt a füst és a gáz, hogy mentőkészülék nélkül a bányába lemenni nem lehetett.

Rekordsebességgel szedtük magunkra a felszerelést, magunkkal vittük a tartalék oxigénpalackokat és egy helybéli mentős vezetésével elindultunk a tárnák útvesztőiben. A jelenléti naplóból és a kimenekültek számából kiderült, hogy még 14 bányász van odalent és hogy még van túlélő, mert a sűrített levegőt valahol fogyasztják. Végtelennek tűnő keresés után végre hajnali négy órakor rátaláltunk mindnyájukra. Egy épen maradt sűrítettlevegő-vezetéknek és egy jó ötletnek köszönhetően az életben maradásukat. Ezt a vascsövet egy csákánnyal kilyukasztották, mindnyájan odabújtak ehhez a lyukhoz, és a nagy nyomással kiáramló levegő annyira szétverte a füstöt és a gázt, hogy nem fulladtak meg.

Mikor szerencsésen kiértünk mindnyájan, azt a nyakig sáros, kormos társaságot mindenki ölelte, csókolta és az igazgatónk járt elől a jó példával. Nekünk, mentősöknek külön köszönetet mondott, és a következő fizetéskor a rendes járandóságunk mellett még egy szép összeget találtunk a borítékunkban.

Pár hónap múltán, 1982. november 26-án eljött életem egyik legszomorúbb napja, rövid betegség után meghalt édesapám. Nagyon szerettem és tiszteltem őt és nagyon fájt az elvesztése, de tudom, hogy amíg én élek, az apám emléke is élni fog a szívemben. Isten megmutatta, hogy igazságos, mert elvette ugyan az apámat, de adott helyette nővéreméknek egy gyermeket, akit nagyon-nagyon vártak; 15 évnyi eredménytelen kezeléseket és keserű csalódások után, 1983-ban világra jött szüleim 18-ik unokája, és ráadásul fiú lett. Ez a 83-as év számomra is jobb lábbal kezdődött, első nekifutásra letettem a sofőrvizsgát. Lehet, hogy csak megszánt a vizsgáztató tiszt és azért engedett át, mert érdeklődésére megmondtam, hogy nincs autóm és valószínű, hogy a közeljövőben sem fog lenni.

- Hát akkor mi a csudának akar levizsgázni? - kérdezte meglepődve.
- Mert hozzátartozik az általános műveltségemhez - nagyképűsködtem.

Az új jogsim valóban vagy 12 évig ott lapult egy fiók mélyén felhasználatlanul. '95-ben vásároltam meg az első, használt állapotú autóm, és soha nem lett belőlem jó gépkocsivezető.

Ezen a tavaszon ismét egy nagyon fontos döntést kellett hozzak, mert a káderesünk újból elővette a tavalyi ötletét, hogy szakszervezeti elnököt csináljanak belőlem. Először kifagगतott, hogy meg vagyok-e elégedve a fizetésemmel, hogy hogy vannak a gyermekeim stb. Én azt hittem, ez egy bájcsevegés, és elmondtam, hogy nem könnyű a két apró csemetével és hogy ez a háromműszakos, vasárnapra is kötelező munkaprogram már kezd az idegeimre menni. Ekkor rukkolt elő az igazi mondanivalójával a személyzetisünk: ha elvállalom, hogy beiskoláztassanak és utána elnök legyek, akkor áttesznek olyan munkakörbe, ahol nincs vasárnapi meló és csak délelőtti program van. Azt is ígérte, hogy a mostani fizetésemet megemelik és a lakásigénylésemet is kedvezően fogják elbírálni. Az elnöki poszt nem jelenti azt, hogy kivesznek a termelésből, de félvényként 500-500 lej juttatás jár érte. Az ajánlat elég jól hangzott, de azt mondtam, megbeszéljük a feleséggel és a közös döntésünkről majd értesítem. Jó két hetet aztán mérlegeltük is a nejemmel, hogy mi a pro és mi a kontra. Végül úgy döntöttünk, bevállalom, mert a jelenlegi helyzetben, nyugdíjas koromig sem fogok megszabadulni a három műszaktól.

Summa summarum, szeptember 14-én elutaztam Bukarestbe, ahol kijártam egy újabb életiskolát. A főiskola a pártakadémia keretében működött, a „birtok” hátsó sarkában, egy különálló épületben. A főépületekben a közgazdasági és az újságírói szakok működtek, és itt tanultak a leendő párt- és KISZ-titkárok is. Erre az agytágítóra hárman jöttünk Hargita megyéből, és rajtuk kívül még négy magyar képviselte a nemzeti kisebbségeket.

A kerekben 100 fős társaságot négy osztályba osztották be és gondosan ügyeltek arra, hogy ne hogy mind a hét magyar ugyanabba a csoportba kerüljön. Külön tanári gárdánk volt, de néha jött egy-egy vendégtanár is az akadémiáról. (A rendszerváltás után egyszer csak azt látom a tv-ben, hogy az egyik ilyen meghívott tanárunk a SRI, a Román Hírszerző Szolgálat főnöke lett.) Az órákat 8–13 óra között tartották, ritkán fordult elő, hogy délután is nyaggassanak valamivel. Az egyik napon leadott anyagot másnap visszakerdezték, pontosabban vitára bocsátották, és ha nem volt jelentkező, akkor bizony szabályszerűen feleltettek. Többek között volt két tantárgyunk, amelyekhez egy-egy sztori kapcsolódik, a *Vallásszociológia* és a *Románia története*. Közismert tény, hogy a kommunista hatalom az ateista nevelésen pedálozott

és a templomba járás helyett a kultúrházak látogatását ajánlották. A „vallástanárnőnk”, egy vérbeli komcsi és lelkes istentagadó, állandóan a fenti irányelveket szajkózta, és én egy adott pillanatban elveszítettem a türelmemet.

Szót kértem és mondanivalómat azzal kezdtem, hogy én még mostanáig olyan embert nem láttam, aki részegen, kucsmával a fején, be akart menni a templomba, viszont rengeteg olyant láttam, aki így ment be a kultúrházba. Nagy csend lett, én pedig nyugodtan szónokoltam az óra végéig. A tanárnő azzal parírozott, hogy érdekesek a meglátásaim és mi ketten még sokat fogunk beszélgetni erről a témáról. A szünetben az osztálytársaim azt mondták, hogy ha már mától nem rúgnak ki innen, akkor nekik nagyon jó dolguk lesz ezentúl, átaludhatják az órákat, amíg én a tanárnővel vitázok.

Az ország történetét egy középkorú, jól felkészült tanár tanította, aki szigorúan visszakérdezte a leadott anyagot és a pontatlan feleletekért hatalmas letolásokat osztogatott. Mindenki nekifogott emiatt a komoly tanulásnak, és miután kiderült, hogy ez a tantárgy nekem jól megy, az osztálytársak kineveztek segédoktátónak. Előbb egy-két kolléga jött át hozzám, hogy közösen tanuljunk, végül már minden ülő- és hálólhely foglalt lett. A történehez tartozik, hogy a szobákban nem szabadott cigizni és hogy léteztek a szolgálatos tanárok, akik esténként ellenőrizték a jelenléteket, szobáról szobára járva. Mi erről teljesen megfélemedtünk egyik alkalommal, amikor egy nagyon nehéz anyagot vettünk át. A szobámban tartózkodó tizenegy delikvens mindegyike javában ergette a füstöt, amikor benyitott a szolgálatos. Szörnyű letolásban részesültünk, és csak azért nem jelentette az esetet a dékánnak, mert látta a jegyzetfüzeteinkből, hogy valóban tanultunk.

Alig két héttel a tanévnyitó után ismerkedő bulit szerveztek a városban az egész évfolyamunk számára. Itt derült ki, hogy az öltönyös-nyakkendőös „elvtársak” és a szolid magaviseletű és szolidan öltözködő „elvtársnők” igazi hús-vér emberek, minden jó és rossz tulajdonsággal megáldva-verve, és egyikük sem fafejű pártkatona. Október közepén egy hétre elvittek egy közeli kollektívbe kukoricát törni, és itt az is kiderült, hogy a nagy többségük falusi környezetből jön, ezért a mezei munka sem bűdös számukra. Azon az évfolyambulin ismertem meg a C. osztályba beosztott sorstársamat, a szászrégeni S. Sándort. Rövid idő alatt nagyon jó barátok lettünk, és ez a kapcsolat

a mai napig tart. Ő nagyon jól ismerte a várost és szabad időnkben keresztül-kasul átcipelt Bukaresten. Ez nem egy turista-városnéző körút volt, sokkal inkább árubeszerző. Azokra a dolgokra vadásztunk, amelyek otthon már régóta eltűntek a boltokból. Mindketten minden szombaton hazamentünk a családukhöz, és mindig jól felpakolva utaztunk. Mivel mindig vittünk egy-két tucat tojást, a vonaton nemcsak arra kellett vigyázzunk, nehogy ellopják a csomagunkat, hanem arra is, hogy a zsákmányunk épségben érjen haza.

Itt is, akár csak szerte az országban, megszervezték a „Megéneklünk, Románia” elnevezésű kulturális rendezvényt, ahol alulírott és az udvarhelyi kollegina is kellett szerepeljünk. Hát az kész röhej volt, hogy én száz embernek verset mondjak magyarul, amelyet csak heten értenek. De meg kellett csinálni, és én a *Respublikát* szavaltam Petőfitől. Kívülről tudtam a verset, de a biztonság kedvéért átmentem az akadémia könyvtárába és ott csodák-csodájára találtam egy Petőfi-kötetet. Nagyon mérgesen kezdtem mondani a verset, mert abszurdnak tartottam az egészet, majd amikor lenéztem az „érdeklődő” arcokra, elvigyorogtam magamat. Produkciómat nagy tapssal jutalmazták, és az egyik kollegina azt mondta, hogy egy kész előadóművész vagyok, ez látszott az arcjátékomon, de sajnos, egy szót sem értett az egész szövegből. Lenne még egy rakás történetem abból a periódusból, de az alapsztori nem erről szól, ezért mindjárt befejezem ezt a kapitólust.

A záróvizsgán elkövettem egy számárságot, amiért meg is kaptam a jutalmamat. A közgáz tételen lévő két kérdés egyikére nagyon jól válaszoltam, a másikat nem tudtam olyan jól, ezért nyökögés helyett a hallgatást választottam. Az átlagjegyem 7-es lett, és ez nekem bőven elég volt. Mielőtt végleg szélnek eresztettek volna, tartottak egy utolsó osztályfőnöki órát, ahol a kollégák ki kellett értékeljék egymás eredményeit, és az oszi is véleményt mondott mindnyájunkról. Elég sok, hízelgő véleményezést gyűjtöttem be, de miután megköszöntem az értékeléseket, sajnálkozásomnak adtam hangot, hogy nem volt kéznél egy magnetofon, hogy az elmondottakat rögzíthessük. Ugyanis már hosszú évek óta győzködöm az anyósomat, hogy a világon én vagyok a legrímább férfi és a legszeretetre méltóbb vő, de ő ezt mostanáig nem akarta elhinni.

RÖVID PÁLYAFUTÁS. KÜLÖNÖS TALÁLKOZÁSOK, FURCSA HISTÓRIÁK

Pár héttel a suli befejezése előtt a nejem azzal az örömhírrrel várt, hogy jóváhagyták a lakáskiutalásunkat. Még a házasságunk kezdetekor mindketten letettünk egy-egy lakáskérést a munkaadóinknál egy három- vagy négyszobás lakrészre. Mindketten nagy családot akartunk, ami aztán sajnos nem jött össze, maradtunk a meglévő két gyermekünkkel. Szóval majdnem öt év várakozás után megkaptuk a nagyobb lakást, és következett a szokásos rohangálás, ügyintézés, meszeltetés, költözés stb. Miután letelt a „pihenőszabadságom”, jelentkeztem a vállalatnál. Első dolgom volt, hogy bejelentsem, köszönöm, nincs szükségem a lakásra, mivel a feleségem vállalatától kiutaltak egyet. Ennek a hírnék a várólistán lévő munkatársaim kimondottan megörvendtek.

Megkaptam az új beosztásomat, egy építő-szerelő csoport főnökének neveztek ki. Mikor a dirinek jeleztem, hogy ez nem vág a szakmámba, a következőket mondta:

- Azok az emberek jól ismerik a szakmájukat, és végzik is a dolgukat, maga csak két dologra kell koncentrálnon, arra, hogy mindig legyen anyag, amiből az emberei dolgozzanak, és arra, hogy munkaidőben ivászat ne legyen.

Cégünknek aleggységei voltak megyeszerte, és az itt levő szociális vagy ipari létesítmények javítása, karbantartása volt ennek a csoportnak a feladata. Később kiderült, hogy komoly építkezéseket is el kell végeznünk, ezért működésünket azzal kezdtük, hogy egy tágas műhelyt építettünk a csoport számára, külön mosdóval-öltözővel és egy kis konyhával. Az évek során a karbantartás mellett sokat építettünk, étkezdét Borszéken és a csíki részlegünknel, lakatosműhelyt Delnén, a különálló áramfejlesztő részleget raktuk tető alá, stb. Legnagyobb megvalósításunk egy emeletes, 100 férőhelyes napközi felépítése lett.

Nem volt könnyű egy újabb mesterségnek bár az alapfogásait megtanulni, és főleg az anyagbeszerzés miatt számtalan nehézséggel szembesültem. A nagy, általános lerobbanásban nemcsak az élelmiszerekért és a közszükségleti cikkekért kellett sorba állni, a téglát, a meszet, a cementet és főleg a faanyagot úgy kellett kiimádkozni. Mindezek mellett nem volt olyan nagy a baj, amíg csak ez volt a munkám. Az igazi problémák akkor kezdődtek, amikortól a szakszer-

vezeti munkát is át kellett vegyem. 1985 tavaszán volt a vállalati konferencia, ahol, mit ad isten, engem választottak meg elnöknek. Leköszönő elődöm egy idős, beteges tisztviselő volt, aki már alig várta, hogy megszabaduljon ettől a megbízatástól. Átadta a szervezet vagyónáról a leltárt, a továbbiakban pedig semmi sem érdekelt. A képlet ekkortól úgy nézett ki, hogy végeztem a mindennapi munkámat a csapatommal, de egyúttal a nyakamba szakadt 1500 ember szociális problémája. Olyan kérdésekre kellett válaszoljak, hogy miért nincsenek télen fűtve az ingázó buszok, miért nincs elég férőhely a napköziben, miért kell öt évet várni egy lakáskiutalásra, miért nem adnak elégséges kezelő- és fürdőjegyet, miért nincs minden alegységnél orvosi rendelő stb., stb. Mindezek mellett ott volt az „igazi” szakszervezeti tevékenység, gyűlésekre járni megyei, városi és az alegységek szintjén. Rövid idő múltán úgy éreztem, kezdenek összecsapni a hullámok a fejem felett. Történt aztán egy dolog, ami egy végső elhatározásra készítetett. Az 1977-es Zsil-völgyi bányászsztrájk után Csaunak lépnie kellett, így a lecsökkentett munkaidő mellett bevezették a bányászok ingyenes étkeztetését is. Nekünk is volt tehát kantinunk Hargitafürdőn, és a szeredai részleg dolgozói azt javasolták, hogy az itteni személyzet is kapjon meleg kaját, még ha fizetni is kell érte. Mikor ezt a témát felvettem a Dolgozók Tanácsának ülésén, az egyik vezetőségi tag röviden és velősen marhának titulált. Nem vertem orrba, de a továbbiakban nem köszöntem és nem is álltam szóba ezzel a pökhendi bunkóval. A fenti elképzelés a kajáztatásról a későbbiekben megvalósult, de akkor már késő volt, 1987 január 5-én, egészségügyi okokra hivatkozva, benyújtottam a lemondásomat a megyei szaktanácshoz. A megyei elnök hallani sem akart erről, de én ott hagytam a beiktatott papirost és mentem az igazi munkámat végezni, amiért a fizetést kaptam. Egy jegyzőkönyv alapján átadtam a leltárt az alelnöknek, neki aláírási joga is volt, a továbbiakban pedig az ő nyakába szakadt az egész ügyvitel. Pár hónap elteltével, vezetőségi szinten próbáltak összebékíteni azzal a főnökkel, aki lemarházott, és mivel bocsánatot kért, hát kezét fogtunk, de csókos barátok nem lettünk soha.

Amúgy a továbbiakban nem is lett volna időm „szakszervezeti mellékmunka” végzésére, 1987 tavaszán egy nagyszabású terv megvalósításának fogtunk neki. Vállalatunknak volt két napközije, de az épületek régiiek voltak és kevés volt a férőhelyek száma. A városren-

dezésnek hála (ami már amúgy is elseperte a régi Csíkszereda felét), az egyik napközinket le kellett bontanunk. A másik megmaradt épület mellé adtak egy kevés területet és arra kellett felhúzzunk egy új napközit. Az, hogy új, csak relatíve volt igaz, mert a régi épület minden faanyagát és az 1927-ben gyártott cserepeket mind egy szálíg felhasználtuk. Erről az egyéves periódusról csupán két esetet jegyzek le. Az első, hogy az emelet földemének öntésére egy csikorgó, igazi csíki tél idején került sor. Tudniillik, hogy a földem öntése megszakítás nélkül kell történjen. Az akkori, hétköznapivá vált árammegszakítások miatt féltő volt, hogy ezt a munkálatot nem tudjuk az előírásoknak megfelelően elvégezni. Ezért már jó előre el kellett menjek a megyei pártbizottsághoz azzal, hogy az öntés idejére ne vegyék el az áramot a Jégpálya negyedben. Már az emelet szintjén dolgoztunk, amikor megtörtént a szerencsétlenség. B. Pista bácsi, az egyik emberem leesett az alig négyméternyi magasságból és szörnyethalt. Nem volt elég ez a megrázó sokk, a hülye nyomozó azzal kezdte a dolgát, hogy megkérdezte, nem ivott-e az áldozat, vagy voltak-e ellenségei a kollégái közül. Szegény Pista bácsi 59 éves volt, soha nem ivott és soha nem ártott még a légynek sem.

Az új, 100 férőhelyes napközi 1988 augusztusára elkészült, így szeptembertől már be is költözhetek az apróságok. Előtte azonban tartottunk egy házavató ünnepséget és ekkor a vállalat vezetősége is kített magáért. Meghívták a napközi teljes nőszemélyzetét, berendelték a hargitai kantinfőnököt, aki süttött-főzött számunkra, és magnózene mellett egy világraszóló bulit csaptunk. A munkánk ezek után sem lett kevesebb, de végre rendeződött az én fizetésem is. Miután már '86-ban megkaptam a technikus besorolást, egy év múltán megadták a főtechnikus fizetést, ami ugyan pénzben nem jelentett sokkal többet, mintha a speciál-szakmunkás fizetést adták volna meg.

Már a megismerkedésünk kezdetén kiderült, hogy leendő nejemmel nagyon sok mindenben ugyanazok az elképzeléseink, a hasznos időtöltéssel kapcsolatosan pedig tökéletes az összhang. Amellett, hogy lelkes könyvbarátok voltunk, imádtuk a természetjárást és az utazásokat. A külföldi kirándulások lehetőségei korlátozottak voltak abban az időben, hiszen csak két évente és csak a szocialista országokba mehetünk. Az alábbiakban egy csokorra való történetet mesélek el, amelyek

főleg az utazásokkal kapcsolatosak, de akad egy-két fura sztori, amelyek számomra még ma is egy kicsit megmagyarázhatatlanok.

1981-ben Magyarországra látogattunk, de a szép emlékek gyűjtésén túl akkor még nem történt semmi rendkívüli. Két év múlva, '83-ban már bejött két érdekes sztori. Abban az évben egy 3 hetes körútra mentünk, Magyarországra, Csehszlovákiába és Kelet-Németországba. A Prága felé tartó nemzetközi gyorsan egy volt katonatársammal, M. Csabával talákoztunk, akivel már tíz éve nem láttuk egymást. Ő is a feleségével volt és persze, ők is Prágába utaztak. Csabának a kisujjában volt az egész útikalauz, és hosszú-hosszú lábai voltak, így három napon át rengeteget futottunk mellette, mögötte. A második nap délutánján jött be a második, váratlan találkozás. Éppen az óváros keskeny utcalabirintusában bolyongtunk, mikor látok szembejönni egy céklavörös arcú, leizzadt alakot. Közelebb érve kiderült róla, hogy dr. K. Tibor, aki valamiért szörnyen dühös volt:

- A fene egye meg ezt a várost, ezekbe a keskeny utcákba nem lehet behajtani, valahol leraktam az autót, és most sehol sem találok...

Az észak-németországi Münsterben a komáméknál, R. Antinál tartózkodtam 1995-ben, mint illegális munkavállaló. Egyik vasárnapon Anti neje azzal adta át a telefont a komámnak, hogy ismét a Palencsár barátja keresi, Svédországból. A ritka névre felfigyelve, megkérdeztem Ilonkát, nem a csíkszeredai Palencsárról van-e szó, akit én is jól ismerek. Miatta voltam még 1989-ben behívva a megyei Szekuritátera. (A „kékszeműek” a szomszédomról, „Pálenxár” E.-ről akartak kifaggatni. Ez az úriember munkatársam volt Balánon a '70-es években, majd ők is beköltöztek Csíkba, és a szomszédos lépcsőházban laktak. Tudtam, hogy kiszöktek Nyugatra, de a szekusnak megjátsoztam a hülyét:

- Én a lépcsőházunkban mindenkit név szerint ismerek, de olyan, hogy Pálenxár, nincs közöttünk.

A szekus erősködött, hogy márpedig ő ott kell lakjon a B lépcsőházban.

- De én az A lépcsőházban lakom...

A fakabát egy darabig még forgatta a papírjait, valami idiotákat emlegetett, majd elküldött. Most gondoltam, egy kicsit megviccelem Palencsár urat, és elkértem a telefont:

- Tisztelt uram, tudja-e, hogy a birtokomban van egy 1977-ből datált elismervénye, lepecsételve, aláírva, amellyel átvett 122 darab elektromotort tőlem?

Nagy csend a vonal túlsó végén, majd lassan kérdezi:

- Kicsoda ön és honnan beszél?

- A volt munkatársad vagyok, te süket, és innen, Münsterből beszélek...

A talán legfurcsább, véletlen találkozás Budapesten történt, 2005-ben. Rokonoknál vendégeskedtünk, és az egyik napon a nejemmel és a házigazdával ügyintézni indultunk, de más-más irányba. Mi Palival a konzulátusra mentünk, feleségem beszerző körútra. Megegyeztünk, hogy majd otthon találkozunk. Meg sem próbáltam kiszámítani, hogy egy a hány millióhoz volt az esély arra, hogy hazafelé jövet ugyanabban az időben, ugyanannak a metrónak ugyanabba a kocsijába ülünk be, ahol a feleségem ült, pontosan velünk szembe...

1983-ban a Szovjetunióban voltunk egy társaskiránduláson, és itt is értek meglepetések. Bukaresttől Kijevig vonattal mentünk, hálókocsikban, és éjszaka lévén, az orosz vámosokat pizsamásan, hálóingesen fogadtuk. A velünk utazó, szintén csiki házaspár férfi tagja egy nagyon szófukar, halk szavú tag volt, akiről itt kiderült, hogy káromkodni is tud. Az történt, hogy a vámosok kiküldték a másik házaspárt s a nejemet, és velem kezdték a testi motozást. Ezt olyan alaposan tették, mintha egy bővérű utcalányt tapogattak volna végig.

Miután Misi is átesett a tapogatáson, szakállába dörmögve legalább húsz jelzővel illette a vámosokat, amelyek közül a legfinomabb az volt, hogy idióta buzeráns.

- Mi van, Misi, neked is megfogták a tö..det?

A válasz egy újabb sorozat minősítés volt.

Kijevben számomra rossz hírral végződött a városnéző: innen repülővel utazunk Leningrádig. Addig még soha nem repültem, mégis iszonyodtam már jó előre, de nem volt baj, azt a bizonyos zacskót nem kellett igénybe vegyem. Ittlétünk alatt kiderült, hogy a kommunizmus fellegvárában is léteznek gazemberek. Egyik útitársunk eladott egy oroszoknak egy prima anorákot 50 rubeléért. Addig mi még nem láttunk ilyen nagy címletű bankjegyet, és mikor jobban megnéztük, kiderült, az 50-es szám csak rá van ragasztva a megfelelő helyekre. A vicc az volt, hogy alul cirill betűkkel ki volt írva, hogy „tri ruble”, vagyis három

rubel... Kellemes meglepetés is ért: Leningrádtól Moszkváig nem repülővel jöttünk.

Volt egy Vörös Nyíl nevű expressz, amely sehol nem állt meg a fővárosig, és a 900 km-es távot 10 óra alatt lefutotta. Hazajövet a román vámnál gyűlt meg a bajunk. A negyven fős csoportunk kb. 200 darab magyar nyelvű könyvet vásárolt, amit a vámosok, egy lista alapján egyenként átnéztek. Sok példányt elkoboztak, s ami félelemkeltő volt, minden elvett példányba beírták a tulajdonos összes személyi adatát az útlevelemből. Tőlem csak két könyvet vettek el, *Az őshazától a Kárpátokig* és az *Erdély aranykora* címűeket...

A „furcsa históriák” kategóriából három történetet mesélek el. A Duna Tv-ben 2000–2008 között ment egy népszerű műveltségi vetélkedő Vágó Istvánnal, a *Legyen ön is milliomos!* Egyik adásban egy magyar, de a svéd királyi filharmóniában zenélő úriember nyerte meg a tízmilliós díjat. A műsorvezető nem tudott közbelépni, mert ez az úr a kamera elé állott és kezét összetéve a következőket mondta:

- Kihasznlom ezt a soha meg nem ismétlődő lehetőséget, és megkérek mindenkit, szerezzék be nekem a Mesterházi Lajos könyvét, *A Prométheusz-rejtélyt*, mert 15 éve próbálom megszerezni, eredménytelenül. Én feltekintettem a tévénk melletti könyvespolcra, leemeltem a kötetet, és felmentem G. Levente szomszédomhoz, akinek még a miénknél is gazdagabb magánkönyvtára van. Levente elsétált az egyik könyveszekevényhez, és leemelt egy ugyanilyen kötetet. Elég szemétládák voltunk mindketten, mert ragaszkodtunk a tulajdonunkhoz, és nem vettük fel a kapcsolatot ezzel az úrral.

Még sosem történt meg addig, de 50 éves koromban leszólítottam egy nőt az utcán. Éppen elég kevesen lézengtünk a városközpontban, amikor egy kb. velem egyidős nőt láttam szembejönni. Mint a villám csapott belém a felismerés, de meg akartam bizonyosodni, nem tévedek-e? Ezért illedelmesen köszöntem és megkérdeztem, hogy ott volt-e a szebeni pionírtáborban 1962-ben. A hölgy ledermedt, félhangoosan számolgatni kezdett, majd a fejét rázogatva azt mondta:

- Igen, ott voltam, de nem létezik, hogy ön ennyi idő után felismerjen.

Pedig így volt, az arcvonásai semmit sem változtak. A későbbiekben, ha néha összefutottunk, régi ismerősként üdvözöltük egymást, de csak ennyi, nem lett belőle barátkozás.

A végére hagytam a legemlékezetesebb sztorit, amely 1987-ben történt meg velünk. Egy kéthetes lengyelországi társaskirándulásra fizettünk be és számomra nemszeretem módon, repülőgéppel utaztunk. A Varsó központjában lévő Poloniában szállásoltak el, amely elől akkor kezdték lebontani a dísztribünöket, amelyeket a pápa látogatására építettek fel. Ahogy később megtudtuk, az egyházfő látogatásának napján az élet megállt az egész fővárosban, több mint hárommillió ember akart részt venni a pápai szentmisén.

Egy sor felfedezésben volt részünk Zakopanében: kezdve azzal a látvánnyal, hogy a nyári dögmelegben, a négy közül három műborítású síugratásáncon javában folytak az edzések. Itt tudtuk meg, hogy a szintén szocialista Lengyelországban a földterület és az állatállomány 70%-a magánkézben van. Itt láttunk olyant, hogy a katolikus templomba betérő magas rangú katonatiszt egyenruhásan, letérdelve imádkozott. A minket sokkoló meglepi az volt, hogy majdnem a templommal átellenben működött egy sztriptízbár, ahol 50 zlotyi volt a belépti díj és ugyanennyibe került egy borítékolt sorsjegy is...

Utunk utolsó állomása Auschwitz (Oświęcim) volt. Az a haláltábor egy olyan megdöbbenő látvány, amelyet meg sem próbálok leírni. Azoknak a hátborzongató helyszíneknek a megtekintése alatt összefutottunk a világhíres filmsztárral, Burt Lancasterrel, aki mint egyszerű múzeumlátogató volt ott jelen. Mondanom sem kell, hogy számos filmjéből ismertem ezt a kedvenc színészemet. A különös az volt, hogy elindulásunk előtt kb. egy hónappal láttam a tv-ben, a *Trapéz* című filmben, és most ott volt karnyújtásnyira tőlünk, a maga hús-vér valóságában. A színész egy fiatal nőből, két férfiből és egy tolmácsnőből álló csoportja hol előttünk, hol mögöttünk járt. A látogatás végén a csoportvezetőnk odament hozzájuk és megkérte a sztárt, hogy engedje meg egy közös fotó készítését. A fotó el is készült, és én azóta is bánom, hogy valahol elveszítettem a bukaresti idegenvezetőnk címét, mert a hölgy megígérte, aki igényli, annak fog küldeni egy fényképet erről a nem hétköznapi találkozásról...

„*E FINITA LA COMMEDIA*”!??

Az 1989-es decemberi forradalom számomra akkor kezdődött, amikor 22-én, déli 12 óra 10 perckor a szomszédom azzal rontott be hozzánk, hogy kapcsoljam be a tv-t, mert Ceaușescu helikopteren menekül

Bukarestből, és ezt mutatják. A mi készülékünk már hónapok óta totálkáros volt, és a lecserélését nem tartottam fontosnak, mivel a napi kétórás adásban úgyis csak a párt és a főtitkár dicsőítését láthattuk. Szóval lerohantam Ernőékhez és órák hosszat a megszakadozó adást néztük. Estefelé bementünk a városközpontba, ahol még nem sokan gyűltünk össze, és nem volt semmi nagy forradalmi hangulat. Mindenki attól rettegett, hogy ez csak egy szép álom és mindjárt érkeznek a szekusok.

Nem hazudok, amikor azt mondom, nem féltem attól, hogy ebben az új világban engem, mint a román kommunista párt volt tagját, fel fognak akasztani. Akkor rajtam kívül még vagy négymillió tagot is fel kellett volna kössenek, és a sort az új hatalom vezéralakjaival kellett volna kezdeni, hiszen azok hétpróbás komcsik voltak. Ion Iliescu az RKP Központi Bizottságának volt a tagja, a majdani miniszterelnöknek, Petre Romannak pedig az apukája volt az a Valter Roman, aki a romániai Snagovon őrizte, majd kiszolgáltatta Kádáréknak a Nagy Imre-csoportot.

Az új vezetés egyfolytában a forradalomról beszélt, de a kommunista rendszer megdöntését senki sem emlegette, és a népharag is csak a Csau gyűlölt személye ellen irányult. A temesvári és a bukaresti események első napjaiban nem lehetett látni-hallani kommunista-ellenes jelszavakat, csak a „Le Ceaușescuval! és a „Le a diktatúrával!” szlogenek voltak forgalomban. Az újdonsült vezetők is csak napok elteltével szoktak le arról, hogy egymást elvtársnak szólítsák...

A diktátor kivégzését teljesen jogosnak tartottam. A hadbíróság 1. számú vádpontjában 60 000 ember haláláért tette felelőssé a főtitkárt, de rövid időn belül ezt a nagy számot már senki sem hitte el. Viszont ha azt nézzük, hogy a negyven évig tartó kommunista hatalom alatt hány embert végeztek ki, hány embert halt meg a börtönökben és a kényszermunkatáborokban, hányan lettek öngyilkosok az üldöztetések miatt, hányan váltak nincstelen földönfutóvá, akkor az a 60 000-es szám még nagyon is kevés. A konszolidáció után nyilvánosságra hozott számadatok a következők voltak: december 17–22. között 162 halott, 1107 sebesült, december 23-tól, tehát a diktátor elmenekülése után (!): 942 halott, 2245 sebesült, így az összesen 1104 halott és a 3352 sebesült nagy része már az új világ áldozata lett. A tragikus az, hogy ezek az emberek ok nélkül haltak meg, bábok voltak egy hatalmi sakktáblán.

1989 márciusában egy hatalmas népgyűlés keretében, amelyet a tv egyenes adásban közvetített, a főtitkár bejelentette, hogy Románia visszafizette az összes külföldi tartozását. Mindenki azt hitte, ezzel véget ért a hét, pontosabban a kilenc szűk esztendő, megszűnik az örökös sorban állás, lesz élelem és áram, lesz benzin és egész estés tv-adás, szóval visszatér a „rég, jó világ”. Nem ez történt, és a mai napig makacsul tartja magát az a tévhit, hogy ha akkor Csau feltölteti a boltokat élelmiszerekkel, békében, százéves korában halt volna meg. De mivel nem érzékelte a veszélyt és tovább éhezettette a népet, egy sommás tárgyalás után szitává lőtték.

A romániai magyarságnak jóval több oka volt rá, mint a többségi nemzetnek, hogy a diktátor bukásának örvendjen. Az általános nagy mizériában egyformán osztozkodtunk a románok nagy többségével, de a kétmilliónyi magyarságot még az egyre fokozódó nemzetiségi elnyomás is sújtotta. Közismert tény, hogy az 1848-as forradalom során a császárpárti románok „besegítettek” a magyar forradalom leverésébe. Annak ellenére, hogy az osztrák császár volt az, aki nem adta meg számukra a remélt jogokat, mégis a magyarokat tették meg ősellenségnek. A nacionalista kurzust a Csau-rezsim egészen 1982-ig még csak titokban folytatta, ezután már a hivatalos állampolitika szintjére emelte azt. Dátumhoz és személyhez köthető a fenti állítás: ebben az évben jelent meg Ion Lăncrănean *Cuvînt despre Transilvania* (nyersfordításban: *Szavak Erdélyről*) című könyve. Azt a minősíthetetlen írást a román állami könyvkiadó jelentette meg, a politikai döntéshozók tudtával, egyetértésével és jóváhagyásával. A szerző a könyve első részében egy émelyítően érzélgős szerelmi vallomást tesz szülőföldje, Erdély iránt. Ez az ő Erdélye természetesen már a világ kezdete óta románok által lakott terület, megszentelt föld, a román nép bölcsője stb. Ebbe a mioricás földi paradicsomba törnek be a barbár magyarok, hogy kardélre hányják a békés, vendégszerető románokat és rabigába hajtsák őket. Ahogy a történet halad előre az időben, azok a barbárok egyre kegyetlenebbek lesznek. A második bécsi döntés utáni időszak már nemcsak a százzszámra felperzselt román falvakról és ezerszámra kivégzett öregekről beszél, hanem a terhes nők hasából kivágott, szuronyhegyre tűzött csecsemőkről is. Az a vérlázító, gyűlölettől csöpögő iromány végre felrázta az addig gyáván hallgató anya-

országi közvéleményt, és Száraz György *Egy furcsa könyvről* című írásával válaszolt erre a förmedvényre.

Az ügynevezett történész-vita jó ürügy volt a román rezsim számára, hogy egy sor megtorló intézkedést foganatosítson az erdélyi magyarság ellen: sorra betiltották a magyar nyelvű kiadványokat, elsorvasztották a könyvkiadást, leállították a magyar nyelvű rádió és tv-műsort, a magyar színházakat a román tagozatok alárendeltségébe helyezték, természetesen román vezetőséggel, az oktatásban a minimálisra csökkentették a magyar osztályok számát, és még sorolhatnánk. Végül azt is megtiltották, hogy a magyar nyelvű sajtóban magyarul írják le a magyar települések nevét, így a mi városunk is csak a Miercurea Ciuc néven láthatott nyomdafestéket. Megértük azt is, hogy az útjelző táblákon szerepelő Odorheiu Secuiesc (Székelyudvarhely) helységnevből a székelyt jelentő secuiesc szót egy éjszaka folyamán valakik lefestették. Személyes tapasztalatom is van ebben a témában: az akkoriban felépített napközi otthonunkra az előírásoknak megfelelően két darab kétnyelvű táblára írtuk ki a létesítmény nevét, számát, hovatartozását. Egy éjszaka a magyar nyelvű táblát valakik leszerelték. Csináltattam egy újat, jó, masszív anyagból, négy hosszú, ujjnyi vastagságú rögzítő csavarral, teljesen átfúrattam a falat, és a csavarokat jó nagy alátétekkel ellátva, belülről rögzítettük. Az már nagy munkát és jó szerszámokat igényelt volna, hogy onnan leszereljék, így az a tábla épségben megérte a rendszerváltást.

Végső arculcsapásként, az addigi hivatalos megnevezés helyét, hogy „cetățean român, de naționalitate maghiară (magyar nemzetiségű, román állampolgár) a „român, de naționalitate maghiară (román, aki magyar nemzetiségű) lett belőlünk. Az igazi, árnyalt mondanivalóját ennek a megnevezésnek csak azok tudják érzékelni, akik jól beszélnek a román nyelvet. A magyarellenes hisztériára Ceaușescu tette fel a koronát 1989. december 20-án, amikor a bukaresti nagygyűlésen nyíltan a magyarokat nevezte meg a fő ellenségnek. „A temesvári terrorista jellegű akciókat különböző országok reakciók, imperialista, irredenta, sovíniszta köreivel és kémszolgálateival szoros kapcsolatban szervezték meg és robbantották ki... Nem véletlen, hogy a budapesti (!) és más országokbeli rádióállomások már a nemzetellenes, terrorista akciók folyamán féktelen rágalmozó- és hazugságkampányt indítottak országunk ellen.” Szó szerinti idézet a főtitkár beszédéből. Nem lehet

csodálkozni ezek után, hogy az erdélyi magyarság félelme megalapozott volt, amikor egy, akár országos méretű fegyveres atrocitástól tartott.

Az euforikus első napok-hetek után ismét gyülekezni kezdtek a viharfelhők a friss demokrácia egén. Az új hatalom 1990. március 17–19. között egy olyan véres demonstrációt tartott, amilyent még a diktátornak sem volt mersze véghez vinni. A „marosvásárhelyi véres március” eseményeinek háttere még napjainkban sincs teljesen tisztázva. Az akkori konkrétum az volt, hogy a félig agyonvert, fél szemére megvakított Sütő Andrást, a nagy formátumú író és publicistát románellenes irredentának bélyegezték, a szintén félig agyonvert hodáki parasztból pedig nemzeti hőst fabrikáltak. Egy füst alatt, mivel megvolt rá a nagyszerű indok, létrehozták a SRI-t, a volt Szekuritáté „jogutódját.” Szabad jelzést kapott tehát a román nacionalizmus, és volt egy olyan periódus, amikor az egyik ultranacionalista pártvezér a képernyők előtt úgy nyilatkozott, nyilatkozhatott (!!), hogy az összes zsidót és magyart le kellene géppuskázni.

Mit csináltam én ezekben a zűrzavaros kezdetekben? Nem lapultam, nem bujkáltam, de nem is forradalmárokodtam. Végeztem a mindennapi munkámat és csupán a családom jövőjéért aggódtam. A helyzet az volt, hogy a politikai bizonytalanságot gazdasági káosz kísérte, látható időn belül a bányászatnak befellegzett. A mi cégünknel azért voltak gondok, mert a felheccelt bányászok elkergették az igazgatónkat. Én a dirinket nem a rangjáért respektáltam, hanem mert a legnehezebb időszakokban, amikor más vállalatok csak 70-80%-os fizetéseket adtak, mi 105–110%-ot kaptunk. Ő mindig talált olyan műszaki, pénzügyi megoldásokat, hogy 1500 embernek tisztességes bérezést tudjon biztosítani. Sokan voltunk, akik tisztán láttuk, hogy ez így nem lesz jó, de gyávák voltunk kiállni mellette. Egy év múlva, amikor már nagyon rosszul mentek a vállalat dolgai, egy bányászkiüldöttség felkereste a volt dirit, hogy visszahívja a kormánykerékhez. A félresöpört, megalázott ember csak annyit mondott: Uraim, maguk a tavaly engem lesz..tak, most ne akarjanak lenyalni!

Az elkerülhetetlen bekövetkezett, mi voltunk az a vállalat, ahonnan egyből leépítettek 160 embert, és ez a szám 1990 végéig csak egyre növekedett. Nem várakozhattam tovább, lépnem kellett. Amire sohasem vágytam, tintanyaló lett belőlem, mert 1991. március 25-től munkába álltam egy megyei hivatalnál, mint kezdő tisztviselő.

SZÉP, ÚJ VILÁG. A BÜROKRÁCIA ÚTVESZTŐIBEN. BARANGOLÁSOK

Nem könnyű feladat elé állított az élet, túl a negyedik X-en, megtanulni egy új társadalmi rend játékszabályait, és megtanulni egy teljesen új mesterséget, egy teljesen új munkakörben. A nyolcvanas évek derekán, amikor már szinte elviselhetetlenné vált az itteni élet, egy ideig foglalkoztatott az a gondolat, hogy én is kiszökjek külföldre. Akkoriban ez már szinte hétköznapi dologgá vált, 89 végére csak a szűkebb környezetemből vagy ötvenen „dobbantottak”, közöttük a két testvérem, jó pár unokatestvérem, barátok, szomszédok. Nem gyávaságból mondtam le végül is az ilyen terveimről, én egyszerűen nem tudtam volna távol élni a családomtól és a szülőföldemtől. Lehet, hogy érzelgősnek tűnik, pedig így igaz, hogy én az életemet nem tudtam elképzelni máshol, mint szűkebb pátriámban, Székelyföldön. Ez a „betegség” már fiatalkoromban rám ragadt, nem időskori diagnózis. Többször is megtörtént, hogy éppen külföldön utazgattunk, vagy a tengerparton nyaraltunk és én tíz nap után azt mondtam, amit Ferenc Jóska: minden nagyon jó, minden nagyon szép – de most már gyerünk haza...

Ebben a szép, új világban olyan anyagi és szellemi bőség szakadt a nyakunkba, hogy csak úgy kapkodtuk a fejünket. Ami Nyugaton már másod-harmadgenerációs technika volt, még az is elkápráztatott, mert számunkra a XXI-ik századot jelentette. A ritkának mondható, igazi szellemi értékek mellett jött a negyedrangú irodalom és a huszadrangú filmek áradata, és mi nagyon gyorsan meg kellett tanuljunk szelektálni. El kellett fogadjuk azt is, hogy nincs biztos munkahely, létezik munkanélküliség, és azt is tudomásul kellett vennünk, hogy a pénzünk egyik napról a másikra „elolvadhat.” A saját bőrünkön is megtapasztaltuk ezt a jelenséget, amikor megpróbáltunk kapitalistává válni. Volt egy bankbetétünk, amivel befizettük az előleget az autóvásárlásra, még a nyolcvanas évek végén. Amikor '92-ben a feleségem egy magánvállalkozást akart indítani, eldöntöttük, kivesszük azt a pénzt. Hónapokig tartott az ügyintézés, amíg Brassóból visszakaptuk azt az előleget, és akkor már az az összeg csak egy színes tv megvásárlására volt elég.

Nagyon jól emlékszem, hogy a román tv-ben ment Silviu Brucannak, az úgynevezett forradalom szürke eminenciásának a műsora, *Proféciák*

a múltból címmel. Valamikor, úgy a '90-es évek derekán, az egyik ilyen adásban az öregúr cinikusan mosolyogva mesélte, hogy amikor azt mondta a rendszerváltás kezdetekor, hogy 20 évet kell számítani az átmeneti korszakra, meg akarták kövezni, mert túl sokat mondott. Most, '96-ban azért átkozzák, mert túl rövid időt jósolt. Valamit tudhatott a vén róka, mert még most, 2018-ban sem állíthatom nyugodt lélekkel azt, hogy az átmeneti korszak teljesen lezárult volna...

Boldogult bányavállalatos koromban ha egy tisztviselőt arról hallottam panaszkodni, hogy milyen fáradt, jött hogy szemberöhgjem. Hogy a fenébe, az az ipse nem emelget naphosszat félmázsás súlyokat, nem szaggatja a fülét a pokoli zaj, nem rágja a tüdejét a por és a vegyszer, nem fagyoskodik télen és nem izzad nyáron, csak ül a fenekén egész nap. Nagyon rövid idő múltán, miután én is „ülőmunkás” lettem, gondolatban bocsánatot kértem a tévedésemért. Megtapasztaltam, milyen az, hogy dél felé már le vagy meredve arra a székre, el van zsibbadva a hátsó fertályad, ki van akadva a derekad és a nyakad. És persze, nem csak ülni kell, menet közben és munka közben meg kell tanulni egy új mesterséget. Számos tényező komplikálta az életemet, elsősorban az, hogy a sajtóságos román törvényalkotás miatt szinte évente más-más törvény alapján kellett dolgozni. A felelősségünk óriási volt, mert tevékenységünk során nagyon nagy pénzekről döntöttünk. A gyakran változó törvényeknek volt egy közös alaptétele, amely soha nem változott, ha a te hibádból keletkezett egy pénzügyi mínusz, akkor fizettél, mint a katonatiszt. Ezzel szemben a fizetésünk olyan volt, hogy sírni kellett, ha összehasonlítottam az ezt megelőző javadalmazásommal. Végül annak a kicsi pénznek is örvendeni kellett, mert a jól fizető bányák rohamosan leépültek és egy évtizedes vegetálás után végleg bezártak.

A naprakész törvénykezés ismeretén kívül egy teljesen új kihívással is szembesültünk: a számítógépes világ beköszöntésével. Még 1992-ben elküldtek tapasztalatcserére egy másik megye hasonló profilú intézményébe. Ott csak a WC-n nem volt számítógép, mi itthon összesen két géppel szerencsétlenkedtünk. Mondanom sem kell, hogy az új technikában mindnyájan analfabéták voltunk, ezért a cég egy tanfolyamot szervezett számunkra. A hat hónapos kurzus felénél én ebből a buliból kimaradtam. Egészségügyi problémáim voltak, és erre az a tanfolyam még rátett egy lapáttal. Egyrészt a kurzust a munkaidő utánra

tervezték be, másrészt az oktatónkkal akadt gondom. Az az úriember egy zseniális programozó volt, de nagyon pocsek előadó. Ráadásul a 20 fős osztálynak mindössze két őskori PC állt a rendelkezésére, szóval túl sok negatívum gyűlt össze, ezért kiléptem a tanfolyamról. Nem kaptam diplomát és nem is lett belőlem jó számítógépes szakí.

A 25 év alatt, amelyet a bányász népség között töltöttem, megtanított egy fontos leckére, hogy egyenesen, kertelés nélkül, az igazságnak megfelelően kell beszélni. Hát, a tisztviselő társadalomban nem ezzel a stílussal találkoztam. Itt a köntörfalazás járta, a kisebb-nagyobb klikkek harcoltak egymással, folyt a pletyka, a besúgás és a törleszkedés. Alapjában véve én türelmes, békés ember voltam, amíg valamivel fel nem mérgesítettek. A „diplomácia” nem nagyon ment nekem, ezért elég sokszor ráfáztam arra, hogy ki is mondtam azt, amire gondoltam. Miután kiismertem, hogy hogyan működik az a belső rendszer, kitaláltam egy jó trükköt, amelyet aztán többször is sikeresen alkalmaztam. Történt, hogy egy zimankós tél folyamán hosszabb ideig ingáznom kellett egy vidéki irodánkhoz. A hosszú út alatt lefagytam a buszban és a munkámmal sem tudtam haladni. Az a busz reggel 8-kor indult és 13 órakor már jött is visszafelé, alig 3-4 órára maradt a melóra. Szóval a trükköm abból állt, hogy miután megsúgták, hogy ki a besúgó, elhatároztam, hogy rajta keresztül üzenek a főnökömnek. Az egyik cigiszünetben, ahol ott volt az a „csiripelő madárka” is, jó hangosan kivertem egy műdilit:

- Mi az isten, a főnöknek oda van nőve a segge a cégautó üléséhez?
- az a kocsit az intézményé, nem az ő magántulajdona!

Tíz perc múlva hivatott a „bossz” és tudatta, bár fájó szívvel teszi, mert az utak arrafelé, ahová ingázok, nagyon rosszak, tönkreteszik a kocsit, de mégis ideadja a cég járművét, amíg a delegációm tart.

Az új munkahelyemen nem létezett főtechnikusi besorolás, ezért az inspektor I. címet kaptam, persze jóval kevesebb fizetéssel, mint amilyen volt az előző helyemen. Két év alatt itt is feljutottam a számarlétrán, irodafőnöknek neveztek ki. Ha a szám nagyságát nézzük, akkor a fizetésem hatalmasan megugrott, 1993. július 1-től 106 000 lej lett, viszont egy csomag cigi 500-ba került. Ekkor már javában dühöngött az infláció, és 1998 március 1-től már mesebeli összeget, 1 121 000 lejt kaptam. A „csúcsra” 2005-ben értem fel, hat és félmillió lett a havi javadalmazásom. A pénzbevéltáskor abból az összegből

levágták a négy utolsó számjegyet, ami megmaradt, azt megnézhettem, 672 lej/hó.

Amikor '89-ben kitágult a világ, gyermekeinknek is köszönhetően ellátogattunk az addig elérhetetlen Nyugat néhány országába. Az alábbiakban nem egy útinaplót, csupán néhány impressziót írok ezekről a kiruccanásokról. Előljáróban csak annyit, hogy a rengeteg szép élmény mellé pár rosszízű emléket is begyűjtöttünk. Rossz volt látni például, hogy a világhíres katedrálisok nem a hívőkkel, hanem csak a fényképező turistákkal vannak tele. Engem személy szerint zavart a modern koldusok sokasága is, akik zenélve vagy szoborpozitúrába merevedve várják az alamizsnát. Még most sem akarom elhinni, pedig a saját szememmel láttam, hogy Angliában nagyon sok építészeti remekműnek számító templom eladó vagy bérebevehető. Bristolban például egy olyan ősőreg templomot láttam, amelynek csak a külső vázát hagyták meg, a templomhajóban boltot rendeztek be, a magas tetőteret pedig háromszintes manzárd lakásokká alakították át. Londonban járva, mi is megnéztük a királyi rezidenciát. Megmosolyogni való volt a látvány, ahogy ezernyi nekivadult turista lóg a kovácsoltvas kerítésen, az őrségváltás ceremóniáját figyelve, hogy majd otthon elmondhassa: ezt is láttam!

Párizs életre szóló ajándékot adott, szemtől szembe láthattam a Mona Lisát. Viszont egész ottlétünk alatt volt egy olyan érzésem, hogy ez az egész metropolis egy nagy operett-díszlet, és itt minden arra megy ki, hogy a csodaváró turisták millióit kizsebeljék. Azt is jól érezkeltem, hogy a gögös franciák mélységesen lenézik ezt a turista-csúrhét, és pláne, ha nem beszéled a nyelvüket, akkor totál bunkó barbárnak tartanak.

Németországból elég keveset láttunk, amikor az ántivilágban Kelet-Berlinben és Drezdában jártunk. 1995-ben a komám meghívott magukhoz Münsterbe azzal, hogy intézett egy kis feketemunkát a sógora és az én számomra. Mivel az az illegális meló nem minden napra szól, sokat mentünk városnézőbe. Kirándultunk Dortmundba és Kölnbe, míg végül eljutottunk a közeli Hohenholtéba is. Ez a varázslatos mesefalu arról híres, hogy a temploma kis híján ezeréves! Egy hónapot voltunk odakint, és én voltam a segédmunkás segédje egy vízgázszerelő csoportban. Még ezért a besorolásért is napi 120-150 márka fizetést kaptam, ami megfelelt egy itthoni, egész hónapi irodafőnöki fizetésem-

nek. Életem első autóját abból a pénzből vásároltam, amit ott kerestem. Amszterdam volt az a hely, ahol nem kellett egy lenézett, hülye turistának éreznem magam. Ott az emberek szívélyesek, roppant segítőkészek, és nagyon sok mosolygós arcot lehet látni. Aki nem látta az ottani virágpiacot, az el sem tudja képzelni, hogy milyen egy földi paradicsom. Hihetetlen a kiállító felületek mérete és a virágköltemények száma. Az „Észak Velencéjének” is titulált város felejthetetlen látvány, és a Van Gogh Képtár életre szóló, gyönyörű emlékkal tett gazdagabbá.

EPIZÓDOK

Az életemben már addig is fordultak elő keserves napok. 1992. november 29-én egy újabb, nagyon szomorú nap várt rám. Szinte napra pontosan, tíz évvel apám halála után csendesen eltávozott közülünk édesanyám. Nagyon nagy üresség maradt utána, és csupán az vigasztalt, hogy biztos voltam abban, fáradságos és mélyen vallásos élete jutalmaként bejutott a mennyek országába. A borúra jött a derű, gyermekeink szépen nőttek és nagyon sok örömet szereztek nekünk. Azon túl, hogy nagyon jól tanultak, jóra való, jó magaviseletű emberpalánták voltak.

Én az első szabad március 15-ét úgy ünnepeltem, hogy egy jó nagyot melóztam, mert pontosan ezen a napon utaltak ki számunkra egy teherkocsinyi parkettát. Ez a padlóburkolat a leendő vívóteremhez kellett, amelyet a gimnázium alagsorában építettünk meg. Amikor ebben a teremben a junior törvívó csapat tagjainak, közöttük a fiamnak is a nyakába akasztották az országos bajnokságot jelentő aranyérmeket, hát örömeemben majdnem elsírtam magam. Ugyanígy jártam akkor is, amikor a kislányom megnyerte az erdélyi régióban megszervezett magyar tantárgyversenyt, és kijutott a Pozsonyban megrendezett Kárpát-medencei döntőre.

Az egész „lázadó korszak” alatt csupán egyszer volt egy kisebb nézeteltérésem a fiammal, és abból az alkalomból tartottam neki egy kis hegyibeszédet:

- Ötvenéves korodig apád a szebb, apád az okosabb, az erősebb, és ő a főnök. Azon az időn túl te leszel a szebb, te leszel az okosabb és az erősebb, de akkor is apád a főnök... (Amikor utolsó éves gimnazistaként nagy haját akart növesztetni, az ígértem, ha bejut az egyetemre,

akkor a háta közepéig érő frizurája is lehet. Szavamon fogott, és az én jóképű, stramm fiamból egy torzonborz, szakállas-bajuszos egyetemista lett. Mielőtt jelentkezett volna az első állásinterjúra az egyetem elvégzése után, saját akaratából katonásan rövid haját vágatott, de az egészen rövidre szabott szakáll és bajusz megmaradt.)

A kislányunk teljesen zökkenőmentesen vészelt át a kamaszkort, felvételizett és be is jutott a kolozsvári Babeş-Bolyai egyetemre, német-angol szakra. Így üresen maradt a házunk, és én ezt elég nehezen viseltem. Mi a nejemmel jártuk a mindennapi taposómalmot és vártuk a vakációkat, amikor ismét együtt lehet az egész család. A feleségem elég jól boldogult a magánvállalkozásával, amelyet végül is sikerült beindítani. Ebbe a praxisba én is besegítettem, fuvarozással, árubeszerzéssel, bútortologatásokkal és egyebekkel.

1998-ban egy emlékezetes sikerélményben volt részem. A Duna Tv és a Magyarok Világszövetsége egy történelmi vetélkedőt szervezett az 1848-as forradalom és szabadságharc 150. évfordulójának a tiszteletére. A szervezők versenyfelhívásukkal az összmagyarságot szólították meg. A régiókként megtartott elődöntőkből 25 versenyző jutott be a budapesti döntőbe, közöttük voltam én is. A Hadtörténelmi Múzeum volt a helyszín, és a finálé dátuma március 11. volt. Az egész versenyről a Duna Tv felvételt készített, amelyet 15-én játszottak be az ünnepi műsor keretében. A versenyzőket öt fős csoportokba osztották úgy, hogy minden anyaországi mellé egy-egy külföldi magyar került. Innen, Csíkszeredából volt még egy versenyző, S. József, az ő csapata az első, az én csapatom a második helyen végzett. Az ezüstből készült Kossuth-emlékérmén kívül adtak öt darab gyönyörű kivitelezésű könyvet, közöttük egy, a szerző által dedikált Csoóri Sándor verseskötetet. Az első három helyen végzett csapat ezenkívül kapott egy-egy lepecsételt, aláírt meghívót, egy egyhetes ingyenes magyarországi táborozásra. A mai napig sem tudom, miért, de az a táborozás elmaradt, és én nagyon sokáig haragudtam ezért a Magyarok Világszövetségére.

Az a verseny még más okból is emlékezetes maradt számomra. Március 13-án jöttünk hazafelé, és Kiskunfélegyházán tartottunk egy kis kitérőt. Panyókára vetett zakóban, egy teljesen virágba borult barackfa alatt kávéztunk. Amikor másnap hajnalban megébredtem a mikrobuszban, éppen Tusnádfürdőn jártunk. Jó félméteres hó és farkasordító hideg fogadott, és ugyanez volt Csíkszeredában is. Az

ünnepségen, amelyet a Duna Tv egyenes adásban közvetített, csupacsupa eszkimónak beöltözött székely volt látható...

Amint már említettem, a gyakori törvénymódosítások miatt a munkahelyemen számos problémával kellett megbirkózzunk. A '90-es évek vége felé végre egy olyan törvény jelent meg, amely nem restriktiókat, hanem kedvezményeket tartalmazott. Egész pontosan a helyi tanácsoknak jelentős pénzügyi keretet biztosítottak, amelyet munkahelyteremtésre és szakmunkásképzésre lehetett elkölteni. Munkaköröm révén ismertem jóformán a megye összes al- és főpolgármesterét, és közöttük volt M. György is, egy régi haverom. Beszélgettem vele erről a lehetőségről, és ő rögtön belement egy ilyen projektbe. Nagy gondot vettünk a nyakunkba mindketten, de elmondhatom, megérte a fáradságot. Négy év alatt 90 embernek biztosítottunk megélhetést és 175 ember nyert szakképesítést. A jó példát látva, végül annyi településvezető jelentkezett, hogy alig fértünk bele a megadott pénzügyi keretbe. Egész tisztviselői pályafutásomnak a legsikeresebb, de egyúttal a legnehezebb szakasza volt az a négy esztendő. A folytatás sajnos elmaradt, négy év után ezt a kedvezményes törvényt eltörölték.

Szóval a munkahelyemen elég jól mentek a dolgok, mindaddig, amíg meg nem jelent egy új munkatársunk. Az a fiatalember egy szerény, szimpatikus mérnökember volt. Az informatikusai posztra vették fel, s bár nem ez volt a végzettsége, kitűnően értett a számítástechnikához. A kettőnk közötti jó viszonyt akkor rontottam el, amikor egy értekezleten meggondolatlanul pofáztam. Valami apropó okán ki mertem jelenteni, hogy ebben a sóhivatalban a jogászsunkat és a főkönyvelőnket leszámítva mindenki egyformán szakképzetlen, hiszen senkinek sincs közigazgatási egyetem. Ezt a kijelentésemet az új kolléga valószínűleg személyes sértésnek vette és nem felejtett. (A fenti állapot rövidesen megszűnt, számtalan új egyetem létesült, ezeken minimális szellemi erőfeszítéssel, de jó borsos tandíj ellenében bármilyen diplomát gond nélkül meg lehetett szerezni.)

Az idők folyamán egyre nyilvánvalóbb lett, hogy az új informatikusunk húzza az osztályvezetőnk szekerét, ő dolgozott, a főnök csak dirigált és reprezentált. Pár év múltán a főnökünket igazgatónak nevezték ki, és ő nem bizonyult hálátlannak, maga mellé vette aligazgatónak az informatikusunkat. 2002-ben egy átszervezés teljesen megváltoztatta az addigi struktúrát. Megszüntették a három irodafő-

női posztot (ezek egyike az enyém volt), és egyetlen, főosztályvezetői beosztást hoztak létre ezek helyett. A titulám elvesztése nem igazán rendített meg, inkább az ezzel járó kevéske plusz juttatást sajnáltam. Ezt sem olyan sokáig, mert ráébredtem a változás pozitív voltára. Amikor leadtam a háromszögletű pecsétet, azzal megszabadultam egy nagyon nagy nyomás alól. Az a pecsét a pénzügyi ellenőrzést igazolta, ennek alapján kerültek kifizetésre az ügycsomók. Kilenc évig végeztem ezt a munkakört és nagyon sok időt és energiát fektettem abba, hogy minden rendben legyen. Hozzánk évente legalább egyszer eljöttek a bukaresti ellenőrök, és a Számvevőszék is gyakran tiszteletét tette nálunk. Nem állítom, hogy soha nem találtak semmi problémát, de ezek kisebb elírások, könnyen kijavítható hibák voltak. Mindenesetre, én soha nem részesültem írásbeli figyelmeztetésben, és ami fő, soha nem kaptam pénzbüntetést egy esetleges jogtalan kifizetésért. Most, hogy visszakerültem a szimpla ügyintézői munkakörbe, annak a pénzügyi felelősségnek a Damoklész-kardja átkerült egy másik személy feje fölé...

És ha már a dicsekvésnél tartottam, beszámolok még egy sikerről, amely számomra egy nagyon kedves emléket jelent. Két lelkes könyvtárosnő, V. Mária és Zsófia jöttek az ötlettel, hogy egy honismereti vetélkedőt kellene szervezzünk szűkebb pátriánkról, Székelyföldről, *Szeretem ezt a földet* címmel. Ehhez az akcióhoz ugyanaz kellett, ami a hadviseléshez, vagyis pénz, és itt kapcsolódtam be én is ennek a rendezvénynek a megszervezésébe. Kihasználva azt a tényt, hogy nagy az ismeretségi köröm, hát körbekoldultam minden potenciálisnak vélt szponzort. Hál' istennek, elég rövid idő alatt sikerült annyi adományt összegyűjteni, amiből fedezni tudtuk a vetélkedő költségeit. A sajtóban közzétett felhívásunkra nagyon sokan válaszoltak, és a kétlépcsős elődöntő után 2000. május 30-án sor került a fináléra. A döntőt stílszerűen a Mikó-várban rendeztük meg, és pénzgyűjtő érdemeimre való tekintettel beválasztottak a zsűribe. A döntőn kellett válaszoljon a 15 fős, sikeresen bejutott elődöntősnek egy helytörténeti kérdéskörre. Ezenkívül volt egy közös próbatétel is: mindenki egy általa írt szöveget kellett felolvasson; az íráskor alaptémája „egy képzeletbeli séta a régi Csíkszeredában” kellett legyen.

A nagyon jó íráskor közül kiemelkedően jó volt B. László humoros története, amelyet nem csak a zsűri, de a többi versenyző is vastappsal

jutalmazott. Kedves emlékként őrzöm a versenylapok egy-egy példányát, az akkor készült fényképeket, valamint az eseményről írt újságcikket is...

Ennyi szép sikerélményre csak egy nagy bukta következhetett, amelynek a pontos dátuma 2007. október 28-a. Annak az évnek az elején a minisztérium utasítására öt munkatársamat átirányították egy másik intézményhez azzal, hogy ott nagyobb számú tisztviselőre van szükség. Hallottunk suttogni olyasmit, hogy lehet, még lesznek további átirányítások, de ezek a rémhírek engem hidegen hagytak. Elvégre alapító tag voltam ebben a sóhivatalban és alig két évem volt hátra a nyugdíjazásomig. Úgy gondoltam, ha még valakinek menni kell, akkor az a három-négy új kolléga lesz, akik alig kóstoltak bele az itteni munkafolyamatba. A kerek történethez az is hozzátartozik, hogy 2006-ban az aligazgatónkat igazgatónak léptették elő. A volt diri valami rejtélyes munkakört kapott, ahol nem kellett semmit se dolgozzon, csak jönni-menni a városban és a vidéken. Jelzem, neki is két éve volt hátra a nyugdíjazásáig, de csak utólag jöttem rá, hogy mi az esélyegyenlőség egy exirodalfőnök és egy exigazgató között.

Szóval október 28-án hívatott az új diri és hosszas köntörfalazás után bejelentette, négy személynek menni kell ahhoz a másik intézményhez, és én is közöttük vagyok. Ha gerinces ez az alak, akkor azt mondta volna, hogy ő a volt dirinek tartozik, mert az csinált belőle aligazgatót, így a volt diri marad, és én kell menjek, akkor még lenyeltem volna ezt a békát. De nem ezt mondta, hanem „eficientát” (hatékonyság) és „randamentet” (teljesítményt) emlegetett, és ettől felrobbantam. Kirúgtam magam alól a széket és ráüvöltöttem:

- Te szarházi, adok én neked randamentet, fél kézzel felkenlek a falra, te patkány!

A halálsápadttá vált titkár nő és két-három berohanó kolléga mentett meg attól, hogy bezárassam magam, mert szétvertem ennek a senkiházinak a pofáját. Két napig nem mentem be a munkahelyemre, véres bosszút terveztem, de most már nem bunyóra, hanem hivatalos kivégzésre gondoltam. Ismertem ugyanis egy pár mocskos kis üzletét, és gondoltam, a nyakára küldöm a megfelelő hatóságokat. Végül a bosszúálló terveimet jégre téve, november 1-től megjelentem az új munkahelyemen.

A másik három sorstársamon kívül még elég sok alkalmazottat ismertem az itteni munkaközösségből. Ugyanahhoz a minisztériumhoz tartozott mindkét intézmény, és munkakapcsolatban álltunk egymással. A beilleszkedés tehát elég könnyen ment, de az igazgatónőm nehezen tudott dönteni, hogy mi legyen velem. Hosszú távú tevékenységre nem akart ráállítani, hiszen másfél év múlva már nyugdíjba megyek. Így egy dzsókert csinált belőlem, mindig ott kellett legyek, ahol szakadt a part. Én minden munkahelyemen igyekeztem lelkiismeretesen és jól dolgozni, mert ez a hozzáállás már alaptermészetemmé vált. A közvetlen főnökasszonyom nagyon jópofa volt, majdnem mindennap eljátszott egy játékot velem. Mikor reggelenként megjelentem nála, hogy megkérdezzem, mára mi a házi feladat, a legtöbbször azt válaszolta: Péter bácsi, maga azt csinál, amit akar!

Az a másfél év az utolsó munkahelyemen nagyon gyorsan elrepült, és 2009. március 7-től nyugdíjba vonultam. Miután megtapasztaltam, hogy milyen mennyei érzés, hogy senki sem parancsol az embernek, hát mindenkinek mindent megbocsátottam, így a Magyarok Világszövetségének is. Lassan leszoktattam magamat arról a gondolatról is, hogy majd egy alkalmas pillanatban kitekerjem a volt igazgatóm nyakát....

AZ IKREK JEGYÉBEN

Elég sokat tűnődtem rajta, hogy ennek az utolsó fejezetnek a megírására sor kerüljön-e, vagy ne. A nyugdíjas koromról nem akartam írni egyáltalán, pedig ezalatt is történtek feljegyzésre érdemes események. Végül mégis úgy döntöttem, hogy pár mondat erejéig írok egy rövid beszámolót a 2009–2017-es időszakról.

Friss nyugdíjasként első dolgom volt, hogy megvalósítsam egy régebbi tervemet, nevezetesen, hogy kitanuljam a könyvkötő mesterséget. Szerintem egy jó és szép könyv pontosan olyan, mint egy jó és szép nő, mindkettőnél nagyon fontos a külcsín és a belbecs. Tanonckodásom alatt újrakötöttem vagy húsz darab saját könyvemet is, igaz, a két oktatómesterem segítségével. A nyugdíjamat kiegészítendő, na meg azért, hogy ne unatkozzak, bevállaltam többféle alkalmi munkát: dolgoztam, mint reklámügynök egy újságnál és a helyi tv-nél, voltam autó- és lakásbiztosító ügynök is. Bedolgoztam egy közintézmény elköltöztetésénél, és másfél hónapig ott is ragadtam az új székhelyükön.

Számtalan ajtó- és fiókszárat javítottam meg, lötyögő lábú asztalokat-székeket enyveztem össze, fogasokat, polcokat, virágtartókat szereltem a falra stb. Négy szeznon keresztül egy jó nagy birtokon kertészkedtem, ott pénzért dolgoztam, de kertészkedek ingyen is, a magam javára. A szülőházunknál végzem a mindenkori karbantartási munkákat, sőt egy új épületet is felhúztam, garázsnak és fásszínnek, és annál a munkálatnál sem voltam csupán „nézmester”. Volt egy kéthetes, kemény melóm is Pesten, amikor a leányomék új lakásba költöztek, és az a rohammunka azért volt, mert meghatározott időre haza kellett jöjjenek.

A változatosság kedvéért, menet közben megírtam négy államvizsgadolgozatot és írtam pár újságcikket is. Azt mondanom sem kell, hogy a napi rituáléból nem maradhatott ki az olvasás, a keresztretjévényfejtés és a filmnézés. Gyermekeink hathatós támogatásával üdültünk az Aranyhomok-parton, végigsétáltunk az Ady által megénekelte Szent Mihály körúton, belemártottuk a lábunkat az Atlanti-óceán vizébe. Irigylésre méltó nyugdíjas éveink voltak mostanáig, de úgy érzem, ennyi járt is nekünk. Egy fél életet elég mizériában éltünk, a régi rendszer utolsó tíz éve és az új világ első húsz éve minden volt, csak nem irigylésre méltó...

Jogos büszkeséggel írok két megvalósításról, amelyet fizetség nélkül, a köz javára tettem. Jó helyen és jó időben voltam ott egy „Zöld Székely” akciónál, így ettől az egyesülettől és a városházától sikerül kiimádkoznom annyi faanyagot, hogy kerítést építhessünk a tömbházunk körül. A munkát természetesen mi, az itt lakók végeztük, és nem kicsi dologról volt szó, annak a kerítésnek a hossza kereken 80 méter.

2011-ben a sajtóban tettem közhírré azt az ötletemet, hogy a gyimesbükki ezeréves határ védőjének, Sebő Ödönnek szobrot állítunk. Ezt megelőzően már összetoboroztam négy-öt tettestársat, akik velem voltak már a kezdetektől ennek a tervnek a megvalósításában. Két és fél évig bőven volt elfoglaltságunk, mert a szobrot adományokból akartuk elkészíttetni, ezért rengeteget kellett kilincseljünk a pénzért és az ügyintézés okán, itthon és Magyarországon is. Végül 2013 augusztusában felavathattuk a szobrot, és én úgy érzem, ezzel valamennyit törlesztettem egy tartozásból...

Leltárt készíteni még egy közepes méretű vállalkozás esetében sem könnyű munka, főleg ha egy teljes körű számbavételről van szó. Ez a

tény hatványozottan érvényes akkor, ha egy egész életet akar felleltározni az ember. Az én anyagi javaim felleltározása egy nagyon könnyű melő, nekem a teoretikus javaim számbavételével gyűlt meg a bajom. A leltár kezdetén lejegyezhettem magamnak két jó pontot, a családom iránti feltétlen szeretetemet és a becsületesen végzett munka iránti tiszteletemet, amelyet rátehettem a mérleg egyik serpenyőjére. A másik mérlegtányéron viszont egyre csak szaporodtak a kevésbé dicséretes dolgaim.

A jelképes tükör előtt állva feltettem néhány, a saját életemre vonatkozó kérdést, és a válaszaim majdnem mind kérdőjelesek: Mi lett volna, ha? Miért így és nem úgy? Jól tettem, hogy? Elég későn jutott eszembe, hogy egy tetszetős magyarázatot találjak a viselkedésemre és a cselekedeteimre, azt, hogy az Ikrek jegyében születtem. Amúgy nem nagyon hiszek az ilyen-olyan misztikumokban, de például nincs magyarázatom arra, hogy a kimondottan szerény és vallásos kisgyermekből hogyan változhattam egy izgága, verekedős kamasszá, aki minden konfliktust az öklével akar megoldani. Azt sem értettem, hogy az alapvetően „humán” beállítottságom ellenére hogyan lett belőlem egy szenvedélyes barkácsolómester. Kettősségemet az is jól illusztrálja, hogy képes voltam akár húsz percen át türelmesen elmagyarázni valamit az ügyfelemnek, de amikor láttam a szemében a nagy sötétséget, hát meg tudtam volna fojtani. Az természetes dolognak számított, hogy segítek a bajbajutottakon, mindaddig, amíg egy eset miatt teljesen át nem estem a ló túlsó oldalára. Egyik reggel, pontosan a csúcsgorgalom idején megpillantottam egy férfit, aki az út szélén feküdt, de úgy, hogy a két lába beért az úttestre. Megkérdeztem, rosszul van, segíthetek? Az a „beteg” elkezdett a zsebében kotorászni a bicskájáért, miközben hangosan üvöltözött segítségért, mert ki akarom rabolni. Az ilyen alak dögöljön meg az árokparton, gondoltam, és kiléptem az irtalmas szamaritánusok klubjából.

Nem vagyok szolgálalkú alkat, nem esek hasra senki címe, rangja előtt, és soha nem a titulájuk alapján ítélem meg az embereket. Fogtam én már kezét egy államfővel, és az Országgyűlés alelnökével is, de az ők parolájuk sem értékesebb, mint az egyik volt beosztottamé, aki nagyon rendes, becsületes munkásember.

Egész életemben nagyon respektáltam a nőket, de valahogy nem tudtam elfogadni az olyanokat, akik férfimódra ittak, cigarettáztak,

vagy trágár szövegük volt. Egyszer egy nagyon dekoratív, a bájaival nagyon is tisztában lévő hölgy az orrom alá dugta a kacsóját, kézcsókra. Én megráztam azt a kezét és a félig felemelt karjával otthagytam azt a nőt a társaság közepén...

Még tovább is sorolhatom a kettősségemet, mert jócskán kerültek elő a leltározás alatt. Ott van példának az az eset, amikor egyedül vágtam neki egy hosszú hegyi túrának. A túrázó csapat a megadott időben indult, én elaludtam a startot. Hogy megmutassam a haveroknak, hogy milyen bátor pasi vagyok, egyedül mentem a többiek után. A sűrű ködben kétszer is eltévesztettem az utat, a juhászutyák közeléből alig tudtam elmenekülni, de a végén bebizonyítottam, hogy nem vagyok gyáva fazon. Pedig az voltam egy másik alkalommal, amikor a bányavállalatos igazgatóm mellett nem mertem kiállni, és ezen az sem szépít, hogy nem egyedül voltam az, aki akkor mukkanni sem mert.

Volt (van) még két további rossz tulajdonságom, hogy nehezen barátkozok és nagyon nehezen bocsátom meg, ha valaki megbánt. Annak ellenére, hogy futó ismeretségeket nagyon könnyen kötök, az igazi baráti kapcsolataimra csak hosszas ismerkedés után került sor. Engem módfelett idegesít az a pesti szokás, hogy egykettőre letegeznek az embert. Én a 17 éves beosztottamat is magáztam, mert egy kenyérkereső, önálló embert láttam benne, nem egy taknyos kölyköt. A könnyű megbocsátás sem volt kenyerem, egy elég hülye teóriám szerint, aki nálam levizsgázott, azt véglegesen tette, pótvizsga nincs. A hirtelen haragomat harmincéves koromra sikerült úgy-ahogy megzaboláznom, de még a későbbiekben is akadtak gondjaim a dühkitöréseim miatt. Egyik alkalommal alaposan felgyűltek az elintézetlen dossziék az asztalomon, ezért érthetően elég ideges voltam. Az egyik kolléga bejött még egy ölnyi irattartóval, és felrakta a már létező kazal tetejére. Elszörnyedve néztem, hogy mint a lassított filmekben, az egész rakás szépen lecsúszik az asztról és szétterül a földön. Felugrottam és egy jól sikerült, ballábas lövéssel felrúgtam a földön lévő kupacot, úgy, hogy a plafonig repültek a papirosok. Ezzel le is nyugodtam, jó két órán keresztül türelmesen felszedegettem és összepárosítottam azokat az iratokat...

Kiskoromtól egész öregkoromig mindig végeztem fizikai munkát és mindig nagyon jó erőnlétben voltam. Az agyamat is gyakran tréning-

geztettem, így meglehetősen felvágtam az eszemmel és az erőmmel. Amíg a szellemiekben elismertem és felnéztem azokra, akik nálam okosabbak voltak, addig nem akartam elhinni, hogy az én süllycsoporomban lehetnek nálam erősebbek is. Már túl voltam az ötödik X-en, mikor egy vasszekrényt kellett volna átszállítanunk egy másik irodába. A szekrény egyik felét két kolléga cipelte, s bár együttvéve sem voltak ötvenévesek, szegényeknek csak dossziéforgató bicepszüik volt, és szinte ráejtették a lábamra azt a szekrényt. Majdnem megvertem azt a két cérnakáplárt, és mérgemben úgy elszánkáltattam azt a böhöm bűrt, mint a pinty.

- Nahát, micsoda jó erőben van az öreg! - kezegették a hiúságomat a kollégák.

Lenne még vagy száz elmesélni való történetem, de mégis jobb, ha itt „letésem a lantot”. A leltáromról csak annyit, hogy az életem lehetett volna jobb, de így sem panaszkodhatok. Mindenképpen hálával tartozom a Fennvalónak minden jó és szépért, amit kaptam, a rossz dolgokat pedig elkönyveltem a „feledés” rubrikába.

Nem adnám az igazi önmagam, ha nem egy kis történettel zárnám ezt a visszaemlékezést. Magánkönyvtárom legbecsesebb darabja egy 1868-ban írt *Magyar szabadságharcz története* című kötet II. kiadása, 1878-ból. Ezt a könyvet 1979-ben kaptam ajándékba a Füzessy Gyuláné nevezetű nagynénémtől. A könyv végén féloldalmi nagyságban egy fametszeten egy sziklán álló, a tengerbe alábukó napnak búcsút intő szakállas férfi látható, mellette egy szélfúttá lobogó tövében egy térdeplő mellékalak néz fel a főalakra és a lobogóra. Az azonosság nem kétséges, ugyanez a fametszet díszíti a Verne által írt *Rejtelmes sziget* című regény 60 évvel ezelőtti kiadványának legutolsó lapját is. Már is megvan az elkövetkező időre az elfoglaltság, kideríteni, hogy ki készítette a metszetet és azt, hogy hogyan kerülhetett mindkét könyv végére ugyanaz az illusztráció. S ha már a régi könyveknél tartottam, van még egy, szintén elég régi kiadványom, amelyen a kiadás dátumát sehol sem tudtam felfedezni, csupán a kiadó neve olvasható: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet. Mivel nagyon találónak éreztem, ennek a könyvnek az utolsó mondatával búcsúzom:

„A jövő pediglen Isten kezében legyen!”

Alföldy Jenő

KETTŐSPORTRÉ, AVAGY
A MINDENSÉG SZINONIMÁI

– *Pintér Lajos: tóth menyhért-énekek* –

Megszokott modor, hogy a költő kis betűvel írja könyve fölé a neveket. Pintér Lajos eddigi legkiválóbb kötetében a tóth menyhért-énekek* azonban mást sejtetnek: az azonosulásban is jelen levő személyességet. A költő úgy fejezi ki önnön lelkületét, mintha Tóth Menyhért (1904– 1980), az európai szinten is remeklő kiskunsági festőművész nevében szólna. Szerénységnél több: alázat rejlik a megnevezésben. Igaz, hogy a képzőművész (nevezzük így, hiszen nemcsak festő, hanem szobrász is volt) műveitől ihletetten, Pintér a maga befogadói pozícióját megtartva, saját szemléletét fejezi ki a képekről írván. A művész nevének kis betűs írása a költő alázatát jelzi a magyar képzőművészet klasszikusa iránt: a vele azonosuló önmagára utal vele Pintér Lajos. Kézenfekvően azonos bennük, hogy mindketten az Alföld emberei, ennek a tájnak, ennek a látszólag sivár, valójában színes világnak neveltjei, szoros kapcsolatban a föld megmunkálóival. Tóth Menyhért maga is földmunkás volt, s neki nemcsak a fölmenői foglalkoztak zöldség- és fűszertermesztéssel, mint a költő bolgárkertész elődei apai ágon. A művésznek sokáig ez volt az egyetlen megélhetési forrása, mert a „szocialista realizmus” óreinek akkor sem voltak ínyére művei, ha életművének alaptémái közé tartozott a paraszti munka és maga a parasztember. Azt pedig jobban ismerte, mint az ötvenes évek felkapott festői, kik fényképszerűen pingálták le Rákosit a nyakáig érő búzában fontoskodva, mintha mondaná: „ez idén szép lesz a termésünk”. Tóth Menyhért a föld embere, *Anteusza* volt. Rokkantságából föltámadva művelte a földet. (Dolgozott festő-mázoló munkásként is, ha kellett.) Szó szerint értendő, amit Pintér Lajos kedvence, Nagy László írt „Jön a fájdalom fölfelé” kezdetű versében (*Én és a fájdalom*). Sokszorosan megszenvedte a műveit, ellenállva testi

* Orpheusz Kiadó, Budapest, 2018.

csonkaságának és kirekesztettségének, el nem tántoríthatva művészi lényegétől.

Messzire vezetne, ha most belemerülnék a Duna–Tisza közi táj és ember géniuszát festészetében megelevenítő nagymester titkaiba, legtöbbször frontális emberábrázolásának monumentalitásába és hol idolszerű, hol ikonszerű szakralitásába. Egy-két jellemzőjét azért még említtem, tekintettel a hozzá vonzódó Pintér Lajos lelki rokonságára. Arra, hogy a „mindenség-gyökerű”, mindenség-törzsű és termésű nagyvonalúság nála is kivételesen gondos mesteremberi gondossággal párosul. A festmények felület-megmunkálása kivételesen egyéni. Finoman rója az ecset, a spatula barázdáit; összevethető a pointillizmus hírességeivel. Pintér Lajos is ilyenszerű mestere a nyelvnek, a versformálásnak, verslátomásnak, miközben gyerekelemlékeit idézve, Tóth Menyhért képeihez hasonló „naivitással” idézi meg a tudat előtti, alatti lét alapélményeit. Figyelmét a részletekben is az egyetemességre, a napenergia tiszta fehérségére fordítja, hogy a világot leképezze és a maga érzéseivel tölthesse föl. Az energiaátadásban rejlik a mindenkori művészet lényege: ritmusban, érzékelhetőségben, gondolatban. Abban, ami elkülönít a véletlenszerűtől, esetlegestől. Ami Tóth Menyhértnél az (olykor Van Goghra emlékeztetőn) hullámzó vonalak, görbületek és a színes fény-atomok fodrozása, apró vonalakká elhúzott pont-festő módszere, az Pintér verseiben a mondatok, szavak, szótagok, hangok ritmikája, vokalizált gondolatritmusa. A művekben ettől is, attól is – a mestertől s az általa megihletett tanítványtól – megtapasztalhatjuk a földhözragadtságában is kozmikus, éteri energiaátvitelt, az alkotás gyönyörűségében akkumulált áram feszültségét. Ez az energia nem merül ki, ezért hatnak ránk áramütésszerűen minden időben Tóth Menyhért ó-asszír állatfigurákat idéző, tízezer éves szobrászi hatású bálványai, végtelenbe tekintő hűsvét-szigeti fejei, *ősanya-vénuszai*, fészületei, a Földanya kerektségére utaló gömbfejei. Ezt a hatást közvetítik a dalköltészet eszközeivel és módszereivel Pintér Lajos énekei.

Dalai persze másképpen hatnak, másként szuggerálnak, mint Tóth Menyhért jellegzetesen aszimmetrikus tekintetű szempárjai. Magától értetődik, hogy analógiákat, egybecsengéseket fedez föl a rajongva szeretett mester és önmaga között, már a sorsukban is. A felnőttkorukra is kiható gyerekkori betegségükben, az Alföldhöz kötöttségükben, a mezei munkában, az alkotói magányban s a megszenvedett

életörömben. De fontos a gondolat születése és életteli ragyogása is a dolgok fölött: a szerelemben való megfogadás, a várandósság, a világrajövetel, szerelmes virágzás és az anyaság léttörvényeinek tisztellete. A verskötet címlapján a művész egyetlen szál virága látható. Rajta egy vérpiros csepp, az apró virágtányér közepében. Mintha egy széttört tojás fehérjében úszó, megtermékenyült sejtsomót látnánk: az élet keletkezésének csiráját, de az életáldozat tudatát is, a vérszínű végzet mementóját. Pintér érzi, hogy Tóth Menyhértnél nincsen külön kicsi és nagy, csak rész és egész van: minden élet, az övé is, az „örök” élet egy részlete, a végtelenség nézőpontja, a krisztusi szenvedés vércsöppje.

Virágcsendélet című verse így társítja azokat a dolgokat, amelyek összetartoznak: „én láttam nehéz sorsotokat / szántottatok vetettetek / magatokat vetettétek be / az árva földbe teremjete / istenem adj esőt kértétek / (...) fénylett az ég fénylett a föld / fénylett a földben / a holtak csontja / (...) én örült festő én adok / csendet életet én adok / virágot tőlem kaptatok / eltorzult arcú asszonyok / csendélettel festem tele / a házat / csendélettel a falut a várost / a pusztulásra szánt világot / ragyogjanak éjtekben / gyönyörű élő színeim”. Pintér – hogy a magyar költészet ősi rímpárjával éljek – egy *virágban* ragadja meg a *világot*, ahogy a festő is. Bartók szavával: a mikrokozmoszban a makrokozmoszt. A vers hangszerelése modern, ritmusbeli őselemei népköltészeti eredetűek. Olykor meseszerűek, kitalált, mégis hiteles anekdotára kristályosítva.

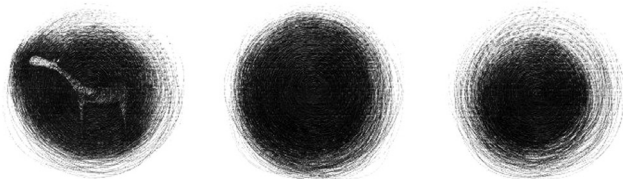
Főntebb érintettem a „naiv” fogalmát. „Menyus” mesternél s az ő nevében megszólaló, önmagát a festő helyébe képzelő, a képet belülről átélő *poétagyerkőcök* című énekével segít megvilágítanom, hogyan kell a „naivat” érteni. „Jókedvemben festettem / ezt a képet / kezükkel lábukkal / kalimpálnak / a gyerkőcök az égnek”. József Attila villantotta föl az *Eszmélet* hajnal-szakaszában az élet korai örömét. A mesterkéletlenséget és tisztaságot értem e naivitáson, mintha a „vamos” Rousseau-ról vagy Csontváryról beszélnék. Vagy egy hároméves gyerek rajzáról, akit még Picasso is „irigyelt”. Pintérnek (gyerekversek írójaként is) jó érzéke van ehhez a bölcs naivitáshoz. Közvetlen kapcsolatban van – *még* vagy *már?* a mindenséggel.

Hangulatában, gondolati tartalmában is telitalálat az *arany aratás*: a tóthmenyhérti világkép tömör, költői összefoglalása. „Nézd csak ezt az izzó képet / ezt a tóth menyhért képet / arany aratás / átjárják a

ragyogó / napfény színei / a fehér az aranyárga / a rózsaszín a kék / hátul a kaszások / (...)alakjuk kört formál / mert a kör / tóth menyhértnél a / közösségnek jelformája / (...) csak a kéveszedő lány / ő dolgozik még serényen / szorít egy ölelés búzáat / szorítja büszkén öléhez / mind a kettő / onnan fakad (...) búzából fakadó élet / ölelő élet”.

Tóth Menyhért sokszor hallott epiteton pregnánsza: „fehérre fest fehérrel”. Pontosítom: a fehér árnyalataival. Van hófehér, jégfehér, virágfehér, mézfehér, gyolcsfehér, vászonfehér, menyasszonyfehér, felhőfehér, tojásfehér, csontfehér és még ezernyi más. Van rózsaszínes átvérzettgéz-fehér és havibajosvatta-fehér is, Pilinszky, Juhász Ferenc szótárából kölcsönözve a szót. Soha olyan változatosságot a színekben, mint aminőt Tóth mester adott – csak a fehérreivel! – a magyarságnak a színbontásos, prizmaszemű Egry József óta. Pintér *Gea* földistennőről írt versében foglalja szavakba a fehérséget mint szintézisizmét: „aktot festetem / hófehér aktot / mintha az ég / ez örök alkotó / a tájat hőeséssel / fehérre festené / ez akton minden / fehér hófehér / a mellek hegyvölgye / és az öl / és a kar / az ölelő”...

Íme a mindenség szinonimái.

Zsidó Ferenc

GROTESZK KATARZIS

– Káli István: *A szemfényvesztett*¹ –

Káli István, *A szemfényvesztett* című nagyregény írója hetvenéves múlt. Valamiért én eddig nem igazán gondoltam rá íróként. Számomra – és tudom, sokak számára – ő könyvkiadó (volt), a Romániai Magyar Könyves Céh vezetője, a vásárhelyi könyvvásár szervezője. Néhány műve ugyan jelent meg e regény előtt is (első novelláskönyve, a *Mit tud az a nagy sárga gép?* 1979-ben), de azok valahogy nem igazán jutottak el az irodalmi köztudatba, mintha szerzőjük sem igyekezett volna túlságosan, hogy helyet csináljon magának, mintha ő maga sem tartotta volna annyira fontosnak szórványosan közreadott könyveit. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy – paradox módon – könyvkiadói tevékenysége elhomályosította írói munkásságát. És most itt van ez a kötet, amely jóval több, mint a korábbiak, amely végre íróvá avatja Káli Istvánt. Mert *A szemfényvesztett* hibáival együtt izgalmas és fontos könyv, önéletrajzi motívumokkal átszőtt családregegy, ugyanakkor Vásárhely-regény és egy korszak – a kommunizmus – lenyomata erdélyi magyar (és zsidó) szempontból. Szintézis. Például Tompa Andrea regényeivel rokonítható úgy, hogy a Kolozsvár Vásárhelyre cserélődik. Erdély-történet alulnézetből. Mély és olvasmányos, olyan mű, melynek megjelenése ünnep (kellene legyen/lehetne) az erdélyi irodalomban. Ha...

Ha úgy vesszük, kissé megkésett regény ez – mind a szerző egyéni életútja, mind az ábrázolt világ/vázolt problémahelyzet szempontjából. Kérdés, hogy ez von-e le értékéből. Mert így csak azt mondhatjuk, vannak előzményei – Bálint Tibortól Molnár H. Lajoson, Vári Attilán, Bogdán Lászlón át a már emlegetett Tompa Andrea-ig vagy Vida Gáborig –, de bőven van újdonságértéke is. Kapunk ötszázötven oldalon egy szociográfiai igénnyel megrajzolt világot (ilyen szempontból dokumentarista regénynek is tekinthető), kapunk néhány hitelesen megformált figurát, melyek úgy egyéniségek, hogy egyben a korszak

1 Noran Libro, Budapest – Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2017.

sajátos embertípusai is, és kapunk egy családtörténetbe ágyazott kortörténetet (avagy fordítva). Az általánosító, szintézissteremtő igyekezet olykor ránó a narrációra, de alapvetően üde, pörgős, olvasmányos regény ez.

*

A könyv első részében, a modorosan okoskodónak tűnő, valójában ironikus *A tétel* címűben így ismerjük meg a főszereplőt: „Kormos Albert, azaz Berci (...) világtalan.” Ez „az ő esetében is kétértelmű. Jelentheti azt egyfelől, hogy Berci világa megszűnt, vagy azt, hogy soha nem is létezett, másfelől, hogy látását veszítette.” És itt jön be a távolságtartó irónia: „Emiatt jóformán nem is tudjuk, hogyan hangozók a tétel (...), aki így világtalan, az úgy is az, aki meg amúgy, az így is.”

E magyarázat úgy reflektál az amúgy túlságosan egyértelmű címhez, hogy beszűkíti metaforikus mozgásterét. Adja magát az életét tisztán látni, abban eligazodni képtelen, vakon bukdácsoló antihős képzele, erre aztán a mű végén szerencsésen rájátszik egy újabb értelmezés. (Apropó, cím és beszűkítés: a borítón egy homályos fénykép látható, az előtérben egy mérföldkövel, a háttérben némi egybefolyó, kontúrta-
lan táj- meg házrészlettel, mindez a látásproblémára utal, de kissé szerencsétlenül, mert a jellegtelen képkompozíció legkevesbé sem megkapó, figyelemfelkeltő, márpedig egy kiadványnak kulcsin szempontjából is ütősnek kellene lennie.)

A narráció retrospektív: a bevezető rész egyben a végszó is, kirajzolódik a záró kép Berci elegánsra tervezett, de groteszkbe fordult öngyilkosságával, a könyvben e végkifejletnek az előzményeit, körülményeit, miértjeit ismerjük meg. És ha már volt (miért: volt?) tétel, akkor kell lennie bizonyításnak is, az egyes fejezetek e művelet lépései (összesen húsz). A főszereplőt stílusosan határhelyzetben ismerjük meg: a fiatal szabósegédet a második világháború végóráiban találjuk a széthulló magyar hadseregben, az orosz már mindenütt áttörte a frontot, Berci menekülőre fogja, hazatérne Nyárad menti szülőfalujába, katonaszökevényként majdnem föbe lövik, de aztán a kakastollas csendőr elengedi, talán azért, mert tudja, úgyis vége mindennek. Berci Marosvásárhelyen állapotodik meg, itt szerez lakást a kiürített zsidónegyedben, és Magdust is ide hozza, akivel Kuti úr szabóságában

melegedett össze, s akivel már a kézfogót is megtartotta. És saját szabóműhely beindítását tervezi, hiába inti régi mestere, hogy: „a zsidónék odalettek, a régi magyar dámák hazacuccoltak, úricseléd sincs már jóformán”, Berci tudja, hogy a hölgyek az új világrend közepette is szeretnek majd öltözni. És be is jön neki az üzlet, és tudjuk, a női szabó, az fogalom, akihez sztereotip módon olyan tulajdonságok társíthatók, mint simulékonyság, hajlékonyság (gerinctelenség?), szoknyapeccérség, élvhajhászat. És Berci kiváló női szabónak bizonyul. Az esküvőjükbe majdnem beleköpnék az oroszok: épp a nagy napon elkapják egy vásárhelyi utcán, s el akarják hurcolni „malenkij robot”-ra, de ő egy péksegéd, Imre segítségével megszökik, igaz, addig Magdusban a kétségbeeséstől megszakad az alig megfogant élet fonala. De ők fiatalok, életerősek, hinni akarnak: „Nem baj, Magduskám, a következő majd megszületik”, az élet megy tovább. Bérbe akarja venni régi mestere műhelyét, az valamiért nem akarja adni, Berci csak későre érti meg, hogy valószínűleg azért, mert érzi, nemsokára úgyis következik az államosítás.

Lassan belakják vásárhelyi élettereiket, megállapodnak; Imi, aki az orosz kényszermunkából kiment, családi barát lesz, az Berger Kuki is, aki zsidóként megjárja a náci haláltáborokat, de megmenekül, és az Lokodi Laci is, aki szintén Kuti úr segédje volt valaha. Háború utáni szegénység ide vagy oda, ők élnek világukat, a négy család összejár, máskor a férfiszakasz a Súrlott Grádicson koppan össze. Persze, Berciékkel folyton történik valami (az olvasónak olykor az az érzése, talán kicsit túl sok is a kalandból, a fordulatból), például Berci részegen ráesik Magdusra, s annak eltörlik a karja, de ebből is jól jönnek ki: maguk mellé veszik segédnek a falustárs Böskét, így Magdusból akkor lesz nagyságos asszony, amikor a város „megtelt éhező moldvai menekültekkel.” Aztán megszületik első gyermekük, Peti fiuk, Bercivel madarat lehetne fogatni, de utólag, a számvetéskor, amikor nem tud megnyugtató választ adni arra, hogy mindennek volt-e valami értelme, mindez már nevetséges igyekezetnek tűnik. „Az idővel mérni az életet nem lehet. De akkor mivel lehet? Az életben lehet-e egyáltalán mérni az életet? Vagy csak utána? Valahol? Valami-kor?” (A sorok között érzésem szerint egy olyan felvetés is bujkál, hogy utána talán nincs értelme. Mert utólag miért és kinek tisztázni a dolgokat?)

*

A kalandok egy része kimondottan bizarr. Például Kuti úr temetése után megismerkedik egy különös úrral, bizonyos Seres Gusztáv Amerikát megjárt úriszabóval, aki rövidesen szexuális ajánlatot tesz neki. Bár Bercitől a homoszexualitás távol áll, így az ajánlatot elutasítja, Seresben mégis mély nyomot hagy, amit az is bizonyít, hogy öngyilkossága előtt órá hagyja amerikai vagyona tekintélyes részét, amivel természetesen csak meggyűjti a baját. Mert az országban valutát birtokolni államellenes, ez a pénz azonban jól fogna az államhatalmi szerveknek...

Berci túlságosan is kompromisszumkész, ha abból előnye származnak. Például elfogadja a tartományi elnök, Csupor elvtárs segítségével, hogy új lakáshoz jussanak, ezért cserébe elvárják, hogy meggyőzze iparostársait, álljanak be a közösbe. Először Kukit főzi meg, aztán sorra a többit is, és a jutalom nem marad el: ő lesz az új állami női ruhaszalon főmestere. Feleségének így értekezik a világ működéséről, melyet nem annyira az erkölcsi megfontolások irányítanak, mint az érdek: „Ez a világ kurvára jól rendezett, Magduskám, hallod-e?! Hoci-nesze alapon előnyös.”

*

A könyv árnyalt képet fest a marosvásárhelyi zsidóság helyzetéről, akik „kettős kisebbségben” inkább az új hazába való kitelepedést vállalják, még akkor is, ha ezért a román államhatalom megtorlására, teljes vagyonfosztásra számíthatnak.

Ugyanakkor az új folyamatokat, például az elrománosítást is bemutatja, igaz, inkább csak annyit belőle, amennyit a kisember érezhet: „Mihai Viteazul lett a Klastrom utcából, a neve változott, de a burkolat nem, olyan gödrös, hogy a betegek belehalnak a rázásba, mire eljutnak a kórházig. Hát, ez most ilyen idő, ilyen gödrös, rázós.”

Bercit kezdetben nem törik le az efféle megfigyelések, túlságosan erős benne az élni akarás. Bajtársaival összejőve megpróbálják levezetni a feszültséget, ilyen rendszer-kritikákat engedve meg maguknak – melyek aztán szállóigékké váltak – mint: „mifelénk a kívánt mértékben összezsugorodott a tőke, és egyre nő a vezető elvtársak tőke...”

Berci a klienseinek köszönhetően első kézből értesül minden politikai, közéleti újdonságról, a politikai változások jelentősen befolyásolják klientúráját is. A román államhatalom rajta tartja a szemét a Magyar Autonóm Tartományon, mindenhol nacionalizmus és revizionista törekvések után szaglászik. Rövidesen leváltják Csupor elvtársat, és van benne valami ironikus, hogy „a magyar autonóm tartomány első embere egy román elvtárs” lesz.

Berci mindent megtesz a túlélésért. Talán túl sok mindent is. Fiukat például átíratja az óvodában a román csoportba, mert hát „román világ van”, s ez előnyösebb. A megalkuvás frusztrálja, ugyanakkor igyekszik kompenzálni magát. Például félrelépésekkel. Nem tud nemet mondani a szép alezredesnének: sokáig a szerdánkénti ingyen-szerelmek tartják életben, de mint tudjuk, nincs az a félrejárás, ami ne derülne ki. Magdus, aki „konok, mint egy nőstényöszvér”, tipikus női módját választja a lebuktatásnak: „Csak ki akarom próbálni, hogy az egyik ingyempina után hogy boldogulsz a másikkal. De látom, gyenge legény vagy, Berci. Kettő már túl sok neked. El kellene döntened, melyikkel maradsz...”

Eme affér után elhatalmasodik rajta az impotencia, és ő bepánikolva leírja önmagát: „odaveszni látszott... férfiasság, a kék, a gyönyör, az élet maga!”, a maga módján Magdus is csalódott. „Egy impotens bunkó lettem”, állapítja meg, önkritikát gyakorolva Berci. Aztán egy újabb félrelépés révén visszanyeri férfierejét – ugyanolyan rejtélyesen, amilyen rejtélyesen elveszítette.

Az alezredesnével folytatott viszonynak egy másik hátulütője is lett: a szeku megzsarolja, beszerzezi: „Mit szólna Kormosné öngyűlölete, ha minderről tájékoztatnánk?” (...) „Mi hallgatunk a maga nagy melléküréséről, maga meg cserében nyitott füllel-szemmel jár-kezel a világban, s ha valami olyant hall, lát, amiről úgy gondolja, hogy minket érdekelhet, bejön, és elmondja nekem.” Berci előre gyűlöli magát, de elfogadja az ajánlatot, mert – elméletben! – a családja, a gyermekei a legfontosabbak számára. Bár tudja, hogy „így is, úgy is te leszel az undokok undoka”, mégis azzal áztatja magát, hogy majd igyekszik nem ártani senkinek.

A műhelyben lassan mégis elfogy körülötte a levegő, az egyik munkás hozzávágja, hogy „oláhbérenc pecsovics”, „komcsibérenc”, az is nyilvánvalóvá válik, hogy vannak még besúgók a körből, a hangulat

bizalmatlanná válik: „nem lehet tudni, hányan vannak, ki kit figyel, ki kiről jelent és mit.”

Érdekes és ellentmondásos, hogy nem képes tanulni hibáiból: rövidesen újra visszacsábul az alezredesnéhez, hogy aztán szidja és kárhoztassa magát bűnössége miatt: „Átkozta a gyengeségét, ami miatt nem tudott ellenállni a kísértésnek, nem tanult eleget a szerda esték következményéből”.

*

Talán túl erős lenne Bercit romlottnak, morálisan züllöttnek nevezni, tény azonban az, hogy nincsenek világmegváltó gondolatai, egyszerűen azért, mert tudomásul veszi, hogy: „mindent olyan erők mozgatnak, amire neki lepkefingnyi befolyása sincs.”

És jönnek az újabb kis női csukák, az alezredesné után Bakos Éva, aztán másik, harmadik. Berci imádja a nőket, minden titkukat és minden gyengéjüket ismeri, s olykor élveteg módon ki is használja, „nagy mestere volt annak, hogy kell a legrondább kuncsafttal is bájologni”, s olyan ruhát összehozni, amely valamennyire előnyös számára. Így „a Kormos-szabóság státusszimbólum lett, az elsőtítkár feleségek kiválasztott szalonja”.

Mivel fejlődni akar, s „a káderlapja is jó”, beiratkozik estibe, hogy érettségizzen (Peti fia ugyanekkor lesz kilencedikes a nappali tagozaton). A gyarapodás megtestesítője, kiváló üzleti érzéke van, a műhelyből „megmentett” szövetekkel kereskedik, Kuki bevonásával a kívándorolni készülő zsidók ékszereit értékesíti jó haszonnal, és nyilván, otthon is maszekol.

Aztán a hatalom szétrobbantja a baráti társaságukat is: Imit koholt vádakkal lecsukják, amikor szabadul, elzárkózik tőlük, mert beszervezték, ő pedig a barátairól nem hajlandó jelenteni: „nem szeretném, hogy valaha is egy gyengébb pillanatomban ti legyetek az én alávalóságom tárgya”. Berci frusztráltan állapítja meg, mennyivel gerincesebb ember Imi, mint ő, mert ugyan ő is utalt rá, hogy a szeku megszarolta, de sosem volt képes így felvállalni barátai előtt alávalóságát.

Kuki úgy érzi, rossz irányban haladnak a dolgok az országban, „nemsokára nem hogy babér, még fű sem terem nekünk”, ezért ők is kitelepednek Izraelbe. Berci idegenkedve figyeli Vásárhely változását,

hogy „ez lassan már nem az a város, ami volt, ez már nem a mi városunk”.

Az ő identitása azonban némiképp bizonytalan, legalábbis nem az a szuper-öntudatos, kisebbségi fenyőfás-megmaradós magyar: „soha nem tekintette elsődlegesnek, hogy őt egy nyelv határozza meg, és mindaz, ami ehhez kapcsolódik”. Így legfájdalmasabban nem a magyarellenos intézkedéseket éli meg, hanem azt, hogy „elvétték tőle Imre barátságát, és elüldözték mellőle Kukit”.

A regény visszatérő motívuma a hit, illetve hitetlenség. „Igen, hinni kellett volna”, állapítja meg egy belső hang Berciben, és ez egyszerre értendő vallásos istenhitre és valami általánosabbra, az emberben, az örök emberiben való bizalomra. Néha, amikor megszólal a lelkiismeret szava, amikor őszintén szembenéz sorsával, efféle kiábrándult önelemzésekkel végez: „Becsaptad Magdust, becsaptad Imit, Kukit, Lacit, áltatás volt minden, csak hogy úgy érezhesd, megkapod az élettől mindazt, ami a jogos jussod.”

*

A család számára nagy kereszt a szívproblémával született második gyermek, Emma, aki egy ideig nem fejlődik, csak fárad, tengődik, de aztán Bukarestben megműtik (Berci még Fazekas János belkereskedelmi miniszternél is lobbizik, hogy fogadják a bukaresti kórházban), s jobbra fordul sorsa. Berci aggódó, komoly apa, valamiért mégsem találja a hangot gyermekeivel. Főként a fiával áll folyamatos harcban, „idegesítette a hirtelen szembeötlő kamaszos nyeglesége”, hogy „elvan magával, hogy semmi mondanivalója nincs számunkra”, „minden beszélgetésük már néhány mondat után szemszikkasztó vitába torkollott”, így fia „mindennapjainak legfőbb terhévé vált”.

Az évek pedig teltek, lejárt az 1956-os magyar forradalom, s annak erdélyi megtorlásai is, aztán „egyik reggel a Sztálin-szobor eltűnt a Városháza elől”, majd Ceaușescu került az ország élére, nemsokára épülni kezdett Vásárhelyen a vegyi kombinát, s Bercinek a befolyásos barátok mondogatni kezdték, jó lesz, ha a fiából vegyész mérnököt nevel, ő pedig kezdte azt érezni, hogy egyre nehezebben ismeri ki magát e változások közepette, hogy folyton lépéshátrányban, kényszerhelyzetben van. És kezdte felismerni, hogy: „nincs már benne kellő életöröm

a mindennapok szépségének megéléséhez”. Ez a negatív gondolat okozza majd vesztét.

Peti bejut Temesvárra a vegyészmérnökre, ezzel befejeződik „leválása”, marad a feszültség–féltés–bizalmatlanság hármasa, annak ellenére, hogy egy alkalommal kibeszélik régi sérelmeiket, pontosabban Peti „számon kérte tőle a nevelésben elkövetett hibáit,” ő pedig csak hápog; a sértett hiúság azt zakatolja benne, hogy a fiának ehhez nincs joga, ugyanakkor attól tart, az efféle afférok végzetesen felemésztik a „Petitszeretést”. A regény legjobb részei azok, amelyek eme ellentmondásos viszonyt mutatják be, jól érzékeltetik az örök apa-fia kapcsolat buktatóit, görcseit, azt, hogy nem elég a szeretet, ha az apa nem tud kilépni abból az alapállásból, hogy „egy gyermek feltétel nélküli tisztelettel, alázattal tartozik szüleinek, de ez visszafelé nem érvényes”, ha tekintélyvesztéstől fél, amikor meg kellene nyílnia.

*

Ötvenhez közeledve egyre inkább megfárad és meghasonlik, kiábrándul az életből, még inkább önmagából. Régi gyengeségei még jobban elhatalmasodnak rajta: „az élvhajhászást a maga korában már bűnnek tartotta, titkon mégis reménykedett, hogy valami csak beugrik, ami gyógyírként hatna lankadóban lévő férfiasságára”.

És felismervén, hogy árnyékán képtelen átlépni, gyengeségeit legyőzni, csalódik önmagában: „az ember egyszer csak látni kezdi önmagát, és minél tovább látja, annál inkább megundorodik attól, ami volt, s amivé lett”. E mondat logikája szerint a főszereplő egész életét vakságban élte le, élete végén azonban fokozatosan megvilágosodik, felismeri igazi önmagát, tisztán kezdi látni helyzetét, de mindez csak arra jó, hogy kiábrándulttá váljék. Ahogy végigpörgeti élete eseményeit, elemzi cselekedeteit, arra a következtetésre jut, hogy nagy árat fizetett azért, amit elért, hogy számára mindig a Magdus és a gyermekek biztonsága volt a legfontosabb, de mellette folyamatosan szüksége volt elkalandozásra, igaz inkább csak azért – amint ezt önigazoló szépítéssel mondja –, hogy: „megteljen erővel és tettekésséggel a család javára”. Úgy érzi, nincs már új kihívás az életben, elveszíti a motivációját, életkedvét. Sem egy újabb női ruha elkészítése nem hozza tűzbe, még kevésbé a Magdussal való megfásult, örömtelen kapcsolata „rehabilitálása”. Belátja, hogy vak volt – és ettől megkeseredik.

Gyors fizikai leépülését naturalista képekben ábrázolja a narrátor. Először álmatlanság kezdi gyötörni, mely ellen hiába próbál védekezni altatókkal, hiába utal ki pihenőszabadságot az orvos, idegkimerültségre gyanakodva, hiába küldi el Szovátára üdülni. Egy idő után már a beszéd és a rutinfeladatok végzése is nehezebbre esik, így leszázalékolják, másodfokú munkaképtelenséget állapítva meg. Ekkor vált nyilvánvalóvá, mennyire mindene volt a munka: most élete egyszerre értelmetlenné válik, eltunyul, nem kel fel az ágyból, vagy pizsamában lődörög a házban, ingerültté és befelé fordulóvá válik, csak őrlődik magában. Még egyszer utoljára megpróbál erőt venni magán, újra maszkekmunkát vállalva, de állapota súlyosbodik, szédül, szeme káprázni kezd, így képtelen dolgozni. A címbéli motívumot a főszereplő is értelmezi a maga módján, sorsa alakulásán elmélkedve: „Miért is olyan parány az ember, legalább annyi hatalma lenne önmaga fölött, hogy ha aludni akar, hát aludhasson, de nem, még ennyit se, még azt se, hogy lásson, amikor látni akar...”

Felmerül benne, hogy az álomtalanság a „mástszeretés büntudata” miatt van, de egyfajta önvédő mechanizmussal el is hessegeti a gondolatot. Az életuntság mégis elhatalmasodik rajta, lassan megérik benne az elhatározás, hogy már csak egyvalaminek van értelme. Kiterveli alaposan, hogy ne csúszhasson hiba a számításba, úgy gondolja, ez lesz utolsó nagy dobása, hogy méltósággal vesz búcsút az élettől. Megírja a búcsúlevelet, erős drótot választ, nehogy elszakadjon, s a fészkerben felköti magát. „Ugye vársz rám, Uram?”, kérdezi, de rá kell jönnie, a halál nem jön könnyen és csöppet sem magasztos dolog, mert az életöszton kapálózni kezd benne, a fájdalom és a félelem kilöveli belőle élete utolsó salakját, s így groteszk módon, vinnogyva, szarban fetrengve leheli ki lelkét: „És mindezt a Gondviselés tehetetlen szemlélőként követte végig.”

A végjáték azzal válik még groteszkkebbé, már-már bizarrá, hogy Magdusnak, a hír döbbenetétől szintén nem sikerült „tisztán elérnie a fürdőt.” Mintha ebbe a határhelyzetbe jutva, az ő teste is szabadulni próbálna mindattól, ami beszennyezte közös életüket.

Az utolsó fejezet végeredményben – feltehetően tudatosan, szándékosan – lerombolja azt a metaforát, amit a narráció korábbi részei Berci vaksága (a tisztánlátás képtelensége) köré kiépítettek. A boncorvosok ugyanis fiziológiai magyarázatát adják az alvás- és látászavarnak:

„Az elhunyt kisagyán egy kisebb tyúktojásnyi, betokosodott nyiroktályogot találtak, amely nyomta az alvás- és látásközpontot, s amely, amennyiben felfedezik, műtéti úton minden bonyodalom nélkül eltávolítható lett volna.” A sors iróniája, hogy a helyiek Berci haláláról csupán négynapos késéssel értesülhettek, korábban a helyi újság helyszűke miatt nem vett fel elhalálozási hírt, mert a X. Pártkongresszus eredményeit kellett közölnie. A regény sommája az, hogy a kor eltorzítja az emberek jellemét, ráadásul elveszi tőlük nemcsak az értelmes élet, de a szép halál lehetőségét is.

*

Igazából nem tudom eldönteni, hogy mennyire fontos a regény (ön)életrajzi jellege. A történet 1944-ben indul, és mintegy huszonöt évet felölelve 1970 táján ér véget. Olykor hajlamosak vagyunk referenciálisan olvasni, és Bercire úgy gondolni, mint Káli István apjára, fiára, Petire pedig úgy, mint a szerző alteregójára (ha lényegesnek találjuk ezt, és kutakodni kezdünk a szerző életrajzában, számos megfelelést találhatunk). Én azonban szerencsésebbnek tartom mindentől elvonatkoztatni, és úgy tekinteni a történetre, mint a korszak által determinált ember sajátos, tipikus életmodelljére. Mert nyilvánvalóvá válik a könyvben: olyan korról van szó, amely az egészségesnél jobban beleszól a kisember sorsának alakulásába, olyan államhatalmi berendezkedésről, mely akkor érzi biztonságban magát, ha ellenőrzése alatt tartja állampolgárai életét. Ebből a szorításból nem sikerült kitörnie Bercinek, de, tegyük hozzá, nem is sikerülhetett. Sikertörténet is lehetett volna az övé, nem csupán jellemhibáin múltott, hogy végül mégis kudarc történet lett.

Talán az önéletrajziséggel lehet összefüggésben, hogy az olvasónak az az érzése, Berci besúgóságát a narrátor – valamiért – elmismásolja, hogy szépíti az ügyet, hogy csökkenti Berci felelősségét. Mintha igazából nem is ártott volna senkinek, mintha beszervezték volna, de aztán megfedekeztek volna róla. Ehhez hasonló a kommunista pártba való be(nem)állásának története is: hogy az elvtársak két-három alkalommal is felszították a dolgot, de Bercinek sikerült kibúvót találnia. Némiképp hiteltelen az is, hogy bár a szekuval szemben többnyire megalkuvó (a fekete kocsitól, a veréstől egyenesen retteg), de amikor a gazdasági rendőrség akar fogást találni rajta, akkor

keménynek, karakánnak mutatja magát. Nyilván, az is lehet, hogy mindez mind megfér az egyéniségében: ellentmondásos kor ellentmondásos embere ő. (Megjegyzendő, hogy bár Berci áll elemzésem fókuszában, de ez nem csupán az ő regénye, a szerző szépen egyéníti, árnyalt jellemrajzot készít a két barátról, Kukiról és Imréről, és fiáról, Petiről is. Magdus és a lánygyermek, Emma alakja viszont némiképp sematikusabb).

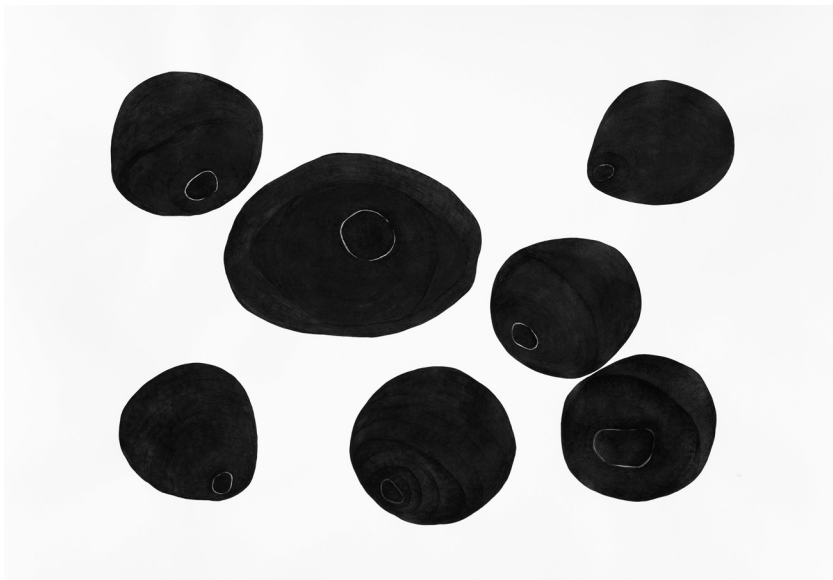
*

Káli stílusa egyenes, gördülékeny, mesélős, az elbeszélői és szereplői szövegek jó ritmusban váltakoznak, a narráció úgy visszatekintő, hogy végeredményben hagyományosan lineáris, az, hogy közismert nevek bukkanak fel a műben, s a helyszínek is egyértelműen felismerhetők, a valóság és fikció keveredésének izgalmával, a saját világ beazonosításának lehetőségével kecsegteti az olvasót. Nyilván, ez nem jelenti azt, hogy vásárhelyiek (vagy káliak) számára ajánlottabb olvasmány ez, mint a nem vásárhelyiek (káliak) számára, mint ahogy azt sem, hogy a kommunizmusról való referenciális tudás nélkül nem lehetne olvasni a könyvet. Nem, a téma – szinte kinőve Káli kezéből – univerzálisan van megírva, örök emberi. Ezt támasztja alá az is, hogy a szerző csak ritkán hallatja saját véleményét (néhány „sommázástól” nem tudta visszatartani magát), többnyire hagyja beszélni a tényeket, hagyja, hogy a történet „elvigye” az olvasót. Ehhez természetesen jó történet kell, amely Káli könyve esetében adott.

Nem tudom, miért kényszer a regényíróban, hogy „kifundált”, csavaros narratív struktúrát hozzanak létre: az ebbéli igyekezet olykor inkább árt a történetnek, mint használ. Nincs ez másként Káli regénye esetében sem: az egyszerűbb, hagyományos, metonimikus szerkezettel érzésem szerint jobban járt volna a könyv. Szerkezetileg leginkább Gabriel García Márquez: *Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája* című művéhez hasonlíthatnánk a Káliét, de itt az előre bejelentettségnek valahogy nincs akkora tétje, mint a Márquez műve esetében. A „poén” egy részét a bevezetőben lelövi a szerző – mentségére szolgáljon: számos izgalommal kecsegtet így is az egyébként fordulatossá, lendületét végig megtartó cselekményfolyam során.

A bevezetőben mondottakhoz visszakanyarodva: kérdés, hogy az olvasóközönség felfedezi-e magának ezt a könyvet, hogy a szakma

„rámozdul-e”, hogy az őt megillető helyre kerül-e *A szemfényvesztett*. Nem tudom, beszélhetünk-e előítéletekről, hogy könyves szakemberként mennyire erodálta szerzői nevét Káli (Király) István, nem tudom, van-e értelme a befogadástörténeti esélylatolgatásoknak. Maradjunk annyiban, hogy a szerző megtette a magáét, értékes könyvet tett le az asztalra, a többi már nem rajta múlik. A könyvek élük életüket, azoknak is sorsuk van, mint szereplőiknek. Én részemről azt kívánom, hogy e könyv ne osztozzon Kormos Berci sorsában, ne legyen szemfényvesztett, inkább szemet felnyitó, egy korszak, egy embertípus/csoport megértéséhez hozzájáruló. A könyvet talán a tisztázás szándéka íratta, ami ugyebár nem esztétikai kategória, de a megvalósulás egyszerez több is, kevesebb is a szándékoltnál: a szerző nem próbálta meg elvinni fennkölt irányba az alantast, ezzel viszont arra ösztönzi az olvasót, hogy ha fel nem is menti főszereplőjét, legalább együtt érezzen vele. Ilyen szempontból eltalált a mű, groteszkbe oltva ad lehetőséget a katarziszra.

Invázió 2., 2016 (filctoll, 100x70 cm)

Gajdó Ágnes

SEMMI NEM AZ, AMINEK LÁTSZIK

– *Greco Krisztián: Jelmezbál* –

A ki családban él, jól tudja, semmi nem az, aminek látszik. A derűs hétköznapiokon ki korán, ki később indul munkába, ám előtte gondosan felölti álarcát. A kiegyensúlyozott, harmonikus párok kapcsolatban élő nő/férfi látszatát keltve tesz-vesz az irodában (vagy ahova épp hivatása köti), holott a valóság egészen más. Hétfőn mogorva és durcás vagyok, kedden szökdécselő bohémság és boldogság jár át, szerdán révetegen bámulom a különleges formájú felhőket, csütörtökön összecsapnak a fejem fölött a hullámok, pénteken ordítok, ha hideg a kávé, de akkor is, ha megfelelő hőmérsékletű. Szombaton alszom egész nap, vasárnap kapkodás, hogy szalad a ház, semmi nincs a helyén, jaj, sosem érem utol magam. Álarcunk mögött ott rejtőzik a valódi énünk, ám csak kevesen vagy talán senki sem képes felfedezni, megismerni, látni... De az is lehet, hogy egy idő után a kettő helyet cserél...

A *Jelmezbál*¹ című, nem mindennapi regényről töprengve jutottam arra a nem éppen arkhimédészi felfedezésre, hogy gyakran bizony úgy élnek egymás mellett az emberek, még a családtagok is, mintha nem ismernék egymást, mintha idegenek volnának. De vajon megismerhető-e teljesen a társunk? Bizonyos dolgokat elmond magáról, másokat megtapasztalunk az évek során, de ettől még tudásunk nem lesz megingathatatlan. „Tanulni kell a téli fákat” – figyelmeztetett Nemes Nagy Ágnes. Tanulnunk kell egymást is. Szülőnek a gyerekét, férjnek a feleségét, lánynak az anyját, apját, fiúnak a testvérét, nagybácsinak az unokahúgát, és sorolhatnánk a szövevényes rokon viszonyokat. Mindenki másképp viselkedik a négy fal között vagy a tükör előtt, mint társaságban. Épp ez az, ami megnehezíti a társas kapcsolatokat. Vagy éppen izgalmasabbá teszi az életet.

Talán mindenkinek az életében eljön az a pillanat, amikor kíváncsi lesz a családfájára. Amikor időt s fáradságot nem sajnálva nekiáll kutatni a felmenőit, s nemcsak azért, mert ez mostanság menő, hanem

1 Magvető Kiadó, Budapest, 2016.

mert tényleg érdeklik a gyökerek. A „honnan jöttünk?”, „hová tartunk?” kínzó kérdésekre aligha lehet másképp választ kapni, ha csak nem egy kiadás, bár veszélyeket is magában rejtő nyomozással.

GreCsó Krisztián családtörténetbe csomagolt krimi írt, vagy épp detektívregénynek álcázott családtörténetet rajzolt föl. Akárhogy is, az biztos: jegyzetfüzet és ceruza nélkül ne kezdjünk bele az olvasásba. Néhány kritikus fölróttá, hogy követhetetlen, érthetetlen a történet, mert a szerző ide-oda ugrál az időben és a térben, s ha valaki nem jegyzetel, bizony elkeveredik a szövevényes kapcsolatok hálójában. No de miért lenne ez baj? Végre egyszer nem kapjuk készen a megoldást. Meg kell dolgozni érte. Ha arról van szó, akár újraolvasással. Magam is tapasztaltam, ha néhány napra félretettem a kötetet, a következő alkalommal vissza kellett lapoznom, s újra föleleveníteni az előzményeket. Csak így működött, csak így lehetett nem kizuhanni a térből-időből.

Izgalmas kihívás ez az olvasónak – s úgy vélem, az írónak is az volt. Az interneten megtalálható a *Jelmezbál*-szereplők kapcsolati hálójának rajza (Gombos Péter munkája). Kiderül, hogyan kötődik egymáshoz a Bernát és a Lehoczki, a Károlyi és a Szoloványi, a Darida és a Szél, a Klein és a Weisz, a Gerla és a Dániel család, ám ez a biztosnak látszó pont sem feltétlen segít az olvasottak értelmezésében.

Merthogy a cselekményszövés igencsak kacifántos. A történet az Újlipótvárosban indul. Lehel tér, Váci út, Kassák utca. Károlyi János egy régi újságkivágást vizsgálgat, s gondolatai a múltba röppennek vissza. Később feltűnik a színen Szoloványi János nyugalmazott rendőr, majd egyszer csak megelevenedik a régvolt: Kiss Anna elpirul, a Vendriczky lányok vattacukrot majszolnak, az ifjú Szoloványi Jancsi a Kurca partján áll, egy lányra vár, minden idilli. S következnek a borzalmas gyilkosság képei, melynek áldozata Klein Lea, a koncentrációs táborból hazatért s kántorrá lett Klein János ártatlan szemű leánya. A következő novellát olvasva a Margit hídnál járunk, Gerla Editbe, Bernáth Árpiba botlunk, majd ők is eltűnnek, s csak fejezetekkel később hallunk róluk újra. Mozaikdarabkákat rakosgat az író egymás mellé, s mi társul szegődünk az óriás puzzle összeillesztésében. Óvatosan kell bánni minden egyes darabkával, hiszen törekeny az egység, s tán ha kikerekedik is a kép, homályban marad néhány részlet. Hiszen semmit és senkit sem ismerhetünk meg tökéletesen. Az

elhallgatás olykor beszédesebb, ám az egymást követő novellák között sokkal nagyobb a hiátus, mintsem értékelhető véleményt alkothatnánk a figurákról.

Valamennyi történetben közös pont a Sáraság, az írói képzelet által teremtett Csongrád megyei kis falu, mely nincs messze Szegedtől (tudjuk, hogy Grecsó szülőhelyéről mintázta, ám a nevét gondosan megváltoztatta, okulva múltbéli tapasztalataiból...). A fontos események ott, a faluban törtétek, legalábbis az életútjukat végiggondoló szereplők esetében. A novellafüzérben felbukkanó alakok olykor ismerősek a korábbi Grecsó-regényekből, mintha folyamatos párbeszédet folytatnának egymással az egyes kötetek, mintha a szerző ugyanazt a történetet írná újra és újra, mindig másra helyezve a hangsúlyt. S talán sosem érhet véget a nyomozás, hiszen egy-egy család története örök rejtély. Gyakran érezni a *Jelmezbál* forgatagában is tanácstalanságot, amit olykor keserűség és düh kísér. Miért nem lehet világosabban fogalmazni? Miért nincs támpont? Aztán rájövünk: a saját életünkben sem minden fekete és fehér, mi sem tudunk tisztán és egyértelműen visszaemlékezni családunk múltjára. Idő nagyfőnök néha kegyesen engedélyt ad egy-egy részlet föllevenítésére, máskor zsarnok módjára bénult tudatlanságban hagy. Hol és kivel, és mi történt? Hiába erőlködünk, semmire sem emlékszünk...

A kulcsszó a *Jelmezbál*ban is az idő és az emlékezet. No, meg a kapcsolatok. Nincs igazán főszereplő a kötetben, nincs olyan karakter, akinek végig drukkolhatunk. Újabb és újabb traumák, förtelmes bűnök zuhannak elénk, melyeket vagy követ és kísér a bűntudat, vagy nem. A bűn és bűntudat összefonódása némi magyarázat arra, miért nincs családi egység, hogyan is lehetséges, hogy a kívülről látszólag harmóniában élők is elszigetelődnek egymástól. Az egyik szeretne emlékezni a múltra, a másik örömet a szőnyeg alá temetné, s menekül minden képkockától, ami hajdanvolt önmagáról, családtagjairól, ismerőseiről szól.

A kötetben megfogalmazott életfilozófia szerint „el kell felejteni az életet, akkor lehet tovább élni”. Ám mi történik akkor, ha a jelmez kíméletlenül rátapad az arcra, a testre: levehetetlen maszkká merevedik, s örökre viselni kell...

*Invázió 3., 2016
(filctoll, 100x70 cm)*

OLVASÓLÁMPA

SZÜRKE GALAMB

Leveszem a polcról a Századvég Kiadó 1993-as kiadású Tar Sándor-kötetét. Címe: *A te országod*. Válogatott és új novellákat tartalmaz. Tulajdonképpen két addigi Tar-kötetből (*A 6714-es személy*, *Miért jó a póknak?*) nyújt válogatást, a kötet végére *A te országod* cikluscímmel tíz új novella is bekerül. Az előző két könyvből pedig mindösszesen tizenhét írás. Nagyjából ennyi addig az életmű, mondhatnók, de utólag már tudjuk, hogy körülbelül ezekben az években készülhet *A mi utcánk* (1995) című zseniális kisregénye, novellafüzére; a *Szürke galamb* című bűnregénye 1996-ban, a legszebb novelláit tartalmazó *Lassú teher* pedig 1998-ban lát napvilágot. És itt nagyjából le is zárul a pálya. Ami ezután, az 1999-es leleplezés után készül, már nem számottevő, nem jelentős, nem a régi Tar Sándor. Azok, akik addig támogatták, segítették, értelmiségi barátai, legalábbis azok jó része elfordul tőle, tkp. az az értelmiség – ahogy egy interjúban a kétezres évek elején elmondja –, „amelyik igazán soha nem is fogadott be, mivelhogy proli, melós, outsider vagyok”. Valóban proli, melós, outsider volt. Emlékszem a megütközésemre, amikor *A te országod* hátsó borítóján olvastam az Írók Boltjában a szerkesztő (Domokos Mátyás) szavait, hogy Tar Sándor „ritka madár” az irodalmunkban. A szakma két fontos kötet, kitűnő elbeszélések, novellák után sem nagyon tudta még hova tenni – ma is berzenkedem e megállapítás miatt – ezt a „ritka madarat”. Akit se kiköpni, se lenyelni nem tudnak. Még hat éve van a dicsőségből, hogy aztán a pályája csúcán, a zeniten megtöri és soha többé ne legyen már az, aki volt. Se íróként, se emberként. Szemem előtt van, szinte beleégett a retinámba egy fotó, már a besúgói leleplezés utáni évekből, meg lehet nézni a www.tarsandor.hu honlapon, a lecsúszás kellős közepén láthatjuk ezt a nagy író, egy leharcolt karosfotelben ül, egy garázsban, mögötte, a falon kibelezett, polcként hasznosított lámpás tévé, egy székek, vödör felakasztva egy cső mögött, a sarokban, a garázsajtónál megkezdett savanyúságos üveg, rajta egy söröspalack. És a fotelben a huszadik század egyik legnagyobb írója, novellistája. Ha ez sem tragédia, ha ő nem tragikus hős, akkor ki az? Magyarán:

egygyé válik egykori hőseivel, a faluról gyárba, onnan vissza, a munkanélküliségbe került, lecsúszott alkoholistákkal. Elszorul az ember torka, hogy az, aki az átélt élet összes szenvedéseiből alkotott addig jelentőset, most hősei sorsára jutva tapasztalja meg ugyanezt. Mégiscsak besúgó volt, persze, tehetjük hozzá, akkor is, amikor ez már nem volt kötelező, s hogy erre nincs, nem is lehet morális mentség, talán csak az ő bűnhődése, igazi megbűnhődése hozhat valamiféle felmentést. Meg az írásaiból áradó tiszta emberség, egy olyan korban, amely nem válogatott az eszközökben. És ha gyáva, vagy zsarolható volt valaki, ha nem tudta szemberöhögni a rendszert, nem tudott ellentmondani, ide juthatott. 1999 után még hat éve volt, hat évet kellett élnie még ebben a tisztítótűzben, pontosabban eddig bírta, megalázottan, lecsúszva, kivetetten, többszöri öngyilkossági kísérlet után, gyógyszerekkel, állandó pszichiátriai bevonulások közben. Valahol itt vagyunk, 1999 után öt évvel Bán Zoltán András Tar Sándorról szóló¹ kis-, félig-meddig tényregényében, a csíkszeredai Bookart Kiadónál 2014-ben kiadott *Keserűben*. Megvallom őszintén, kicsit csodálkoztam, amikor pár évvel ezelőtt megláttam a kiadó standján a szerző könyvét. Vajon miért itt? Miért nem otthon, Magyarországon? Hiszen BZA, ahogy Keresztury Tibor írja róla 2000-ben, „a magyar kritikai élet fenegyereke, aki méretes ambícióval, jól táplált önbizalommal és rengeteg munkával, időt, fáradságot nem kímélve elérte, hogy manapság valószínűleg őt utálják a legtöbben az irodalmi élet berkeiben. Hivatásos agent provocateurként feltétlen tiszteletet érdemlő bátorsággal értelmezte újra a negatív bírálat szerepét és feladatát, autentikus vehemenciával, visszhangos sikerrel perelvé vissza az istent-embert nem kímélő kritikai furor létjogát.” Vajon ezért? Mert „ő utálják legtöbben”? És akkor idehozza, mintegy eldugja itt a könyvét? Nem tudom. Beírom a google keresőjébe, lássuk, hány recenzió, kritika jelent meg azóta a könyvről. Mindössze egyet találok, a NOL honlapján. Ami inkább baráti, de a kritikai észrevételeket sem elhallgató rövidke szösszenet. Valahol azt olvastam, talán Réz Pál írta-mondta, hogy az embernek rossz könyveket is kell olvasnia. Hogy mit mondott még erről, hogy miért, már nem emlékszem, de ez megmaradt bennem. Ez pedig,

1 Bán Zoltán András: *Keserű*. Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2014.

mondjuk ki: rossz könyv. Illetve nem jó regény, nem jó tényregény. Se nem egyik, se nem másik. Mint ahogy a hőse is: munkások között író, írók között munkás, értelmiségiek között kívülálló, proli, munkások között értelmiségi, megvetendő, kiközösítendő pali. Én azért mégis szerettem. A hőst mindenképpen, hiszen különben nem olvastam volna el. És a könyvet is, így, ahogy van, hibáival, gyengeségeivel, széteső szerkezetével együtt. Kitűnő jelenetek, hosszú passzusok vannak benne. A Sebestyén nevű belbiztonsági és Keserű hosszú jelenete egyenesen egy dráma magja, a találkozás a halála előtt levő Költővel (Petri), a két alkoholista, az önazonos (Petri) és az önfelejtő, önelvesztő közötti beszélgetés is zseniális. És a 2. részben a találkozás a szintén lecsúszott, megsemmisült, pályája peremére került tartótisztval szintén kitűnő. És monológok, és monológok. Hogy miért nem megy az írás, az állandó rákészülés az írásra, és a rá nem készülő, de állandó ivás. Írás, ami talán lesz, ivással, ami viszont naponta igen. És hát nyilván a beszélgetések is monológok, belső monológok. Egy nagyszerű, zseniális író tulajdonképpen haldoklása. Az út a pokolból a sír felé. Nagy mondat persze, ez így, meg hangzatos, de így van. Felejtetni, ha lehet, és halálra inni magad. Menekülés önmagad, a lelkiismereted elől, szálnalmas magyarázatokba, öngigazolásba, majd végül tényleg a halálba. (*Fekete Vince*)

A KITELEPÍTŐ-OSZTAGNÁL

Furcsa kacsaringókra képes rávenni az embert egy-egy olvasmány: a minap újraolvastam Szántó T. Gábor *A leghosszabb éjszaka* című novelláját az *1945 és más történetek* című kötetből (Bp., 2017, Noran Libro Kiadó), mert kíváncsi voltam, hogy ugyanaz lesz-e a hatása, mint első olvasásra, amikor nagyon nem tetszett! Pedig tudtam, hogy Hévíz-díjas novelláról van szó, s maga a téma is (felvidéki magyarokat telepítenek ki, de a házban, ahová be kell költözniük, még mindig ott vannak a szintén kitelepítésre váró svábok, egy éjszakát tehát kénytelen együtt tölteni a két család), szóval a téma is eleve „hátborzongató”, ahogy mondani szokták: író tollára kívánczik! Sajnos, másodszori olvasásra is csak azt tudom mondani, ami az első reakcióm volt: mintha körzővel-vonalzóval, milliméterpapíron lenne kiszámítva minden: sem-

mi meglepetés, szépen-lassan halad a novella az előre kiszámítható végkifejlet felé, az eredmény pedig vértelen, hulla-hideg szöveg.

És máris jött az első kanyar a könyvespolc felé, megkeresni, hogy mit is mondott a kitelepítésnél szerzett élményeiről Mészöly Miklós Szigeti Lászlónak *Párbeszédkísérlet* című „beszélgetőkönyvében” (Pozsony, 1999, Kalligram Kiadó): „Miután hazakerültem [a II. világháborúból – LLL], kis ideig újból Szekszárdon éltem. Mai agyammal sem tudom hiáavalónak minősíteni, hogy – csak a leglényegesebbeket említve – belekeveredtem a földosztásba, ellenőriztem a jóvátételi szállításokat, asszisztáltam a svábok kitelepítésénél. Ugyanis saját kezemmel vágtam le sváb asszonyokat és férfiakat a kötélről, akiknek a portájánál már várakoztak az ide települő csángók, és a tőletek, a Felvidékről kiűzött magyarok”.

Természetesen a második kanyar is a könyvespolchoz vezetett, egészen pontosan Mészöly *Wimbletoni jácint* című kötetéhez (Bp., 1990, Szépirodalmi Könyvkiadó), hogy újraolvassam (immár sokadszorra) *A kitelepítő-osztagnál* című novellát.

És itt meg is áll a tudomány! Mert képtelen vagyok megfogalmazni, hogy a Mészöly-novella miért tud (újra és újra) könnyekig meghatni, miközben Szántó T. Gábor írása teljesen hidegen hagy! Pedig szinte ugyanaz a téma (kitelepítés), igaz, a Mészöly-novellában körítésként még ott szerepel Pázmándyné („akinél gyönyörűbben senki nem tudta élvezni a lóhagatást”) és a finn–oroszlaború veteránjának, Attinak (a magyar novella-irodalom egyik legpompásabb karakterének) szerelmi története is. És az se magyarázat, hogy Mészöly egyes szám első személyben (s mint tudjuk: saját élményeket is mozgósítva) írja meg a maga „töredékes” változatát a kitelepítésről („Sok év múlva olvastam el újra, amit összehordtam itt. Sajnos, nincs ez megírva sehogy, hiába javítgatom az ügyetlenségeket. És amúgy sem befejezhető. Az ember előbb-utóbb elszégyenli magát a tehetetlenségtől; s még ugyan utánaló a költöző vadmadárnak, de már nem néz oda, hogy leesik-e, *itthon marad-e*”). Mint ahogy nem magyaráznak meg semmit Mészöly túpon-tos hasonlatai sem („Mint a fölhorzolt selyem, rajokban csapódtak arcomba a szúnyogok”; „A kertkapunál ismerkedtek össze, mint a gömbvillám a tikkadt tarlófűvel”; „okosan bámult vissza, mint egy idegen bolygó”). Stb.

Ismétlem, tanácstalan vagyok. Mert az nem megoldás, hogy kijelentem: Mészöly tehetségesebb író Szántó T. Gábornál. Remélem, kerül majd olyan, komparatistikában is járatos vagy egyszerűen csak irodalom-rajongó olvasó, aki alaposan áttudírozva az említett novellákat, elmagyarázza nekem is a dolgot. A megfejtés(eke)t a *Székelyföld* folyóirat címére várom. (*Lövétei Lázár László*)

Fészek, 2017 (digitális nyomtatás, 100x50 cm)

SZÉKELY KÖNYVTÁR

Н11МD.20 02011

BLÉNESI ÉVA AJÁNlja ÁGOSTON VILMOS
GODIR ÉS GALANTER CÍMŰ REGÉNYÉT

Örömmel vettem ismét kézbe Ágoston Vilmosnak a *Székely Könyvtár* könyvsorozatban megjelent *Godir és Galanter* című regényét, amely fordított utat tett meg a szerző *Lassú vírus* című első regényéhez képest. Mindkét könyv másodkiadást is megért, de míg a *Lassú vírus* először Romániában jelent meg, csak aztán Magyarországon, addig a *Godir és Galanter* épp fordítva. A két regény között az író publikált egy harmadikat is, *Húzd a himnuszt, ne siránkozz* címmel (Budapest, 1989, Szépirodalmi Kiadó).

A *Godir és Galanter* olvasása arra készítetett, hogy újraolvassam az író másik két említett korábbi regényét is, amelyek meglátásom szerint egy trilógiát alkotnak, még akkor is, ha deklaráltan nem szól erről semmilyen szerzői szándék. Közös bennük még, hogy pontos láttelelet adnak egy otthonos-idegen világról.

A regényeket sajátos szarkasztikus humor hatja át, amely talán a *Godir és Galanter*ben érvényesül a leginkább. Valami olyasmi történik ebben az utóbbi regényben, mint Chaplin *Modern idők* című filmjének abban a jelenetében, amikor a főhős önfeledten görkorcsolyázik egy áruház emeletén a korlátok nélküli mélység fölött. Csakhogy a *Godir és Galanter* főhősének a film főszereplőjével ellentétben nincs bekötve a szeme, és egyáltalán nem repes az örömtől, hanem mindvégig tisztában van az őt fenyegető halálos veszéllyel. Mindaz a készség pedig, hogy az élet rettenetei és szépségei közötti lebegésben meg tudja őrizni a játékosságot, fel tudja csillantani a humort, igazából erőt ad a kiszolgáltatottság elviseléséhez, a lét alatti létbe kényszerített mindennapok kihívásaival való bátor szembenézéshez.

Az itt otthon, és az ott itthon világában Ágoston Vilmos sikeresen rajzolja meg annak az örök Godirnak az alakját, akit a Galanterek valahogy mindig megtalálnak, hogy aztán szelektív figyelmük végigkísérje őket. Kíváncsian várom az író újabb látteleletét arról, hogy ez az emberi kaland hogyan folytatódott, hogyan alakult az olyan szabad és szép új világban, mint Amerika.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalu
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely

Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Böloni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár

- Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Csíki Zoltán – Parajd
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József –
Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Gyula – Kolozsvár
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Dénes László – Nagyvárád
Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
Diénes Gábor – Nagybánya
Dimény Attila – Kézdivásárhely
Dimény Haszmann Orsolya –
Csernáton
Dobos Sándor – Nagyvárád
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
Duma András – Klézse
Egyed Emese – Kolozsvár
Egyed Úfó Zoltán – Küküllőkemény-
falva
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes István – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonaltíz
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Dr. Ferencz László – Marosvásár-
hely
Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor Levente – Csíkszögöd
Dr. Fodor István – Csíkszereda
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gálfalvi György – Marosvásárhely
Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
Dr. Garda Dezső –
Gyergyószentmiklós
Gáspár Sándor – Marosvásárhely
Gazda Árpád – Magyarfenes
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Marosvá-
sárhely
Györfi Jenő – Nyáradmagyarós
Dr. Györfi Sándor – Csíksicsó

- Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertz Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármashalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplek
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárád
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Márafalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Dr. Kurkó János – Székelyudvarhely
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó György – Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely

- Madaras Lázár - Brassó
Mag István - Lövéte
Dr. Major Zoltán Zsigmond - Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba -
Felsőbánya
Markó Béla - Maroszentkirály
Márk Dezső - Csíkszereda
Dr. Marton József - Gyulafehérvár
Márton Ferenc - Temesvár
Márton Károly - Marosvásárhely
Maşteriu Erzsébet - Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes - Kolozsvár
Mátyás Endre - Szováta
Menyhárt Csaba - Marosvásárhely
Menyhárt Edit - Székelyudvarhely
Mester Zoltán - Szováta
Dr. Mészáros Gergely - Csíkszereda
Mihály András - Csíkszereda
Mihály Csaba - Csíkszentdomokos
Mihály János - Lövéte
Mihály Orsolya - Kolozsvár
Mikes Borbála - Uzon
Miklós Imre - Csíkszereda
Miklós Levente-József - Székely-
udvarhely
Miklós Sándor - Csíkszentlélek
Mikó Júlia - Brassó
Mikola Éva - Torja
Dr. Mild Edit - Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet - Gyergyóremete
Mirk László - Csíkszereda
Molnár Endre - Marosvásárhely
Murádin László - Kolozsvár
Murányi János - Székelyudvarhely
Müller Dezső - Vámfalu
Nádudvary György - Brassó
Nagy Árpád - Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila - Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla - Székelyudvarhely
Nagy Benedek - Csíkszereda
Dr. Nagy Benedek - Csíkszentkirály
Nagy József - Gyergyóremete
Nagy Melinda - Nagyvárad
Nagy Sándor - Székelyudvarhely
Németh Szilveszter - Csíkkarcfalva
Nete Mariana - Csíkszereda
Novák Sándor - Marosvásárhely
Oláh Sándor - Csíkszereda
Olti Kálmán - Csíkszereda
Orbók Ilona - Csíkszereda
Orendi István - Székelyudvarhely
Dr. Ozsváth Imola - Székelyudvarhely
Pál Zoltán - Csíkdánfalva
Pálffy József - Csíkszereda
Papp Zoltán - Zilah
Péntek János - Kolozsvár
Péter Éva - Csíkszereda
Péter Gergely - Csíkszereda
Péter Péter - Székelyudvarhely
Pethő Ilona - Csíkszereda
Petres Sándor - Csíkszereda
Dr. Piros György - Csíkszereda
Portik Bakai Ádám - Gyergyóremete
(7 darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila - Marosvásárhely
Dr. Rácz Katalin - Marosvásárhely
Ráduly János - Kibéd
Rákosi István - Sepsiszentgyörgy
Rákosi Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád - Csíkszereda
Rancz Gyárfás Zsuzsanna -
Kézdivásárhely
Rokaly József - Gyergyószentmiklós
Russu Bors Tibor - Csíkszentkirály
Sata Lóránd - Voluntari
Sántha Emese - Marosvásárhely
Sata Kinga Koretta - Magyarvista
Sata Klára - Csíkszereda
Ft. Sebestyén Péter - Marosvásárhely
Seprődi József - Dicsőszentmárton
Silye Béla - Székelyudvarhely
Siklódi Olga - Székelyudvarhely

- Sipos László – Felvinc
 Söbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna – Csikcsicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Szöcs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplak
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tőtös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lovéte
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
Háza - Csíkszereda

Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
- Gyergyóremete

Bernády Közművelődési Egylet -
Szováta

Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda

Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz

Derex Com Kft. - Bukarest

Dokumentációs Könyvtár -
Székelyudvarhely

Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely

Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
ség Csíkszeredai Segédpüspöksége

Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
Csíkszereda

Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
delmi Igazgatóság - Csíkszereda

Iskolai Könyvtár - Szárazajta

Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos

Kájoni János Megyei Könyvtár -
Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
zetés)

Keramika Kft. - Csíkszereda

Kézdivásárhelyi Múzeum -
Kézdivásárhely

Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db.
egyéves előfizetés)

Kovászna Megyei Alkotóközpont -
Sepsiszentgyörgy

Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsis-
zentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
zetés)

Kovászna Megyei Tanács - Sepsis-
zentgyörgy

Községi Könyvtár - Balánbánya

Községi Könyvtár - Barátos

Községi Könyvtár - Bardoc

Községi Könyvtár - Bereck

Községi Könyvtár - Bögöz

Községi Könyvtár - Bölön

Községi Könyvtár - Csernáton

Községi Könyvtár - Csíkdánfalva

Községi Könyvtár - Csíkkozmás

Községi Könyvtár - Csikmadéfalva

Községi Könyvtár - Csíkpálfalva

Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos

Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy

Községi Könyvtár - Csíkszentmárton

Községi Könyvtár - Csíkszentmihály

Községi Könyvtár - Csíkszentsimon

Községi Könyvtár - Csíkszépvíz

Községi Könyvtár - Etéd

Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva

Községi Könyvtár - Fenyéd

Községi Könyvtár - Galócás

Községi Könyvtár - Gelence

Községi Könyvtár - Gidófalva

Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu

Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva

Községi Könyvtár - Gyergyóditró

Községi Könyvtár - Gyergyószár-
hegy

Községi Könyvtár - Gyergyóremete

Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu

Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok

Községi Könyvtár - Gyimesközéplek

Községi Könyvtár - Hídvég

Községi Könyvtár - Homoródalmás

Községi Könyvtár - Homoródszent-
márton

Községi Könyvtár - Kányád

Községi Könyvtár - Kápolnásfalva

Községi Könyvtár - Karcfalva

Községi Könyvtár - Kászon

Községi Könyvtár - Kézdi-polyán

Községi Könyvtár - Kézdiszentlélek

Községi Könyvtár - Kommandó

Községi Könyvtár - Korond

Községi Könyvtár - Kőkös

Községi Könyvtár - Lemhény

- Községi Könyvtár – Lövete
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalva
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágony
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Mix KFT – Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-
 szentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon –
 Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székely-
 udvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszent-
 györgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely

Magyarország*MAGÁNSZEMÉLYEK*

- Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Bozó Zoltán – Szentes
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csenger Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferencz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fűrjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Kántor József – Baja
 Kányádi Sándor – Budapest
 Kádár Tibor – Veszprém
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Keresztes Éva – Brassó
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely

- Kósa Lajos – Debrecen
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császár
 Kőkényessy Szilárd – Budapest
 Kőfalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
 Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
 Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Maczkó Gergő – Pogány
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Máriás József – Nyíregyháza
 Márton Lajos – Érd
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Mészáros János – Gödöllő
 Miklós András – Keszthely
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyszücs
 Péter László – Szeged
 Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Serdült Benke Éva – Paks
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Sokoray László – Pápa
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Térey János – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tomán Sándor – Szegvár
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tők János – Kecskemét
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
 Zsigmond Aranka – Budapest

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
- Algyó

Baka István Alapítvány - Szeged

Bouchal Kft. - Budapest

Erdély Barátainak Köre Kulturális
Egyesület - Szolnok

Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
- Budapest

Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
László - Budapest

Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest

MTA Társadalomtudományi Köz-
pont - Budapest

MTA Titkárság - Budapest

Mogyoróssy János Városi Könyvtár
- Gyula

Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
Egyesület - Algyó

Országgyűlés Hivatala - Budapest
- 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
gatóság - Budapest

Ótágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged

Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
- Paks

Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs

Páterház Panzió - Szentes

Robinson Tours Kft. - Balatonfüred

Szegedi Tudományegyetem Egyete-
mi Könyvtára - Szeged

Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
gyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda - Laguna Beach

Farkas Szabolcs - Milwaukee

Fodor Albert - New York

Kirják Attila - New York

Kiss István - Hawley

Kovács Árpád - Maryland

Anglia

Sárközi Máttyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonon - Jyväskylä

Franciaország

Langrand-Escure Tünde - St. Pèray

Nagy Pál - Montrouge

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Nesher

Hollandia

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

Kanada

Füzéry Géza - Oshawa

Gábor Zsófia - Ottawa

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Molnár Attila – Frick

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő
 – Tangagärde
 Szentkirályi Csaga – Vällingby
 Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetség gondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarkanizsa

Kosztolányi Dezső Tehetség gondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Rancz Károly – Pancsova
 Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma
 Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély története I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély története II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükrök</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

CSALÁDFA

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Már egy hete csak a mamára gondolok...”
(József Attila)*

*„Hej, búbánat, keserűség,
Még a testvér is ellenség,
Hát idegen hogyan volna,
Mikor testvér sincsen jóba...”
(Népdal)*

Apa, anya, testvér, szülő, nagyszülő, felmenők és oldalágiak, rokonok és családtagok, mit jelent neked a család, mit jelent a családfa? Mit adnak, mivel látnak el, mivel tarisználnak fel, és mit hozok ebből magammal, mit viszek egy életen keresztül? Majd hogyan adom ezt tovább, illetve tovább adom-e? Mit adok tovább és mennyit? A viszonyaink egymáshoz, a vérségi kapcsolatok, szeretet, odaadás, tisztelet, függés, hiány, harag, bármi. Le lehet-e, le tudunk-e, le kell-e válni vajon? Hogyan lehetek önmagam? Miben segít a család? Miben akadályoz?

Ha felültjük a Bibliát, vagy elkezdjük olvasni a régi görögök irodalmát, rögtön azzal szembesülünk, hogy kultúránk egyik legfontosabb, folyton visszatérő témája a *család*. S így van ez ma, a XXI. század elején is. Tavalyi diákpályázatunk nyertesei például azt javasolták, hogy idei pályázatunk témája a CSALÁD legyen. Szülő-gyermek kapcsolat, testvér-testvér (avagy a nagyszülőkkel, dédszülőkkel való) viszony, mit kezdünk ma, felgyorsult világunkban ezzel az örökséggel: csupa olyan kérdés, amely – főleg kamaszodó fiatalok esetében – valóban „megér egy misét”. Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről: miért fontos nektek (ha fontos egyáltalán) a család, örömforrás-e, vagy inkább megoldandó probléma, stb. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: CSALÁDFA. Beküldési határidő: 2018. október 31.

A pályázat díjai:

I. díj: 1000

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2018 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.